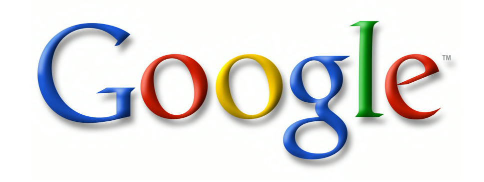
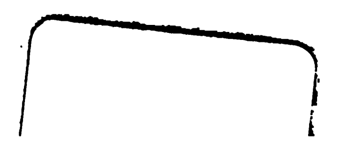
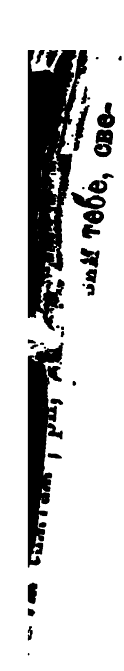

AS
346
.D63
V28
B 1,088,896
Библиотека Матице српске
Pз 573
СПОМЕНИЦА

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
ARTES SCIENTIA VERITAS
1817

СПОМЕНИЦА

ДВАДЕСЕТПЕТОГОДИШЊЕГ РАДА

(1880.—1905.)

Добротворне Задруге Српкиња Новосаткиња

НАПИСАО

АРКАДИЈЕ ВАРАЂАНИН

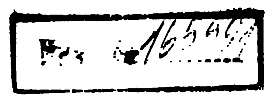
ПЕРОВОЂА ДРУШТВЕНИ.

НОВИ САД

ШТАМПАРИЈА СРПСКЕ КЊИЖАРЕ БРАЋЕ М. ПОПОВИЋА

1906.

I.

Деветнаести век оставио нам је многе тековине, које се клоне добру и напретку људском. Међу тим тековинама убрајамо и *удруживања*, која се током времена разгранала у свим врстама људског рада и прегнућа за бољим и напреднијим животом.

У ред тих удружења уткала се и женска удружења, која су у почетку имала једино хуману (добротворну) цел, а данас се већ и она разгранала на просветне, привредне и уметне сврхе.

Године 1867. поникла је у Берлину, међу Немицама, прва женска задруга на хуманој основи. Значајно је, да је исте године и међу Српкињама у Новом Саду поникла иницијативом заслужне и уважене г-ђе Савке дра Јована Суботића, рођ. Полит, Прва Женска Задруга на истој основи, која и данас постоји под тим именом.

Та околност казује, да су наше Српкиње у оно доба стојале на истом духовном ступњу, на ком су биле Немице и остале женскиње

западних културних народа. У томе нас утврђује и та околност, што се у нас исто тако брзо и лако ширила мисао за удруживањем, као и на западу европском, шта више, можемо рећи, да је та мисао у нас ухватила дубља корена, јер је привукла у своје коло не само женскиње по престоницама и варошима, него и оне по варошицама и селима и постала је у нас привлачна снага за све друштвене слојеве. Ми ћемо често наћи међу нашим Добротворним Задругама нешколоване и неписмене чланице, што ће се тешко наћи код оних задруга на западу.

У тој појави избија видно она мека душа и милостиво срце наших Српкиња, које је красило и наше старе мајке. Та страна наших Српкиња биће да је и припомогла, да је за тако кратко време, од не пуних 40 година, образовано у нас око 120 женских удружења.

Код сваке новине па тако и овде слаба се пажња обраћала на њихов покрет. Мушки свет сматрао их је више као излишне установе, које служе једино за забаву женскињама, па се почело у том правцу и говорити по јавним зборовима. И сама штампа наша пропуштала је по који пут осуде на ова удружења. Но што се оне више множише, више се и размишљало о њима и кад су из њих почели ницати и неки видљиви резултати, као што су забавишта, раденичке школе, женски интернати, основне и више школе, девојачки домови, ђачке трпезе, алумнеуми и конвикти, убоги домови за старице, па кад се у новије доба почеше за њима низати и материнска удружења за сирочад и нађену децу,

патриотска друштва Књегиње Љубице и Коло Српских Сестара, онда се већ поче зрелије судити о тим женским подвизима и данас се већ свуда јавно и отворено признаје, да су женска удружења врло корисне и благодетне установе по наш народни живот, те их свуда и испомажу и подупиру мушке и женске главе као добру и племениту ствар.

Да наш свет и на делу види, колико је кадра била да уради једна од тих задруга за 25 година свога опстанка, изнећемо, по закључку редовне главне скупштине Добротворне Задруге Српкиња Новосаткиња од 2. (15.) фебруара 1906. године бр. 10., у најкрупнијим потезима рад те задруге, који је отпочет на српске цвети 1880. године у спреми, а од 29. марта (10. априла) 1881. г. као редовно и законито делање, на основу одобрених правила од 9. (21.) марта 1881. г. Податке за наш посао узећемо од првог покрета 1880., па до краја прошле 1905. године.

II.

Лицем на српске православне цвети, 13. (25.) априла 1880. г., после св. литургије, искупио се одабрани број мушке и женске интелигенције у свечаној дворани Матице Српске, да се на догледу оноликих добротвора и добротворки народних посаветује, како ће удруженом снагом да појачају дела милости, која су они светли ликови појединце отпочели; искупили се, велим, да оснују и утврде Добротворну Задругу Српкиња, која треба бедно и невољно да помаже, гладно нахрани, жедно напоји, наго заодене, болно подиже, мртво погребе, неуко обучи и на пут рада и заслуге упути, како ће својим знањем и умењем, вредноћом и разбором водити у зрелијим годинама частан и поштен живот.

То су мисли и жеље, које је примило у свој програм искупљено коло од петнаест најугледнијих Српкиња и овим данашњим даном прогласило једнодушним закључком, да оснива Добротворну Задругу Српкиња Новосаткиња, која ће те мисли и жеље извести.

До овог дана поникле су биле на овој страни оваке српске установе само у Вел. Кикинди 1873. г. у Срп. Бечеју (са просветним смером) 1874. у Сегедину 1875. и Суботици 1878. Било је таке задруге и у Митровици још од 1870. г. али са општим значајем, а не са чисто српским и православним обележјем о чему ћемо мало доцније говорити.

Добротворна Задруга Српкиња Новосаткиња дошла је као чисто српска православна установа тек пета на реду међу овостраним задругама. Но зато не треба мислити, да је овде, као центруму овостране српске интелигенције, тек тада пробуђена свест за овако удружење, постојала је била така установа још од 1867. г., као што смо раније навели, али је та прва женска заједница овде имала општи вид; у њу су примане све интелигентније женскиње у месту; а како је у то доба у Новом Саду био господарећи елеменат српски, то је и природно, да се на ону неколицину несрпске интелигенције није много ни полагало, и мислило се, да ће то стање и тај одношај остати за увек; али се преварили и Срби и Српкиње, који су то заснивали, као што ћемо у даљем разлагању и видети.

Наша заслужна и једна од најинтелигентнијих Српкиња онога и данашњег доба, г-ђа *Савка* дра Јована *Суботића* одушевљена појавом млађе српске интелигенције за јаван рад, која се у оно доба истакла као Српска Омладина, а читајући, по свој прилици, у немачким новинама о оснивању берлинске женске задруге, позове 1867. г. онда младог интелигентног и одушевљеног, а на жалост рано преминулог

лекара новосадског, дра *Јована Андрејевића*, да јој помогне, да оснују у Нов. Саду *Прву Женску Задругу*, на што се овај радо приволе и њих двоје поведу коло мушког и женског света за ту идеју. На првом свом састанку изаберу, по несрећи, за начелницу супругу тадашњег првог варошког чиновника, бившег бирова *Томековића*, који је у оно доба имао положај, што га данас имају велики варошки жупани. И ако је овај човек носио презиме звучно српском називу, ипак је био странац и туђин према Српству; а као што се зна, овакe особе имају знатан утецај на своју околину, па наравно и на расположај женскиња и њиховог јавног делања, који се отпочео у Првој Женској Задрузи.

Начелница друштвена и по свом осећају и валда и по упутству свога супруга, истицала је сваком приликом жеље и тежње, које су њој ближе и погодније, а наше Српкиње, као обично, да се не замере овако великој госпођи, или да јој још боље уговеју, попуштале су, док у ово друштво нису добиле превагу Несрпкиње, које су после безобзирце делиле почасти и милостиње само својима, а Српкиње се онда једна по једна поче извлачити и изостајати, те су Несрпкиње све јачег маха захватале, и данас, после 39 година, и не зна се, да је овдашња Прва Женска Задруга Српкињама покренута и српским новцем основана, јер јој је као основицу од 100 цар. дуката дао пок. кнез Михајло Обреновић, Платон Атанацковић 500 фор. а уз њих су и остали Срби и Српкиње знатне своте прилагали.

Овако је канда прошла и Госпојинска Задруга у Митровици, а тако би била прошла и

вел. кикиндска задруга Српкиња, да није имала на челу енергичну и одушевљену Српкињу, госпођу *Нину Петровићку*, која и данас стоји на челу те најстарије чисто српске женске задруге и високо држи заставу српске свести и српског поноса у том највећем овостраном српском православном месту, јер и тамо су покушавале Несрпкиње да овладају том установом, ал су наишле на жив и енергичан отпор, те се онда оне повукле из друштва и основале своју засебну задругу.

Те и сличне прилике научиле су овострано Српство и Српкиње, да се чувају странаца и да опрезније и боље пазе на сваки рад, који отпочињу у друштву, да се какогод не увуче опасан стран елеменат у њихове редове.

Кад су наше Новосаткиње виделе, куд их је одвела удворност и истицање туђинско код ове установе, оне се прикупе у такозвани „Женски Одбор“, па су ту, под руководством својевољне и природне начелнице, г-ђе *Нане Натошевићке*, супруге пок. дра *Ђорђа Натошевића*, главног школског референта Митрополије Карловачке, продужиле свој хумани задатак на чисто српској основи и за чисто српске цели.

Овај Женски Одбор није постао ничијом иницијативом, него је излив оног друштва, које се окупљало у дому пок. дра Ђорђа Натошевића између 1870. и 1880. године, па и доцније на приватну забаву и разговор. Можда данашњи наш свет у Нов. Саду и не зна, шта је у оно доба била Натошевићева кућа за овострано Српство, те за то ћемо додирнути овде мало и ту страну.

Између 1870. г. и 1887. г. док је живео овде пок. др. Ђорђе Натошевић, била је његова кућа отворена свакомъ интелигентнијем човеку и породици новосадској. Није валда било недеље, а ретко и дана, да се тамо није искупљао на забаву и разговор цвет тадашње народне интелигенције млађе и старије. Поред тих забава водили се обично живи разговори о нашим јавним народним потребама. Пок. др. Ђ. Натошевић, био је скроз начитан човек, пун сваковрсног знања, а поред тога велики пријатељ народне боље будућности, те је понајвише сам и отварао разговор о једној и другој народној потреби и онда, што се ту нађе за добро и целисходно, особито, ако се тиче хумане и просветне цели, предаје се Женском Одбору, који је био састављен из супруга и кћери оних, што се ту окупљали и оне су изводиле то или купљењем прилога, или приређивањем забава. Тако је тај одбор 1870. г. заговарањем пок. дра Натошевића а заузимањем г-ђе Савке дра Јов. Суботића одаслао молбу народном цркв. Сабору за оснивање српске више девој. школе у Нов. Саду, којим поводом су и поникле те школе у Нов. Саду, Панчеву и Сомбору. Тај је одбор прикупљао прилоге 1874. г. и издао „Певанију“ Змај Јована Јовановића и прославио на најсвечанији начин 25. годишњицу књижевног рада тога великана нашег. Исте године дочекао је тај одбор отварање српске више девој. школе и приредио у њену цел три велике забаве, две у корист библиотеке и учила школска, а једну за оснивање фонда исте школе, коју је уредба прописала. Прве две забаве, донеле су преко

1000 круна на учила, а трећа је донела 2022 круне, чиме је ударен први темељац фонду те школе а који је после порастао другим прилозима а особито прилогом Атанасија Гереског на своту од преко 100.000 круна.

Кад је 1876. г. букнуо рат између Турске Царевине и српских држава: Србије и Црне Горе, опет је овај одбор у кући Натошевићевој отпочео акцију за скупљање прилога и других потреба за српске рањенике и отишло је десетинама сандука прибора и стотинама прилога у новцу једној и другој српској држави у помоћ српским мученицима. Па ту је у том дому и у том друштву поникла и мисао за оснивање засебне Добротворне Задруге Српкиња у Нов. Саду по примеру вел. кикиндске и срп. бечејске задруге, које су онда већ постојале. На правила ових двеју задруга и београдског Женског Друштва наслонила се и прва правила ове задруге, која су о првом састанку 1880. г. читана и на која су после надовезане допуне у облику данашњих правила.

Из тога се види, да је кућа пок. дра Ђорђа Натошевића у оно доба́ била у Нов. Саду средиште друштвеног живота народне интелигенције; ту се рађале и зачињале све народне установе из онога доба од 1870—1887. г., ту је било, тако рећи, свратиште свију одличних представника српске и словенске интелигенције са стране, у тој кући се примао и упознавао са новосадском публиком сваки новопридошли члан народне интелигенције, био лечник, лекарник професор, правник, адвокат и т. д; ту је био је примљен и пригрљен

сваки нов члан првим српским загрљајем. Овај дом и круг наше интелигенције имао је и других лепих особина. Он је млогог нашег младића сачувао од друштвеног разврата, научио пристојном друштвеном обхођењу и одушевио га за јавне народне интересе.

Можда је сада у оскудици таког дома и круга и разлог, што у данашњем нашем нараштају овде и на страни малаксава одушевљење за јавне друштвене потребе, јер нема више оне друштвености, оне интимности, која буди и подстиче на јаван рад, нема средишта за пречишћавање лепих мисли и племенитих подхвата. Српска Читаоница замењује у нечем тај начин, али није ипак оно, што је приватан дом и ужи круг радника.

Сматрали смо, да је нужно, да се овом приликом истакне ова околност и да мало више објасни, како се у нас овде у Нов. Саду стварао и подстицао друштвени живот од пре 20 и више година, и како је потекла мисао за стварање ове добротворне установе.

Они скупови женски, што су од 1876—1878. г. спремали шарпије и друге потребе за српске рањенике, покренули су мисао, да се оснује стално женско друштво Српкиња, која ће не само ова него и друга подобна добротворна дела чинити. Оскудица таког друштва осетила се и кад је наишла поплава на Нови Сад 1876. г., јер није имао ко да даје и да пружа брзе помоћи у тим несрећним случајевима; стога је и мушко коло наваљивало, да се што пре оснује стална добротворна задруга, те је писац ових редака и

примио на себе дужност, да састави правила, која су 1878. године била већ спремљена. Но како је Натошевићева породица у то доба била заузета својим породичним одношајима (удадбом најстарије кћери), учинило се неким члановима и чланицама, да ће ствар удружења заспати, те је на потстак г. професора А. Сандића, незнајући за горња правила, набавила била г-ђа *Александра Љубе Стефановић*, супруга овдашњег угледног грађанина и трговца правила Женског Друштва из Београда, која су после добродошла била првом поменутом женском састанку од 1880. г.

Од мушких чланова били су посвећени у тај рад, поред писца ових редака, још г. г. професор Александар Сандић, који је написао, штампао и издао први позив за скуп; даље: Миша Димитријевић, варошки сенатор, А. Хаџић, тада секретар Матице Српске, професори: Милан А. Јовановић, Ђорђе Глибоњски, Александар Јорговић, Јован Грчић, Андрија Матић. Од женских су биле посвећене и дошле па први састанак г-ђе: Софија Дунђерска, Нана Натошевићка, Јустина Кода, Ана Манојловић, Александра Љ. Стефановића, Јелена Мите Савића, Марија Давидовац, Јелисавета Натошевић, Софија Максимовић, Катарина Кристић, Драгиња Матић, Анка Глибоњска, Марија Јосић, Ана Флора, Јулка Политова, Марија Плавшићка, Љубица Димовићка, Катица Матићка, Софија Миљковићка, Марија Мил. Јовановића, Марија Бичанска и Марија Васиљеска; од г-ђица: Софија Кода, Ана Кода, Јелисавета Кода, Ленка Вил, Олга Дунђерска, Јулка Давидовац и Ружица Шевић.

Ови мушки и женски чланови састали се рад горње сврхе, као што смо напред напоменули, 13. (25.) априла 1880, на цвети, и после поздрава и објасњена професора Сандића конституисао се скуп, изабравши за привремену председницу, г-ђу *Софију Дунђерску*, велепоседницу новосадску а за перовођу писца ових редака, који је уједно прочитао њиме састављена правила. Но како се том приликом приметило, да би према нашим месним и напреднијим приликама ваљало проширити задатак оваке задруге, то се утврдиле ту главне тачке, одредиле уписне и чланске таксе и изаслат је пододбор од 15 лица, који ће унети усвојене допуне и довести у склад са прочитаним правилима и тада заћи по вароши и саставити списак женскиња, које желе ступити у друштво а уједно покупити од њих по 1 фор. (2 кр.) одређене уписнине, да се за прве потребе може друштво тим испомоћи. У тај одбор 15.-рице ушле су поред горњих мушких лица још и г-ђе: Софија Дунђерска, као председница, даље: Јустина Кода, Александра Љ. Стефановића, Милица Јовановић, Нана Натошевић, Марија Вучетић, Јулка Поповић, Софија Максимовић, Драгиња Матић, Јулка Радовановић, Љубица Димовић, Марија Плавшић, Марта Стапојевић, Марија Мил. Јовановића и Марија Бичанска. Одбор је овлашћен, да се по потреби може сам попунити.

Други је састанак одржан тек 16. (28.) октобра 1880. г. опет у Матици Српској, па коме се прочитала пречишћена и односно допуњена правила у смислу првог закључка, које је био примио па себе проф. г. А. Сандић. На

том се састанку прихвате још неке мале измене и закаже се трећи скуп, у коме би се имала прочитати и коначно утврдити правила за редован састанак. На том би састанку и изаслати пододбор 15.-рице поднео списак прикупљених чланова за друштво. Тај трећи састанак одржан је 4. (16.) децембра 1880. г. Но пре но што се разишле госпође са свог трећег састанка, нагoвестила је била председница, г-ђа Софија Дунђерска, жалостан догађај, који је спашао нашу браћу Загрепчане са земљотресом, па мисли, да и ако не располаже друштво за сад никојим својим капиталом, да би ипак ваљало на други начин притећи у помоћ браћи својој. Тим поводом прихвати се мисао, да се у ту цел приреди забава с томболом и базаром и да се сав чист приход пошље пострадалој браћи у Загреб. Та је забава донела преко 300 ф. (600 кр.) чисте добити, које је послато у Загреб. Тако је први наш прилог и први наш рад био намењен браћи Хрватима.

На том састанку прикупљени су списи нових чланица и њихове уписнине са прилозима. Г-ђа председница са својом ћерком Олгом и г-ђом Александром Љ. Стефановића скупила је 50 чланица и 153 фор. у новцу; г-ђа Јулка Радовановићка и Марија Вучетићка скупиле су 38 чланици и 54 фор. у новцу; г-ђе Софија Максимовићка и Марија Плавшићка скупиле су 30 чланица и 89 фор. 50 н.; г-ђа Драгиња Матићка и Марија М. Јовановића уписале су 27 чланица и скупиле 29 форината. Према овоме уписало се: 144 чланице, 10 приложника и прикупљено 325 фор. 50 н. у новцу. Новац је предат г-ђи председници, а

умољен је г. Јован Грчић, да јој помогне водити рачуне до редовне глав. скупштине.

Први скуп свију уписаних чланица био је 7. (19.) децембра 1880. г. на коме је било присутно 53 уписане чланице. На овом састанку усвојена су у целости предложена правила, како су од предходних састанака удешена и од г. А. Сандића пречишћена, те су упућена по том мушком одбору, да их даде превести на мађарском језику.

На овом скупу пријављено је још 6 нових чланица и предато је председници још 52 фор. и 3 ц. дуката прилога.

Пети састанак био је 23. фебруара (7. марта) 1881. г. у коме су прочитана правила у мађарском преводу и онда одаслата високом кр. уг. министарству унутарњих послова одобрања ради, а већ 9. (21.) марта исте г. била су правила потврђена и друштво је на том основу имало већ свој први законити састанак 29. марта (10. априла) 1881. г.

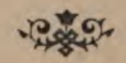
Што је друштво тако брзо и тако лако добило потврђена правила, има да се захвали поглавито покој. г. Јовану *Радовановићу*, тадашњем градоначелнику варошком, супругу данашње друштвене начелнице, г-ђе Јулке Радовановићке.

На тој првој и законитој скупштини искупљено је било 59 чланица, које су једнодушним избором повериле начелство: г-ђи *Софији Дунђерској*, подначелство; г-ђи *Нани Натошевићки*, благајништво: г-ђи *Јулки Радовановићки*, перовоство: г-ђици: *Милици Милетићевој*; а у одбор су већином гласова ушле: г-ђе: Анка Милетићка, Ана пл. Рокнићка, Ма-

рија Вучетићка, Јелка Рајићка, Драгиња Матићка. Софија Славнићка, Ана Камберка, Софија Чакра, Марија Јосићка, Софија Јевтићка, Христина пл. Новићка и Марија Плавшићка. У прегледачки одбор изабране су г-ђе: Александра Љ. Стефановића, Марија Бичанска и Љубица Димовићка.

Скупштина је изјавила записничку захвалу професору Александру *Сандићу* и управитељу Аркадију *Варађанину*, који су највише труда полагали око склапања друштвених правила и осталог рада за друштво, и изјави, да се чланарина има рачунати с 1. јануаром 1881. г. по нов. кал. а у првој одборској седници за тим од 7. (19.) априла 1881. умољени су да долазе као саветници у седнице: професори: г. г. Александар Сандић, Аркадије Варађанин, Милан А. Јовановић и Јован Грчић. Међутим су једнако придолазиле и уписивале се нове чланице, тако, да је на крају те 1881. године било уписано 197 редовних чланица, које су плаћале годишње по 4 фор. и 22 члана потпомагача и приложњака, који су давали годишње најмање 1 фор.; свега 222 члана. Значајно је, да се на крају ове 1905. и уједно 25. године друштвеног опстанка затекао у друштву већи број чланова; т. ј. 193 редовних и 36 потпомагачица, свега: 229 чланица.

Успомене ради износимо овде имена чланица и чланова из прве и ове последње 25. године, да се види, који су отпочели суделовати а који и данас још суделују на добру ближњег свог.

ЧЛАНИЦЕ*)

из 1880—81. године.

а) редовне:

Адамовић Софија
Адамовић Ирина
Адамовић Анастасија
Адамовић Марија
5 Адамовић Катарина
Арнолд Ангелина
Балта Катарина
Баракова Јелисавета
Баракова Ирина
10 Барајевац Ана
Берковић Хермина
Бичанска Марија
Бојшић Персида
Бошњаковић Катица
15 Брановачка Јелисавета
Булић Катарина
Будимир Јулијана
Васиљеска Марија
Васић Јелена
20 *Вараћанин Бета*
Вуковићева Марија
Вукичевић Милева
Вулпе Јулијана
Вучетић Марија
25 Вуцелић Анка
Гавриловић Милица
Георгијевић Пава

***) Имена разређеним словима у списку означују оне чланице, које су остале живе и верне задрузи за свих 25 година. Има их 46.**

Георгијевић Ракила
Гергурова Софија
30 Гостовић Даница
Глибоњска Анка
Грунтова Милица
Грунтова Драгиња
Грчића Зорка
35 Давидовац Емилија
Давидовац Марија
Давидовић Софија
Дера Јелисавета
Дера Јелена
40 Дера (Ананије) Јованка
Дера Катица
Димић Софија
Димић Јелисавета
Димовићева Љубица
45 Димитријевић Софија
Димитријевић Анка
Димитријевић Марија
Добановачка Пава
Добрић Ана
50 Дунђерска Софија
Дунђерска Олга
Дунђерска Милева (Сентомаш)
Дунђерска Ангелина
Дракулић Јулијана
55 Ђомпарић Рокса
Ђорђевић Катарина
Ђорђевић Ана (Сентомаш)
Екмеџић Софија
Живановић Пава
60 Живановић Јелена
Живковић Марија
Загорица Софија (Сентомаш)

Исаковић Катарина
Ивковић Катарина
65 Јагодић Ида
Јанковић Милица
Јаснић Марија
Јевтић Софија
Јевтић Флора
70 Јездимировић Нина
Јерковић Љубица
Јефремовић Драга
Јовановић Софија
Јовановић Марија (Кишјанош)
75 Јовановић Ђомпарић Катица
Јовановић Мил. Марија
Јовановић Марија (гвожђарка)
Јовановић-Брановачка Милица
Јојкић Милица
80 Јосић Марија
Камбер Ана
Карајанковић Софија
Керчевић Александра
Кимпановић Емилија
85 Ковачевић Анка
Кода Јустина
Кода Ана
Кода Софија
Којновић Драга
90 Кондороши Марта
Косировић Јелена
Костић Марија
Коцић Кристина
Критовац Михајл. Катарина
95 Кузмановић Терка
Лакић Наталија
Латинчић Перса

Лукачек Марта
пл. Мајна Анастасија
100 Манојловић Ана
Манојловић Катица
Максимовић Марија
Максимовић дра Софија
Максимовић Јулка
105 Маркуш Персида
Матић Драгиња
Матић Катарина
пл. Мачвански Аспазија
Мијатовић Катица
110 Милиновић Евица
Милиновић Анастасија
Милованова Милева
Миличић Султана
Милутиновић Јелисавета
115 Милетић Анка
Милетић Милица
пл. Милекић Љубица (Митровица)
Миљковић Софија
Михајловић-Стојшић Ленка
120 Натошевић Нана
Натошевић Јелисавета
Недељковић Таса
Нешковић Марија
Николић Јулијана
125 Николић-Десанчић-Нина
Николић Олга (Белацрква)
Николић Ангелина
пл. Новић Кристина
Огњановић Јудита
130 Оберкнежевић Катица
Пајевић Анка
Павловић Анка

Панаотовић Роксанда
Плавшић Марија
135 Плавшић Софија
Петрик Ана
Петровића С. Катица
Ползовићева Каролина
Политова Јулка
140 Попадић Катарина
Поповић А. Марија
Поповић Катарина Мице
Поповић Ђ. Јулка
Поповић Ђ. Марија
145 Поповић Ст. Јустина
Прица Драгиња
Пујић Јелена
Пушибрк Софија
Радовановић Драга
150 Радовановић Мила
Радовановић Јулка
Радуловић Ева
Рајић Јулијана
Рајић Јелка
155 пл. Рокнић Ана
Руварац Марија (Вуковар)
Ружић Антонија
Савић Љуба
Савић Јелена
160 Савковић Смиљана
Саванова Стана
Сандић Ангелина
Саранда Александра
Симићева Милева
165 Славнић Софија
Скутари Анка
Станојевић Марта

Станковић Јулка
Стајић Љубица
170 Стефановић Софија
Стефановић Ана (Футог)
Стефановић Сара (Черевић)
Стефановић Јелена
Стефановића Љ. Александра
175 Стејић Катарина
Стејић Милева
Стојковић Ана
Стојковић Јелена
Стојић Ленка
180 пл. Стратимировић Амалија
пл. Стратимировић Марија
Татић Ирина
Тешић Јулијана
Теодосијевић Катарина
185 Топаловић Јелена
Трифковић Јелисавета
Ћирића капелана (сад протиница) Катица
Ћирића Арсена Марта
Ћирића Ацка Ката
190 Флора Анка
Цветковић Катарина
Чавић Марија
Чакра Софија
Чонградац Анастасија
195 Чупић Катарина
Шилић М. Евица
Шул Јулија.

б) потпомажући:

Њег. Светост патријарх Анђелић Герман
Бига Марија
200 Бусек Јулијана
Грчић Јован професор
Дунђерски Стеван (Сентомаш)
Дука Берта
Ђорђевића Милана Марија
205 Критовац-Симић-Катарина
Лекић Катица
Мијатовић Гавра
Михајловић Дафина
Миросављевић Софија
210 др. Огњановић Илија
Петровић Василијан архимандрит
Поповић Гизела
Радовановић Александра
др. Радивојевић Љубомир
215 Сарић Андрија (Сентомаш)
Седоглавић мајор (Осек)
Стефановић Александра (Футог)
О. Д.
Н. Н.
220 Н. Н.
Н. Н.
Ј. Т.

Од 1902. године стоји задруга и њени чланови под високом заштитом Његовог Високопреосвештенства г. г. *Митрофана Шевића*, епископа новосадско-бачког и т. д.

На крају 25. године (1905.) затекле се ове

ЧЛАНИЦЕ.

а) **почасне**:

Мис Ирбијева (Сарајево)
Елодија Мијатовићка (Лондон)
Нина Петровићка (Вел. Кикинда)
Јулка Радовановићка
Савка Суботићка (Београд)
Софија Дунђерска
Нана Натошевићка.

б) **редовне**:

Адамовић Анастасија
Адамовић Ј. Г. Софија
Адамовић Ст. Ана
Аничић Милева
5 Арновљевића П. Ленка
Барић Милица
Бојшић Персида
Бипарић Софија
Бркић Вера
10 Будимировић Марија
Буља Даринка (Вилово)
Варађанин Бета
пл. Вашаш Јелисавета (Каменица)
Велића Јелка
15 Велимировић Љубица
Вукићевић рођ. Бекић Љубица (Карловци)
Вукићевић Ђ. Милева
Вулко Вида
Вучетић Марија
20 Вуковић А. Даница
Гаванска Т. Јелка

Гостовић Даница
Георгијевић Ангелина
Георгијевић Пава
25 Георгијевића М. Савета
Григоријевић Мара
Давидовац Вида
Дамјановић Даница
Дебељачка Милица
30 Дера Софија (госпођица)
Дере Јоце Софија
Деспотовићева Ида учитељица
(Доњи Ковиљ)
Димић Јелисавета
Дунђерска Милева (Сентомаш)
35 Дунђерска Софија
Дунђерска Вера (Сентомаш)
Дунђерска Теодора
Дунђерска С. Зорка (Сентомаш)
Дунђерска Лазе Олга (Беч)
40 Драголовић рођ. Вуков Софија
Ђисаловић Софија
Ђомпарић Савић Љуба
Ђорђевића Јоце Јелка
Ђорђевића Мите Софија
45 Живојновић Софија
Живановић М. Јулка
Завишић Марина
Ивковић Ђ. Даринка
Ивковић Н. Меланија
50 Ивошевић Даница
Илијћа Бранка Јулка
Јанковић Викторина
Јанковић Душана Невена (Будимпешта)
Јерковић Љубица
55 Јефтић Јулка

Јовановић М. Љубица
пл. Јовановић Марија (Кишјанош)
Јовановић рођ. Ђомпарић Катица
Јовановпћ Душана Марија
60 Јовановић М. Анка
Јовановић Пере Вида
Јовановић Војина Софија
Јовановић Јелена рођ. Димитријевић
Јорговић Анка
65 Камбер Ана
пл. Кнежевпћ Олга, генералица
Кондороши Марта
Коптпћ Тинка
Кода Софија
70 Кода Др. А. Зорка
Костпћ Марија
Косировић Милева
Крпстпћ Катпца (Нем. Бокшан)
Критовац Катица
75 Др. Крна Олга
Лујановић Јелка
Љубиша Софија
пл. Мајна Анастасија
Максимовпћ Марпја
80 Максимовићева Катица, забавиља
Малешевић С. Катица
Манигодпћ Софија
Манојловић Анка (Машиница)
Манојловић Катпца (Данчикина)
85 Мапојловић Лазе Милица
Манојловић К. Паулина
Манојловић Богдана Ангелина
Марковић Јелисавета
Марковић Аркад. Софија
90 Марковић М. Раденка

Маркуш Персида
Мартоношка Мара
Мародић Мила
Матић Андрије Јелисавета
95 Матића Душана Љубица
Матавуљ Симе Љубица
Меанџић Катица
Мијатовић Катарина
Мијатовић Милоша Десанка
100 Милованова Милева
Милића Ђоке Даница
Миловановић Светозара Јованка
пл. Михајловић Милева Перчетова
Михајловић Филипчева Анка
105 Мирилова Ката
Миросављевић Ђ. Мила
Миросављевић Ђ. Јелена
Моловић Љубица
Недељковић Анастасија (Беч)
110 пл. Немешањи Десанка роЂ. Јездимировић
Нецкова Милица
Николић Југа Марија
Николић Т. Ермила роЂ. Обреновић
пл. Новић Катица
115 пл. Новић Христина
пл. Новић Ирина
Оберкнежевић Марија
Оренштајн Клара (Беочин)
Остојић Јелисавета
120 Пајевић А. Анка
Павловић Даница (Черевић)
Павловић Пере Даринка
Плавшић Хаџи Гавре Марија
Политова Јулка
125 Др. Полита Марија

Попадић Катинка
Поповић Арона Марија
Поповић Јулија
Поповић Катица (Вршац)
130 Поповић Пеци Олга
пл. Поповић Гизела (Сомбор)
Поповић Ћире Ангелина
Продановић удата Карабиберовић Ангелина (Београд)
Пушибрк Софија
135 Петровић Саве Драга
Радовановић Јулка
Радовановић Мила
Др. Радонића Јов. Вида (Београд)
пл. Радосављевић, од Посавине Даница, мајорица
140 пл. Рогулић Јелисавета
Романовић Јулка
пл. Рокнић Ана (Митровица)
Савковић Смиљана
Др. Савића Емила Јулка
145 Сајдл Катица
Сарајлић Мила (Жабаљ)
Др. Свињарева Корнелија
Славнић Олга
Славнић Р. Катинка
150 Славнић С. Емилија
Стојковић Гиза
Бароница Стаудах Анета роћ. Михајловић (Бпешта)
Стерио роћ. Кода Ана
Сремчевић Даница (Рац-Габорова)
155 Станојевић Марта (Београд)
Стефановић Љубе Александра
Стефановић Владе Јулка

Стефановић Сара (Черевић)
пл. Стратимировић Марија
160 Дра Строне Катица
Суботић Савка (Београд)
Суботић Марија
Тодоровић Ђ. Катица
Тотовић Ленка
165 Трифковић Јелисавета
Др. Трифковића Олга
Ћирић Катица (протиница)
Др. Ћирића М. Милица
Др. Ћирића С. Марија
170 Форкапић Адела (мајорица)
Француска М. Софија
Хирт Марија
Чупић Катарина
Шилић Марка Евица
175 Шилић Т. Велинка
Шилић Паје Милева
Шнел Рава рођ. Зрнић
Шпицер Ана (Беочин)
Дра Шпирте Ружица

б) потпомажуће:

180 Адамовић Меланија
Адамовић Марта
Баракова Елиза
Бајићева Олга
Георгијевић Јоце Дана
185 Дерина Јелва
Завишић Катинка
Екмеџићева Христина
Ивковић Софија
Јефтић Софија

190 Јорговић Невена
Кондороши, (удата Марковић) Јованка, учитељица
Кода Јустина
Др. Коде Верица
Љубиша Олга
195 Матића Пере Добрила
Марковић Бојана (Чуруг)
Мартоношка Зорка
Милошева Десанка
Огњановић, удата Хаџић, Добрила (Сентомаш)
200 Обренова Софија
Павловића Пере Милана
Поповић Вера
Поповић Катица
Политова Мица
205 Политова Владислава
Руњићева, удата Поповић, Јулка (Загреб)
пл. Стратимировић Ванда
Сремчевићева Мара
Слепчевићева Смиља
210 Томићева Дана
Томићева Зора
Хирт Марта
Шилић Мара

При завршетку 1905. г. и у почетку 1906. г. уписале се као нове чланице за 1906. г.

а) за редовне:

Катица пл. Бајазет
215 Теодора дра Л. Марковића
Јованка Марковић рођ. Кондорош
Марија К. Миловановића

Олга Мушицка
Љубица пл. Новић
220 Софија Петровић (Доњ. Ковиљ)
Анка Попова
Леополдина А. Сандић
Анђелија А. Сандић
Даринка дра К. Суботића
225 Зорка Свет. Огњановића
Лујза Лазић обрштарка
Љубица Штауфер

б) за потпомажуће:

Ленка Дудварска
229 Љубица Петковићева.

ЧАСНИЦИ ИЗ 1905. ГОДИНЕ.

Начелница:

Јулка Радовановићка.

Подначелница:

Катица пл. Новићка.

Благајкиња:

Анка А. Пајевића.

Перовођа:

Аркадије Варађанин.

Прегледачице:

Марина Завишићка.
Јелисавета Марковићка.
Љубица Моловићка.

Одборнице:

1 Ангелина Ђ. Поповића.
2 Марија Хаџи Плавшићка.
3 Софија Пушибркова.
4 Софија Кодина.
5 Адела Форкапић.
6 Софија Манигодић.
7 Катица Меанџић.
8 Милева Косировићева.
9 Софија Љубиша.
10 Љубица Д. Матићка.
11 Марија Оберкнежевића.
12 Велинка Шилић.

Кретање чланица било је неједнако, али није никад спало испод 135, а највише је порастао број последње године 1905. г. и то стога, што се те године придружило задрузи — као потпомажуће чланице —: Девојачко Коло Српкиња, јер се њихово Омладинско Коло (у свези с мушкима) раздружило, а с намером, да потпомажу задругу у њеним смеровима, а нарочито, да им буду на руци при приређивању друштвених забава.

Ми ћемо овде изнети како је текао одгод догод број чланица.

Год.	1880–81	упис. се	197	редов.	25	потп.	=	222
„	1882	„	176	„	5	„	=	181
„	1883	„	187	„	—	„	=	187
„	1884	„	182	„	—	„	=	182
„	1885	„	189	„	—	„	=	189
„	1886	„	180	„	—	„	=	180
„	1887	„	172	„	—	„	=	172
„	1888	„	160	„	4	„	=	164

Год. 1889	уписало се	144	редов.	1	потп.	=	145
„ 1890	„	140	„	4	„	=	144
„ 1891	„	135	„	—	„	=	135
„ 1892	„	138	„	—	„	=	138
„ 1893	„	141	„	—	„	=	141
„ 1894	„	155	„	—	„	=	155
„ 1895	„	151	„	—	„	=	151
„ 1896	„	155	„	—	„	=	155
„ 1897	„	147	„	1	„	=	148
„ 1898	„	158	„	2	„	=	160
„ 1899	„	144	„	5	„	=	149
„ 1900	„	138	„	—	„	=	138
„ 1901	„	145	„	—	„	=	145
„ 1902	„	147	„	2	„	=	149
„ 1903	„	146	„	1	„	=	147
„ 1904	„	163	„	3	„	=	166
„ 1905	„	193	„	36	„	=	229

У друштвеној управи било је за свих 25 година врло мало промена. Још истог лета 1881. г. напустила је перовођску дужност г-ђица *Милица Милетић*, јер се иселила из Новог Сада, те је поново поверена та дужност писцу ове Споменице, који није никад више за 25 година напуштао то место нити је друштво њега напуштало. Мушки умољени саветници г. г. Милан А. Јовановић и Јован Грчић напустили су својевољно ту почаст после годину, а г. Александар Сандић, после две године дана, а други нису бирани на њихова места. — Године 1882. захвалила се на почасти подначелства г-ђа *Нана Натошевићка*, а њено је место вољом скупштине заузела г-ђа *Јулка Радовановићка*, благајкиња, благајничко место пак поверено је г-ђи *Софији Јев-*

тићки, која је вршила ту дужност све до 1900. г., док није старошћу приморана била да напусти то место, а које је брижно и савесно вршила пуних 19 година. Њу је од то доба заменула г-ђа *Анка А. Пајевићка*.

Године 1883. захвали се и гђа *Софија Дунђерска* на почасти начелнице и друштво је онда одликовало том почашћу, г-ђу *Јулку Радовановићку*, подначелницу, која и данас стоји на челу задруге и води друштвене послове истом вољом и једнаким прегалаштвом, како је отпочела. У знак признана свога за учињене услуге друштву изјавила је скупштина записнички захвалу како г-ђи подначелници: *Нани Натошевићки*, тако и начелници: г-ђи *Софији Дунђерској*, а при завршетку своје 25. годишњице, одликовала их је скупштина избором за почасне чланице.

Скупштина је изјавила записнички захвалу и г-ђи *Софији Јевтићки* благајкињи при њеном одступу 1900. г. и отликовала је и њу и г-ђу *Јулку Радовановићку**) начелницу, 1901. г. као на завршетку свог двадесетогодишњег рада избором за почасне чланице.

Поред ових својих заслужних часница одликовала је задруга избором за почасне чланице и друге заслужне Српкиње и женскиње, а наиме: велезаслужну српску добротворку: *Мис Павлину Ирбијеву* из Сарајева; велику заштитницу српског имена у страном свету, г-ђу *Елодију Чеде Мијатовића;* нашу заслужну и одличну Српкињу и покретачицу женских задруга, г-ђу *Савку дра Јована Суботића* и нашу најстарију,

*) Наша је начелница. г-ђа Јулка Радовановићка, одликована почасним чланством и од Женског Друштва у Београду.

најистрајнију и млогозаслужну председницу вкикиндске Добротворне Задруге Српкиња, г-ђу *Нину Петровићку.*

Подначелничка места мењала се више пута, а све својевољном оставком или кад се сеобом и смрћу упразнила. Тако н. пр. после г-ђе Нане Натошевићке дошла је, као што смо напред навели, г-ђа Јулка Радовановићка, а за њом г-ђа: Ана пл. Рокнићка; и онда г-ђе: Софија Чакра, Кристина пл. Новићка, Анка Павловићка, па поново Кристина пл. Новићка, и онда: Катица пл. Новићка, па: Даница Гостовићка, и опет Катица пл. Новићка, која и данас заузима то почасно место.

Одборнице и рачунске прегледачице мењале се делимице скоро сваке године, не толико, што би то скупштине друштвене тражиле и желиле, него понајвише стога, што се та места својевољно напуштала или сеобом и смрћу празнила, те је потреба била, да се упражњена места другима замену, јер имамо примера, да су неке одборкиње десетинама година стојале и стоје у тој почасти. Тако н. пр. г-ђа Марија Плавшићка остала је верна тој почасти пуних 25 година, а г-ђа Катица пл. Новићка, које као одборница, које као прегледачица рачунска, које као подначелница ужива поверење скупштинско пуних 20 година, а г-ђа Ангелина Ђ. Поповића, Софија Пушпбрк, Милева Аничић, Милева Косировић по 10 и више година; знак је, да је у друштву овом владала сагласност и ми за свих 25 година друштвеног опстанка нисмо приметили, да је међу чланицама и управом завладало кадгод какво незадовољство или ровење, још мање раздор

и неслога. То показује, да женске у опште, а на посе наше Новосаткиње, нису оног својства, које им се од мушке стране често натурује и подмеће; оне су својим 25. год. друштвеним радом у пуној мери посведочиле, да су дорасле за јавне друштвене послове: да имају довољно трезвености, потребне умерености, сношљивости и трпљивости, а то све потиче из оне чисте и несебичне радње, којој су се посветиле и зато се и умеју савладати и млого штошта прегорети.

III.

У смислу друштвених правила смер је овој задрузи, да унапреди подмладак српски — нарочито женску страну — просветно и морално: доброчинством и својским настојавањем око тога; да унапређује женску страну српску у просветном и друштвеном животу, искорењујући мане и зле и застареле обичаје, подстичући и унапређујући разуман и моралан живот — на поштењу, заради и заштеди —

а и једно и друго смером и послетком *родољубним* и *домољубним*; а поименце:

да оснива и унапређује школице и чуваришта за малу децу;

да потпомаже оделом, књигом и осталим приборима мушку и женску децу, која иду у школу;

да потпомаже сироту женску децу на вишим стручним и уметничким заводима;

да вештим и сиромашним раденицама посредује зараду и заслугу;

да сироте удадбенице по могућству оправи и омогући им удадбу;

да испомаже сироте удовице, особито оне ситном децом оптерећене:

да приређује јавне забаве смером поучним, који племени душу и срце;

да приређује јавне изложбе женских рукотворина и да тим подстиче такмачење у раду;

да равна пута умерености и штедњи на дому и у друштву и да у време ратова врши дужности друштва „Црвеног Крста";

да се служи правом школске уредбе за срп. осп. нар. школе од 1872. г. и да похађа испите и друге јавне школске свечаности па да тим приликама награђује одличну дечицу сходним наградама и т. д.

На свима тим смеровима радила је ова задруга где у већој где у мањој мери како су кад прилике доносиле и народне потребе захтевале. Но највише је радила на пољу чисте милостиње, потпомажући старе и невољне, болне и убоге; издавала је знатан део својих прихода на одело сироте школске деце, потпомагала учитељичке приправнице и радилице, а од последњих 14 година подигла је забавиште и стално га је одржавала и унапређивала. Последњих десет година узела је овај завод под своју заштиту овдашња срп. православна црквена општина да га сачува од превласти државне, али је ипак старање и бригу о њему оставила до данас овој задрузи.

*
* *

Не можемо овде поименце наводити, коме је и колика *милостиња* пружена у току минулих 25 година; али можемо отворено исповедити, да ни једно сирото и потребно није неутешно

отишло са нашег прага, а редовно смо издавали по 200, 300 и више круна о божићу и ускрсу убогим старицама и сиротим удовицама као божићњи и ускршњи дар. У последње доба пружали смо зими и огрева оваким сиротицама. Осим тога издавали смо сиротим и далеким путницима трошка, болнима припомоћ и лекарске трошкове; за сироте мртве нужне погребне трошкове. И кад све те издатке срачунамо за минулих 25 година, излази, да смо издали: *12.558·34 круне.*

Ако се на ком крају нашег и другог ког народа десила *поплава*, или је *пожар* унесрећио породицу у месту или знатније оштетио коју српску општину, ми смо одмах спремни били, да пружимо прву помоћ, или да на ту цел купимо прилоге или приређујемо забаве.

Тако смо 1888. г. у корист погорелаца у Вел. Кикинди приредили забаву и купили прилоге у новцу и оделу и послали тим страдалницима око 1000 круна помоћи.

Исто тако смо чинили и 1886. г. кад су пожаром пострадали Срби у Тур. Бечеју, Срп. Црњи и Раковцу, и кад је изгорела црква у Бовићу те смо и за њих купили прилоге, прилагали и одаслали преко 600 круна.

Кад је наишла поплава на шајкашка нека места, и кад су од тога пострадали неки крајеви у Србији и Црној Гори послали смо и на те стране у помоћ око 400 круна, а кад су у току тог времена јако били пострадали неки крајеви горње Угарске и кад се од те несреће потресла сва срца угарских грађана, приредили смо у заједници са овдашње две добротворне задруге: рим. католичком и јеврејском, велику

забаву, која је тим страдалницима донела 2000 круна чистог прихода.

Прикупимо ли ту све и оне ситније издатке за овакве сврхе, исказује се свота од *4235 круна*.

*
* *

Све од постанка ове задруге па до данас редовно смо *заодевали* 50—60 ученика и ученица из срп. осн. нар. школа, а од последње 2—3 године заодевамо 100 и више не само тих ученика и ученица, него и оне из забавишта; а скоро сваке године прилагали смо за овакве цели по 50 круна потпоре и за сироте ученице овдашње српске више девој. школе, те смо тако олакшавали приступ у школу стотинама наше српске дечице из места. Поред тога смо кроз три године дана (1896—1899. г.), док је владала овде велика оскудица, уз припомоћ овдашњег грађанина и трговца. г. Јосифа Ернста, *исхрањивали* преко зиме по 25 српске сироте дечице из основних народ. школа.

На одело сироте школске дечице, као и на поменуту кујну дечију издали смо у току минулих 25 година своту од *8119·52 круна*.

Ова би свота и више порасла, да нису првих година саме одборкиње и часнице кројиле и шиле женско одело и да нису и саме куповале и поклањале одела овој дечици.

*
* *

Пре 20 и више година владала је велика оскудица у нас на учитељским снагама; а кад је Босна и Херцеговина потпала под управу Аустро-Угарске монархије осетила се у том још јача потреба, а нарочито на учитељицама,

и задруга је мислила, да јој је дужност, да и на тој страни пружи помоћ српској просвети, па је и решила, да редовно помаже неколицину добрих и сиротих ученица са овдашње српске више девојачке школе, које се одају на тај позив. Тако је све од свог постанка па до данас слала уз припомоћ од 100 круна годишње, 3, 4 и 5 оваких ученица на сомборску или горњокарловачку учитељску школу, да се спреме за учитељски позив. У колико је то ишло у прилог народној просвети, у толико је ишло у прилог и материјалној страни дотичних породица, јер су то била све деца удовичка и сиромашних родитеља, те су после, као самосталне учитељице, издржавале своје матере и осталу родбину. Овим путем се уједно ширио и круг женске интелигенције, те је и то ишло у прилог општој народној просвети.

Кад је 1891. године успостављањем државом закон о подизању забавишта, пастала је потреба, да се и у нас отварају забавишта, као конкуренција државним; задруга је и на ту страну ишла у помоћ народу и својом потпором од 100 К годишње омогућила је двема ученицама срп. више девој. школе, да се за овај позив спреме.

Чим се та страна школске наставе попунила у довољној мери спремним учитељицама и забавиљама, појавиле се молбе сиромашнијих ученица овдашње срп. више девојачке школе за изучавање женског ручног рада и других вештина и како сама задруга са разних околности није могла до сад да отвори своју радничку школу, за коју је још 1882. г. донела решење, то је редовно уважавала оваке молбе

за рад и изучила до сад 7 таких ученица са потпором од 100 К, а у најновије доба изучава потпором својом и једну ученицу за фотографску вештину.

Потпором својом од 120 К годишње потпомагала је кроз четир године дана и једну ученицу на медицинском факултету у Будимпешти и данас је то први женски лечник у Нов. Саду, а валда и прва Српкиња те струке, која је на овој страни отпочела лечничку праксу.

Поред тих струка спремили смо нашом потпором и три ученице за трговачку струку, а две смо испомагали, да се усаврше у вештини певања, те је данас једна (Султана Цијукова) чувена певачица и проноси нам поносно име народно по западним културним крајевима Европе.

Кад је изгледало, да ће овдашњег сиромаха Тоше Станковића изгинути и пропасти четворо ситне дечице, који су изгубили мајку, а отац им се поболео и није могао ни себи, а камо ли деци помоћи, ми смо двоје женске деце његове са његовом дозволом сместили под своје: Зорку код овдашње госпође Јулке Рајићке, а Љубицу код човекољубивог трговца и Србина г. Лазара Мудрића, у Сент-Јаношу код Вршца, те су данас обе удомљене и збринуте.

Однегевали смо и на пут заслуге извели и двоје глувонеме деце: овдашње сироче Зорку Петровићеву и Јелку, ћерку сиромаха Косте Михајловића из Карлова. Јелку смо дали у приватан глувонеми завод г. Радивоја Поповића у Митровици, те је кроз две године дана учила говорити, читати и писати, са чега смо и сам завод новчаном потпором испомагали.

На тај начин помогли смо спремити народу нашем: 48 учитељица и 2 забавиље, 7 раденица, 3 трговкиње, 2 певачице, 1 фотографкињу, 1 лекара; сместили смо 2 под своје и оспособили за рад 2 глувонемих, те тако осигурали народу 68 самосталних радепика и толико самосталних породица и помножили народну интелигенцију и привреду са 68 чланова; а кад би се прибрало овамо и оних 26 питомица, што смо са мањим прилозима од 20—50 круна годишње испомагали порастао би тај број на 94 члана и односно породица, који су нашом потпором стекли зараде и обезбедили себи и својима сигуран ужитак.

На ту страну наших потпора издали смо за прошлих 25 година: *12.235·47 круна.*

Успомене ради износимо овде имена наших дојакошњих редовних питомица, да се сећамо и ми и оне наше блиске заједнице, и то:

а) за учитељску струку:

Ана Поповић
Ана Ђурђевић
Ната Суботић
Милева Краљевачка
Вукосава Крестић
Даринка Брадваровић
Лепосава Јовановић
Катарина Давидовић
Марија Милићева
10 Ана Васиљеска
Вукосава Вуканова
Марија Миловановић
Јованка Кондороши
Даница Николић

Јелка Ђорђевић
Зорка Томићева
Драга Димитријевић
Јелена Мариновић
Љубица Бугарска
20 Милосава Радић
Катица Ракић
Марија Павковић
Јованка Летић
Зорка Ћурчић
Ангелина Новаковић
Даринка Милутиновић
Вера Бугарска
Марија Јовановић
Катица Шилић
30 Евица Павковић
Софија Продановић
Софија Савићева
Софија Максимовићева
Марија Шилић
Јелена Васиљеска
Меланија Белановић
Јелисавета Белановић
Софија Гргурева
Емилија Обрадовићева
40 Стана Крстићева
Катица Теларовићева
Софија Николић
Катица Трифуновић
Зорка Савић
Милева Моч
Катица Вуканова
Милева Илијћ
Зорка Грубић

б) за забавиље:

Ана Стојковић
50 Исидора Стерио

в) за трговачну струку:

Марија Хирт
Милева Моч
Милан Настасић

г) за ручни рад:

Пијада Бајшевић
Вида Поучка
Јованка Летић
Јулка Милованова
Марија Влашкалић
Наталија Ковачевић
60 Зорка Јоцкова

д) за лекарсну струку:

Корнелија Ракић

ђ) за вештине:

Јелена Угљешић
Султана Цијук
64 Тинка Стакић.

* * *

Поред ових потпора постала је наша задруга и редован члан месног ватрогасног друштва, месног стрељачког друштва, друштва „Доброг Срца“ у Будимпешти, члан потпомагач и добротвор варошког убогог дома „Валеријанума“, новосадског филијала „Црвеног Крста“, друштва Српског Учитељског Конвикта, Срп.

Народ. Позоришта, друштва „Привредника“ и Срп. Девојачког Интерната у Загребу, Просветног српског друштва „Св. Мајке Анђелије“ у Будимпешти, „Кола Српских Сестара“ и Дома Сиротне Деце у Београду, Сомборског учитељског Алумнеума (ђачке трпезе) и Сегединског фонда за приправнице, које су основале тамошње Добротворне Задруге Српкиња те смо издали до сад које прилога, које чланарина овим удружењима: *1600 круна.*

* * *

Кад је букнуо братоубилачки *рат* између Србије и Бугарске 1885—6. године, наша је задруга развила најживљу енергију, да олакша судбу српским рањеницима и њиховим породицама, те је у то име приредила забаву, купила прилоге у месту и у околини: у новцу, оделу, храни, пићу и другим приборима за рањенике. Сам Нови Сад је приложио: 3591·52 круна, а са стране је утекло: 8957·72 круна; свега: 12.549·24 круна у аустријском новцу, 9 дуката, 70 франака, 21 динар, 1 рубља, 1 крунаш, 1 цванциг, 20 копјека и 50 пара, што у аустријском новцу износи: 200 К. И тако је наша задруга послала те године за српске рањенике у округлој своти: *12.750 круна,* у новцу, 28 сандука и 2 џака у стварима и приборима за рањенике и 1 аков црна вина, што би у најмању руку вредило: 3000 К, а то је свега: *15.750 К.*

Прилоге у новцу и стварима слали су преко нас: Мошорин, Ђурђево, Надаљ, Вилово и Каћ из Шајкашке; Ада, Ст. Сивац, Петрово-

село, Ст. Кер, Ст. Шове, Ст. Врбас, Госпођинце, Гардиновци, Мартонош, Тиса-Фелдварац, Жабаљ, Баја, Кула и Сента из Бачке; Сириг, Мађ. Чанад, Варјаш, Чаково, Шурјан и Нађлак из Баната (Торонтала); Адашевци, Моровић, Ириг, Ст. Пазово, Даљ, Черевић, Вел. Грђевац и Шид из Срема, Бремен из Барање и Ахен у Немачкој.

За ову човекољубиву услугу, што је учинила ова задруга браћи својој у Србији, добила је признања од српског друштва „Црвеног Крста“ у Београду и од тадашње високе заштитнице тога друштва, Краљице Наталије. Друштво „Црвеног Крста“ изаслало је лично овамо свога члана, г. Стевана Ћурчића, тада уредника „Српских Новина“, а сад управитеља „Београдских Новина“, те је донео почасне дипломе признања и знамење „Црвеног Крста“ и предао у свечаној седници, на Цвети 1886. године, начелници г-ђи Јулки Радовановићки, подначелници: г-ђи Софији Чакри, благајкињи: г-ђи Софији Јевтићки и перовођи: Аркадију Варађанину, а свима одборкињама дипломе признања. Накнадно су биле одликоване још од Краља Милана златном медаљом Краљице Наталије: г-ђа начелница Јулка Радовановићка и благајкиња г-ђа Софија Јевтићка, а подначелница Софија Чакра сребрном медаљом. Први прилог од 3500 круна однели су лично начелница, благајкиња и перовођа и предали краљици Наталији, која их је у старом дворцу врло љубазно примила и заблагодарила.

* * *

Још септембра месеца 1881., даклем, прве године редовног друштвеног рада, приспео је позив Школског Савета под бр. 282/121. ex 1881. на овдашњу српску православну црквену општину, да се помоћу ове задруге подигне овде српско забавиште и српска раденичка школа, како би се у првом заводу спремале ученице из овдашње српске више девојачке школе практичним угледом за добре матере, а у другом за добре домаћице и веште раденице.

Задруга је прихватила ту мисао и у својој ванредној скупштини од 18. (30.) новембра 1881. г. одредила за ту цел посебан фонд од 2000 круна. Но како су за тим наишли на задругу други прешни и велики послови, као што је изложба од 1884. г., која је у истој ванредној скупштинској седници прихваћена, а 1885. и 1886. г. српско-бугарски рат, многи пожари и поплаве, није задруга доспела све до 1891. г., да ради и мисли на подизању ових завода. Тек кад су те буре прошле и кад је за тим наступила опасност за наш подмладак од државног закона за присилно отварање забавишта и чуваришта за малу децу, тек онда је задруга прегла свом снагом, да изведе онај закључак од 1881. године. У својој редовној скупштини од јануара месеца 1891. г. донесе поново решење, да се идуће јесени већ има отворити забавиште*) и упућен је управни одбор, да спреми све што је потребно за отварање те школице. На предлог чланице, г-ђе Савке Су-

*) Раденичка школа није ни данас још отворена, јер нема за њу згодна места, а за најам нема задруга још довољно капитала да то изводи. Писац.

ботиће, решено је истом приликом, да на ту цел приложи свака чланица, мимо своје чланарине, још по 5—10 ф. годишње у току од три године дана, а г-ђе Зорка Грчићка и Марија Ђ. Поповићка примиле се, да кроз три године купе те прилоге. Тим начином се скупило кроз три године 959 ф. 33 н. или 1918·66 круна. Српска православна цркв. општина новосадска вотирала је одмах 600 К годишње у помоћ, коју је своту повисила 1895. г. на 1200 К, а од 1904. г. на 1400 К.

Ванредна скупштина од 1. (13.) марта 1892. изабрала је већ за прву забавиљу испитану учитељицу, г-ђицу *Мару Симићеву*, и забавиште се отворило на Цвети, после призива св. Духа, 29. марта (10. априла) исте 1892. г.

Кад се иста забавиља 1894. г. удала, изабрана је на њено место учитељица доњ. ковиљска, г-ђица Даринка *Калићева*; а кад је ова 1896. г. изабрана овде за учитељицу, постане забавиља г-ђица Катица *Максимовићева* испитана забавиља, која и данас врши ту дужност.

Задруга је покушавала одмах прве године, кад је решила да се отвори забавиште, да купи или згодну кућу или згодно земљиште, па да назида здање за забавиште; али јој није пошло за руком све до прошле 1905. г. кад јој је овдашња срп. православна црквена општина, по одобрењу више автономне власти, дозволила, да о свом трошку претвори неку шупу општинску у св. николајевској порти за забавиште, и за коју је цел утрошила близу 2300 К. До сад је пак стајао тај завод под најам прво у

кући г. Косте П. Миросављевића, а после у кући г-ђе Милеве Аничићке, обоје у Богданској улици.

Забавиште је сад смештено у средини нашег народа, има пространу порту дрвима засађену и засебну башту за летње дечије играње; снабдевено је са свима потребним училима и намештајима и деца га радо полазе, јер их је редовно било између 60—80 у заводу сваке године. од којих половина плаћа месечно по 1 К, а друга, као сиромашнија половина, полази га бесплатно.

Са овом школицом задржана су српска деца, особито она из средњег и интелигентнијег сталежа, од поласка несрпских оваких завода, куда их закон гони, те су тим сачувана за свој народ и своју веру.

Државним властима није годила овака српска установа, те су тражили у њему уплива, као приватној установи, на које им закон допушта, но задруга је, да избегне тај уплив, умолила овдашњу срп. православну црквену општину, да узме завод у своју заштиту и да му тим начином сачува српски и вероисповедни значај. Општина је то и учинила и наше више автономне школске власти одобриле, те од 1896. године назива се и води се оно као српско православно забавиште новосадске црквене општине, а задруга је придржала за себе само старање и спољни надзор над заводом.

Завод постоји дакле пуних четрнаест година и за сво то време приложила је овдашња срп. правосл. црквена општина на његово издржавање 15·205 круна, а задруга је принела: 16.410·68 круна, те тако цео трошак око из-

државања тог завода за ових 14 година износи: *31625·68 круна.*

* * *

Ми сматрамо и цркву за просветни и васпитни завод и као верне кћери њене нисмо ни једну прилику пропустили а да се својим прилогом и њој не одужимо. Кад год је у нас потражио који манастир или која црквена општина милодара за оправку или подизање свога храма, ми смо готови били, да по могућству потпогнемо жељу њихову. За оправку суседне кисачке цркве, дала је задруга 50 К и скупила је преко 200 К прилога. Кад се у Сантову подизао српски православни дом, приложила је задруга: 100 К., а кад се 1903. и 1904. год. преоправљала овдашња св. саборна црква, приложила је задруга пред ликом св. богомајке три лепа и велика кандила од чиста сребра, које је израдила вешта рука српске сарајевске радње, г. Јована Митрановића.

На ту страну издала је задруга у току 25 година: *1056·67 круна.*

Колико ова задруга поштује и цени цркву и православну веру показује и та околност, што је још 1883. год. избором својим отликовала за свога заштитника, пок. дијецезана новосадско-бачког г. *Василијана Петровића.* Кад се 1890. г. инсталирао данашњи патријарх српски, Њег. Светост г. г. *Георгије Бранковић*, поздравио га је корпоративно цео управни одбор са својим часништвом, а кад нам је 1889. године у нашу средину дошао данашњи дијецезан и мили син нашег града, Његово Високопреосвештенство

г. епископ *Митрофан Шевић*, поздравио га је такође најсрдачније корпоративно одбор задружни, а 1902. године поверила му је једнодушним закључком редовна главна скупштина високо заштитништво над задругом. Све су то знаци, што показују дубоку религиозност задругарица и велику приврженост својој светој православној цркви.

* * *

Кад се сва ова дела, што смо их до сад набројали, сведу у једну групу као доброчинства, што и јесу, јер их је задруга чинила из добре воље, подупирала и обдаривала својим срцем, и кад се из тих рачуп издавања скупи на једну гомилу, онда се види, да је наша задруга издала и утрошила на рачун доброчинства: *87.180·68 круна* или да кажемо то у округлој своти: 87 хиљада круна, а то је просеком: 3500 К годишње.

Редак је појединац, па баш ако је и имућан и издашан човек, да издаје годишње толику своту на јавне и опште народне потребе; а ако и чини, не може као појединац пратити толике гране друштвеног развитка и не може у тој мери проширити обим свога делања као што то чине оваке задруге и као што је то чинила ова задруга у току минулих 25 година, те омогућила стотинама душа опстанак, олакшала хиљадама деце приступ у школу, појачала свест, проширила просвету и учврстила морал код стотине и хиљаде млађег нашег нараштаја. Све то у толикој мери и толиком обиму не би могао чинити један човек, као што то може да чини

друштво, и то овако друштво, које је и новац и труд наменило и посветило једино свом ближњем. За то и заслужују оваке установе највећу народну потпору. а Српкиње, које се на ту цел удружују и у том послу делају, највеће признање. То су једине друштвене установе без икаквих себичних смерова, то су прави родољубиви подхвати, који су својствени само женском полу и њиховом меком и милостивом срцу.

IV.

Да се обазремо мало и на она дела, што су занимала наше друштво у обилнијој мери, а не спадају у лична доброчинства, него се клоне више привредној, друштвеној и опште културној сврси. У ту врсту друштвеног рада истичемо као најважније: изложбу женских рукотворина Српкиња из Аустро-Угарске, издавање друштвеног листа, подупирање и бодрење Српкиња на овака удружења, културне прославе, јавне забаве и остале послове, који су обележени друштвеним правилима а подстичу и унапређују разуман и моралан живот основан на поштењу, заради и заштеди.

* * *

Од свију послова, што је наше друштво прихватило и вршило у току минулих 25 година, није ни један у том обиму и у толикој мери притиснуо плећа задружна, као што је то случај био са изложбом женских рукотворина Српкиња из Аустро-Угарске монархаје; али ни један други посао није задрузи у тој

мери и толиким значајем подигао углед, као што је та изложба учинила, јер ни један њен посао није с толиком снагом привукао и прибубио Српкиње, као та изложба од 1884. године. И данас се још осећа траг њене снаге, коју је оставила на народ, а нарочито на Српкиње, јер онај полет, што је подигао Српкиње том приликом и тим чином подржава их и данас на висини значаја и снажи их на путу одушевљења за опште народне интересе. Она је у страном свету толико дигла значај нашем народу а нарочито Српкињама, да се од то доба сваком приликом, кад се приређују овакве и сличне изложбе код напреднијих и културнијих народа, траже и српске женске рукотворине и свагда су на њима радови наших Српкиња заузели угледно место. Ево и ове године позване су Српкиње из Србије, да суделују идуће 1907. год. у Паризу на међународној изложби женских рукотворина и ми смо уверени, да ће и тамо њихови радови подичити српско име својим укусним и вештим израдама.

За овај покрет има највише заслуге г. *Стева В. Поповић*, бивши школски референт бачке и будимске епархије а сад управитељ Текелијанума у Будимпешти, кр. саветник и т. д. који је на ванредној главној скупштини од 18. (30.) новембра 1881. г. својом познатом речитошћу умео да занесе још онако младу и почетну задругу за овако замашно и важно подузеће.

Чим је наша задруга у поменутој скупштини прихватила мисао за приређивање изложбе, обратила се осталим донде постојећим сестринским задругама у Вел. Кикинди, Срп.

Бечеју, Сегедину, Суботици и Митровици и замолила и њихов пристанак и потпору у раду, новцу и предметима, и кад су све, изузимајући Митровкиње, пристале на то и обећале потпору, тек онда је и наша задруга пошла на даљи посао.

Поред донде постојећих задруга, обратили смо се молбом и на млога појединa лица мушка и женска из свију крајева овостраног народа па и онамо у Босну и Херцеговину да нас потпомогну у том великом и замашном подузећу. Нарочито смо умолили упливне особе из наших већих места, да образују одборе за ову цел и тим поводом образовали се одбори: у Панчеву под председништвом г-ђе Еуфимије пл. Шиирта, у Вел. Бечкереку под председништвом г-ђе Софије А. Поповић, у Белој Цркви под г-ђом Јеленом Остојићком, у Сомбору, под г-ђом Софијом Веселиновићком, у Ст. Футогу под г-ђом Софијом пл. Будајком, у Карловцима под г-ђом Аном Чакићком и Земуну под г-ђом Маријом Јовановић-Шутари. Ове су одборе знатно потпомагали својим радом г. г. Јован Поповић, управитељ срп. више девој. школе у Панчеву, Ђока Поповић, управитељ школски у Белој Цркви, Светозар Милетић, учитељ у Земуну, Паја Марковић, проф. у Карловцима, Душан Лукић, бележник варошки из Вел. Бечкерека, Ника Грујић проф. више дев. школе из Сомбора и Катица К. Поповић учитељица из Футога, а потпору су нам обрекли у своје име: г-ђе: Савка дра Јов. Суботића и Софија Атанацковић-Којишер из Осека, Маца Прица рођ. Кнежевић из Гор. Карловаца, парох Павао Пајић из Брђана, Никола Петровић, поседник

из Ст. Пазовс, Влада Марковић учитељ из Митровице, Софија Мештеровић рођ. Гајић, учитељица из Мостара, Ната Суботићева, учитељица из Сарајева, које су поред све забране земаљских власти, ипак леп број предмета донеле из оних крајева; даље: Ангелина Степићева, учитељица из Ст. Паланке, Јулка Михајловићева, учитељица из Сенте, Ана Рудићева, учитељица из Жабља, Катица и Ленка Видицка из Батање, Богољуб Милетић, адвокат из Слав. Брода, Стеван Ђ. Јосић, ратар из Ст. Стапара и многи други, јер смо више од 200 писама тога ради одаслали на све стране овостраног Српства. И кад смо са свију страна добили повољне одзиве и видели ту предусретљивост и толико одушевљење за овај посао, ми смо сигурним корацима даље пошли.

По првобитном решењу скупштинском имала се приредити та изложба 1883. године; но како је у преписци и објасњивању са поједипим задругама, одборима и лицима протекла цела 1881. и 1882. г., и већ смо били ушли и у 1883. г., те је остало мало времена за тако спремање, одложили смо изложбу на 1884. г.; али смо тим дошли и незнано у опреку са наредбом кр. уг. министарства пољоделства и трговине, која је наредила била, да се због земаљске изложбе, која је била заказана у Будимпешти за 1885. годину, не могу приређивати никоје друге изложбе у току 1884. и 1885. године. Из те неприлике извео нас је наш бивши земаљски посланик, апат, г. *Имре Бенде*, данашњи рим. кат. бискуп (епископ) њитрански. Његовим заузимањем и посредовањем издало је поменуто министарство

дозволу, да се може наша изложба приредити јула и августа месеца 1884. г. и нама је, пријатељством овог господина, био отворен пут на даљи поступак. Нека му је хвала!

Одмах за тим саставили смо и разаслали свим задругама, одборима и пријављеним појединим особама потребне табаке и цедуље, у којима ће се уводити прикупљени предмети и који ће се пришивати на предмете те означити имена радилица пошиљача, вредност предмета и јесу ли за продају или не.

Да би колико толико били оријентовани у том, како да се распореде предмети на изложби, какви стелажи да се набаве и т. д. изаслат је перовођа друштвени у Сомбор, где је слична изложба била приређена 1883. г., да се распита о свему том и ако је могуће да набави и оне стелаже и орманове, којима су се изложници тамо послужили. Од ствари није се могло ништа набавити, јер су биле растурене, али у осталом млого му је помогао својим свестраним обавештајима тадашњи професор сомборске вел. гимназије и секретар изложбе сомборске а данашњи професор свеучилишта будимпештанског г. *Др. Еде Маргалић.*

У редовној јануарској главној скупштини од 1884. г., на позив одборнице, г-ђе Јелке Рајићке, изјавиле су све присутне чланице и часнице да ће свака са своје стране израдити по један предмет и изнети на изложби, а на позив г-ђе началнице, Јулке Радовановићке, дала је свака присутна чланица уверење, да ће и делом потпомоћи у спремању и другим пословима, кад год се буде што од њих тражило.

С оваким повољним изјавама задругарица ушла је задруга у годину 1884. и могла је с пуним поуздањем чекати почетак изложбе.

Већ на 14 дана пре отварања изложбе почеле су приспевати ствари и придолазити повереннце појединих задруга и одбора женских, које су биле одређене, да своје изложке спреме и сложе у одређене дворане.

Ствари из Вел. Кикинде и њене околине биле су поверене самој председници, г-ђи Нини Петровићки; вел. бечкеречке и њене околине, г-ђици Нимфадори Ђорђевићевој, учитељици; сомборске: г-ђи Софији Јорговићки, учитељеци учитељичке школе; суботичке, њиховој потпредседници, г-ђи Емилији Мучалки; осечке: г-ђи Савки дра Јов. Суботића; школски радови ученица основ. нар. школа и три више девојачке школе: новосадске, сомборске и панчевачке, поверене су г-ђици Милеви Симићевој, учитељици новосадске срп. више дев. школе. Сви остали предмети, долазили су на новосадску задругу и одборнице су примале, размештале и по извесној системи ређале. Дуварови и таванице школских дворана, велелепне зграде средишне основне нар. школе у св. николајевској порти, били су застрти српским ћилимовима, а по столовима у наоколо били су размештени ситнији предмети: везови бели и шарени, свилом и златом, а у свакој дворани по среди намештени су били узвишени торнићи од српског платна, и другог прибора, прозори и врата била су украшени укусним драперијама и завесама.

Цео горњи бој те школе има пет пространих дворана, које су биле тако удешене, да

се средом кроз велики и простран пролаз могло ићи из једне у другу дворану. Шеста дворана била је у дољнем спрату, у којој су били размештени ручни радови ученица из основних и виших девојачких школа под надзором г-ђице Милеве Симићеве.

Све је то било тако лепо и вешто послагано, да је свакога гледаоца изненађивала једна и друга дворана и чисто није имао речи, како ће да похвали оне млоге, лепе и вепте радове и оне укусне декорације.

По дворанама је било размештено и неколико лутака у природној величини са народним ношњама из појединих овостраних крајева, које су лако привлачиле погледе гледалаца. Штета, што се бар то није откупило од ког нашег завода, те би бар имали коју слику из старије народне ношње, овако ће се и то изгубити сасвим. У једној дворани био је сместен и разбој из Вел. Кикинде, на коме је показивао ткање ћилима ратар Рада Вујичин и жена му Мела.

Тако спремљени, чекали смо недељу 29. јула (3. августа) 1884. г. да отворимо двери српске женске величине и лепоте.

Дан је био прекрасан. Литургија се због ове свечаности раније отпочела, а после ове било је призивање св. духа у св. ђурђевској (саборној) цркви. Око 11 сати пре подне вратисмо се у св. николајевску порту на отварања, где нас је дочекао силан свет у свечаном руву. Пред први улазак школских врата у поменутој порти била је подигнута трибина, окићена цвећем и зеленилом, и украшена српским ћилимовима; на њој су заузели места

часници друштвени, изасланице појединих задруга и одбора, заштитник друштвени, Њег. Високопреосвештенство, г. епископ новосадско-бачки: *Василијан Петровић*, градоначалник варошки, краљевски саветник, г. *Стеван-Пеци-Поповић*, представници војничких власти, просветних и хуманих завода из места и гости из Србије.

Кад се све утишало ступио је на трибину тајник друштвени и писац ових редака и отворио изложбу овим говором:

Високодостојна и млогоуважена господо!

Велештоване госпође!

Мили гости!

Што векови нису изнели, што толике прохујале године нису показале, то ево донесоше наши дани, донесоше једну појаву друштвену, појаву удруживања. Истина, и пређашњи векови оставили су у историји друженог трага, ал' оно је носило жиг само физичне снаге, којом се ишло на покоравање и освајање туђег земљишта и имања, на понижење и угнетавање сачланова човечанског друштва; а данашње удруживање тежи за тим, да се народу и друштву олакша, улепша и умили живот, а то ће рећи, да се потпомогне културни развијтак народа и друштва. У свима старијим препорођајима друштвеним, који се борбом народном пречишћавали и тежили, да скину с чела народног тип варварства и необуздане силе, стајао је и наш народ у првим редовима за ту идеју. И док је год владало доба силе, доба јуначког поноса, наш је народ, иако ма-

лен по броју, хитао први на бедемима слободе и напретка и забадао јуначку заставу те је и извојевао себи достојно место у друштву одличних и чувених народа средњега века и окитио је главу и име своје царском круном, којом су се у оно доба могли дичити само најсилнији и највећи народи. Па и данас, кад се затражи јуначка мишица, хита наш народ у прве редове и тим својством стекао је поново слободу у два краја и заслужио угледно место у друштву напреднијих и одличнијих народа. Ал с традицијом јуначког поноса није заборавио ни културну мисао, која иде да замени сурову силу лепшим плодовима и трајнијом славом. Као што се народ наш у старијим временима такмачио с првим народима на јуначком пољу тако и данас тежи, да се и на културном пољу уздигне до првих степена, на којима стоје напреднији европски народи, и нада се, да ће и доспети тамо, јер су, ето прихватиле ту идеју и наше матере, наше љубе и сеје, које раде да удруженом снагом прибаве своме покољењу угледно место радом и просветом, тим стубовима културне мисије; па као год што су знале наше мајке челитичи јуначке груди својих синова, распаљивати жар својих војана, знаће, за цело, својом благом речи, својим лепим примером извести и децу своју на нову животну стазу; а утврђује нас у том њихова будна свет, њихова добра воља, и крепи нас њихова вредна и вешта ручица.

Чим се отворише двери слободе рада и удруживања у нашој милој домовини, пренуше одмах и наше Српкиње духом и ухватише се у коло Добротворних Задруга, да заједничком

снагом пораде на новој основи друштвеног препорођаја. Прво се подигоше Српкиње у В. Кикинди, у том срцу бившег кикиндског диштрикта, да својом дарежљивом руком потпомогну изнемоглој старици, да не клоне пре времена, а млађој запуштеној и остављеној сиротињи, да не падне у физичну пропаст; и она је за својих 12 година, како постоји, многу клонулу главу у вис подигла, многу заборављену душу освежила и пружила народу 4—5 одабраних учитељских снага. На њих се угледале сестре из Ст. Бечеја, друге чеденке бачког бившег диштрикта, па се удружише у просветну задругу, да потпомажу школски подмладак књигом и оделом и да га обуку у ризе лепшег морала и карактера. За њима се појавише сестре Сегединкиње и Суботичкиње, да припомогну, да се очува и одржи раштркано наше племе у оном мору туђинском. Још пре тога доба прибрале се и сестре Митровкиње, да својом милостивом десницом утру сузу сиротињску. О Цветима 1880. г. искупи се цвет нашег новосадског женског света у Матицу Српску и пружише отуда руку свим осталим сестрама и придружише се заједничком раду на ширем основу, који обухвата васколики културни развитак народни, те ево, већ после четиргодишњег свог опстанка, где вам показују крупу свог друштвеног рада, ево, где вам износе дивну и красну, прву изложбу народних и вештачких рукотворина Српкиња. У течају спремања ове изложбе поникоше три нове помагачице: вршачка, румска и в. бечкеречка добротворна задруга, а сви су изгледи, да се из тога кола неће извући ни наше дичне Сомбор-

киње, Панчевкиње, Земункиње и осталих овостраних крајева, јер се из овог могу уверити, шта може женска заједничка снага створити и како подичити име и понос народни.

Наш је женски свет од векова држао скривено велико благо и наша је задруга прва покушала, да изнесе то благо на видик, да покаже свету његову лепоту и вештину, коју су векови скривали, а које је нежна ручица српске мајке, љубе и сеје неговала и кроз најбујнија времена очувала свежину и сјај њене природне лепоте, те, ево ће, за који час, да засније и да задиви лепотом и богатством својим сав остали свет, по чему ће нас научити поштовати и ценити страни и образовани народи; и као што су нам наше народне песме прибавиле угледа у страном свету, тако ће нам и овај наш народни рад стећи признања, а једно и друго очувале су нам ћери наше, наше дичне другарице и пратилице, које ће нам више јунаштва вредити, јер народ, у ком толико умне и моралне снаге, толике лепоте, толико укуса и вештине има, и народ, који је имао своју сјајну прошлост, мора стећи право на опстанак и очекивати лепшу будућност.

Но рудници тога новог народног блага не почивају само у рукама Новосаткиња Српкиња, него је то благо нагомилано у рукама Српкиња из свију крајева а Новосаткињама припада хвала, што су прве удариле чекићем у тај народни мајдан, а вредни и будни књижевник и референт школски, г. Стеван В. Поповић, стекао је признање наше, што је први указао на тај рудник и подстакао нашу До-

бротворну Задругу, да изнесе благо из тог рудника на видик.

Кад се једном искупила Добротворна Задруга Српкиња Новосаткиња $^{18}/_{30}$ Октобра 1881. г. у ванредној својој скупштини, рад других својих послова, онда је по дозволи бивше начелнице задружне, високоблагородне гђе Соф. Дунђерске изнео г. Стеван В. Поповић мисао, да задруга ова покрене и у смислу § 3. својих задружних правила кроз две године дана, дакле 1883. год., и помоћу осталих срп. жен. задруга, изведе општу изложбу жен. ручних радова Српкиња из АустроУгарске. Скупштина је ту идеју једнодушно прихватила и јавним прогласом и остале Српкиње позвала, да искажу: желе ли и хоће ли потпомоћи задругу у овом подузећу прикупљањем рада и новчаних прилога, и на велику радост нашу одазвале се све постојеће Добротворне Задруге, многи жен. одбори и поједине Српкиње из свију крајева наше Аустро-Угарске монархије, те је ова задруга с поуздањем могла даље кораке чинити. Вис. кр. уг. министарство пољоделства, обрта и трговине, дозволила је својим високим решењем од 27. маја 1883. бр. 22.236., да се така изложба може овде приредити. На основу тога је задружни одбор поново из седнице своје $^{7}/_{19}$ септембра 1883. бр. 70 издао проглас на све Српкиње из Аустро-Угарске и умолио их, да се приме скупљања предмета израђених у народу и радова вештачких, што се израђују по нашим отменијим кућама, као и радова, што се уче по нашим основ. и вишим девојач. школама и да купе прилоге у новцу за подпору оваког великог подузећа. На овај про-

глас усташе све наше Добротворне Задруге: в. кикиндска, ст. бечејска, сегединска, суботичка, а у већим местима где не беше задруга као: у Сомбору, Панчеву, Земуну, Ср. Карловцима и Футогу приредише женске одборе а уз њих се подигоше и поједине Српкиње из свију крајева наше простране Аустро-Угарске монархије, па чак и оне из Мостара и Сарајева, сестре Босанке и Херцеговке, те изнесоше, ево, до 4000 разних рукотворина својих, вама, мили гости, и осталом свету на углед, а цел им је, да покажу, шта вреди у нас народна и уметничка женска радиност, па да се отуда процени, коју би грану те радиности ваљало потпомоћи, да би отуда Српкиње имале што већу и што бољу зараду и корист, а на послетку, да се види, којим путем и правцем иде у овом послу наша основна и виша девој. школа, да постигне задатак, који је намењен овим школама у овом послу народном; те по томе служиће ова изложба народу с једне стране за поуку а с друге као место, где ће се пружити прилика не само сад, него и у будуће нашим Српкињама, да своје рукотворине могу продати и себи отуда набавити сталан извор боље зараде и већег материјалног напретка, а да у данима искушења не падну на туђе неге и не пођу стазом, која води моралној пропасти.

И кад сам тако летимице изнео постанак и задатак ове изложбе, за које имамо да се дубоко поклонимо и најтоплије захвалимо нашој високој влади, допустите, да се овом приликом с урођеном верношћу и поданичком оданошћу сетимо најмилостивијег закриља, под којим смо се до данашњег степена развијали,

да се сетимо највишег престола и да с благодарном душом повичемо: да преблаги Творац поживи нашег премилостивог краља Франц Јосифа I. нашу најмилостивију краљицу Јелисавету, и Њихов пресветли Дом; краљевића престолонаследника Рудолфа и краљевићку Стефанију. Живели!

Проглашујем, да је ова изложба отворена.

Чим се говор довршио отворе се школске дворане и публика у великом броју уђе да посматра лепоту, што су нам спремиле руке наших дичних Српкиња.

Цео тај дан стизали су брзојавни и писмени поздрави са свију страна нашег народа, а први је брзојавни поздрав дошао од пок. вел. жупана варошког, г. Феликса Парчетића, који се није десио овде при отварању. На самој пак изложби тога дана раздавана је публици песма, коју је посветио овој изложби г. *Јован Симоновић-Чокић* песник, и благајник српских народних фондова, коју овде њене лепоте и значаја ради приказујемо:

УСПОМЕНИ

прве изложбе народних и вештачких рукотворина

СРПКИЊА,

отворене у Новом Саду 22. јула (3. августа) 1884.

Баш к'о да је стао вихор
Од косовска црна дана,
Те је једна песма дивна
Ево опет запевана.
Песма чиста као санак
Невинашце што га снива —

Па је шарна, па је бајна
К'о дуга се све прелива!

А пева је — благо нами! —
Српска мома, љуба, мајка,
Те разгони мутне дневе
И умукну уздисајка!
Све весело, здраво, чило;
Свуда свежа румен-лица,
Што уморној души прија,
К'о јутарња молитвица.

У души нам разлеже се
Неброј бајних мелодија,
Ко да чујеш даљно звоно
Младу зору кад пробија
Виде ти се у сумраку
И вилинска бела јата;
Све по избор ту су моме,
Ту се дивно коло вата!

Што је дивно... ал' што српско! —
Што у колу моје снајке;
Што с' уснице бисер капље,
Слатки језик моје мајке;
Што дођоше и донеше
Све што рука вешта мала
Покренута српским духом
На част вељу засновала!

Што ће туђин видет, рећи:
Златан везак да с' не губи;
Зна јунака китит мома;
Србин има шта да љуби!

Танко сади, ћерћелија,
Разнобојна слика ова;
Ћилимови бојом гору
Као душа Србинова!

Та у веску српске моме
Златне жице много вреде,
Што их знаде војну своме
И у живот да упреде!
Хвала селе, снајко, мајко,
Нек ти каже песма мала,
Што си тмину бурних дана
Твојом звездом обасјала!

У Карловцима 16. (28.) јула 1884.

Јован Симеоновић-Чокић.

На изложби је било заступљено 104 општина из Аустро-Угарске, 5 из Босне и Херцеговине, 12 основних народних школа, 3 српске више девојачке школе и 1 срп. учитељска школа, свега: 125 представника са 1251 излагачем и 3302 предмета, међу овима 256 ћилимова и 21 ћилимац. По стручној процени представљали су ти предмети вредност од 42.000 форинати или 84 хиљаде круна. Од тих предмета продато је у току изложбе разних предмета у вредности од 2513 фор. 50 н. или: 5027 К.

Општине су биле овако разређене по дворанама:

у I. дворани биле су смештене ствари: *Вел. Бечкерека* и *Вршца* са 14 општина из њихове околине, у којима је било 170 излагача са 473 предмета.

У II. дворани: *Вел. Кикинда* с *Панчевом* са 17 општина из њихове околине; било је 204 излагачице са 379 предмета.

У III. дворани: *Нови Сад* са 41 општином из своје околине и неким местима из Срема, Хрватске и Славоније. Боспе и Херцеговине. Ту је било 255 излагача са 752 предмета.

У IV. дворани: *Сомбор* и *Суботица* са 13 општина из своје околине; било је 153 излагача и 560 предмета. У тој дворани смештени су и предмети ученица сомборске српске учитељске школе.

У V. дворани смештена је *Белацрква* и других 19 општива из Срема, Хрватске и Славоније, са 182 излагача и 557 предмета.

У VI. дворани смештени су били радови ученица из 12 српских оснсов. народних школа: *Сомбора*, *Земуна*, *Панчева*, *Вел. Кикинде*, *Вел. Бечкерека*, *Суботице*, *Вршца*, *Ст. Футога*, *Срем. Карловаца*, *Ст. Паланке*, *Срп. Бечеја и Мохола* и три српске више девој. школе из Новог Сада, Панчева и Сомбора.

У свакој дворани било је редовно поред горњих изасланица од појединих задруга и одбора по једна и две одборкиње или чланице новосадске задруге, које су пазиле на ствари и тумачиле публици радове и иначе давале обавештаја.

За улазницу су постављене биле три таксе: први и последњи дан по 50 новч. (1 К.) недељним и благим данима: по 20 н. (40 пот.) За све остале дане по 30 н. (60 пот.) Но многи су гости давали и 1 фор. (2 К.) те је отуда пало од 296 посетилаца по 1 фор., по 50

нов. (1 К.) било је: 3336 посетилаца, и по 30 и 20 н. (60 и 40 пот.) било је 4198 посетилаца, свега је њих посетило изложбу за три недеље дана: 7830 особа, који су платили улазницу а поред њих су млоги пуштани бесплатно, за које је знала г-ђа пачелница и благајкиња да су сиротног стања.

Да би олакшали посетиоцима разгледање изложених предмета, саставио је г. Стева В. Поповић уз помоћ професора и учитеља г. г. Стевана Ј. Јевтића, Александра Јорговића, Арк. Варађанина, Мите Калића и Ђорђа Милића књижицу *Вођу*, у којој су по дворанама били исписани сви предмети, ко их је радио и вредност њихову. Ове се књижице продавале на каси по 20 нов. (40 пот.) и донеле друштву 60 круна чисте добити.

Изложбу је посетило млого страног света. Било их је из Немачке, Француске, Русије и Белгије а кр. уг. министарство изаслало је свога заступника: грофа *Евгена Зичија*, који је дошао са надответником државним, г. *Козмом*, и отишли су врло задовољни похваливши задругу и изложбу. У њихову почаст приредио је варошки вел. жупан, пок. *Феликс Парчетић*, велик ручак, на коме су били позивом отликовани и представници наше Задруге.

Колико је било посла док су изложбене ствари распакиване и по дворанама распоређиване, још је више посла било кад се изложбени предмети скидали, рашивали, спакивали и појединим излагачима разашиљали поштом, лађом и железницом. Требало је више од 200 пакова за то, толико адреса и пропратница по-

штанских паробродских и жељезничких. Имамо да захвалимо пажњи и предострожности одборкиња и чланица, што нам ни један предмет није нестао, само је један ћилим отишао на неправилну адресу, ал се и то после исправило и у ред довело.

За излагаче и излагачице спремила је Добротворна Задруга Српкиња Новосаткиња награде у новцу и дипломама и одредила је на то 1000 фор. (2000 К.). За ту своту набављено је 600 комада лепих диплома из будимпештанског литографског завода: Грунта, и издато је за то 220 фор. (440 К.) а остали новац употребљен је за велике и мале дукате и сребрне двофоринтаче, којима су награђивани најбољи радови. Набављено је 5 вел. дуката, 75 малих и 17 ком. сребрних двофоринтача. Поред тога добила је свака награђена излагачица диплому и књигу: „*Вођа*“, успомене ради.

Ове је награде одређивао и делио посебни пресудилачки одбор, који је био састављен из 9 Новосаткиња и 9 Неновосаткиња. Од Новосаткиња одређене су г̂ђе: Јулка Радовановићка, Ана пл. Рокнићка, Милица Грунтова, Даница Гостовићка, Софија Јевтићка, Марија Вучетићка, Марија Бичанска, Марија Завишићка и Софија Чарка; а од страних: Јелена Остојићка из Белецркве, Марија Јовановићка из Земуна, Лујза Војновићка из Срп. Бечеја, Нина Петровићка из Вел. Кикинде, Нимфадора Ђорђевићева из Вел. Бечкерека, Емилија Мучалка из Суботице, Ана Чакићка из Срем. Карловаца, Софија Јорговићка из Сомбора и Савка Суботићка из Осека.

Одбор се поделио на шест одсека све по две и три чланице, које су прегледале и бележиле из појединих дворана, шта им се чинило да је најбоље и најлепше израђено из сваке струке рада, и онда су све чланице заједно ишле од дворане до дворане и пресуђивале ствари по белешкама оних одсека.

Пре по што ће се приступити коначној оцени израђених и изложених предмета, решио је одбор, да се новцем и дипломом награде само народне рукотворине без обзира, ко их је израдио: отмена или проста раделица, богата или сирота. За овакве народне израде одредиле се четир новчане награде с дипломама. За прву награду давали се, поред дипломе, велики дукати (суверени); као друга: два мала дуката, као трећа: по један мали дукат, а као четврта: сребрн новац од 2 форинта. Трећа и четврта награда издавала се само простим и сиромашнијим раделицама, а прве две које су заслужне, без разлике стања и сталежа.

Дечији послови из осн. народ. школа нису награђивани, само они из виших девојачких и учитељских школа. За лепе израде из осн. нар школа давале се само дипломе признања дотичним школама и учитељицама рада.

Дипломе без новчане награде издавале се само за вештачке послове и то у два степена

а) првог реда с одликом;

б) другог реда с похвалом.

Најпосле давале се дипломе с признањем за труд и оним пријатељима и пријатељицама ове народне ствари, који су заузимањем, радом и трудом својим помогли, да се ова изложба остварила.

У народне послове, уврстили се ови радови:

Златан вез; бео вез и шарен вез (свилом и памуком); шупљика и шав руком; тканина фина: белог и шареног беза; ткање ћилимова.

Према томе досудио је пресудилачки одбор:

А) За чисто народну рукотворину:

прву награду: (Диплому с одликом и једним великим дукатом).

за златан вез: Кати Лончаревој из Меленаца;

за бео вез: Тасики Петровићевој из Вел. Кикинде;

за шупљику: Зорки Димитријевићевој из Суботице;

за ткање ћилимова: вел. кикиндској гарнитури, коју су ткале супрузи: Рада и Мела Вујићи, Дапа Богосављева, Јулка Гаврančићева и Драгиња Вескова из Карлова;

за ткање финог беза: Нати Вујковој из Деспот-Сентивана.

Друга награда (Диплома с одликом и два мала дуката) издата је:

за златан вез: Кати Кондорошевој из Нов. Сада и Јовапки Милошевој из Мартоноша;

за бео вез: Мили Хаџићевој из Суботице, Јелисавети Лаковићевој и Нини Петровићки из Вел. Кикинде, Софији Ристићки из Панчева и Стани Петровића из Земуна;

за шупљику: Наталији Телечкој из Срп. Неузине;

за ткање ћилимова: Јули Стакићевој из Ст. Футога, Анки Перића из Панчева, Јелени Томића из Срп. Арадца, гарнитури Савке Су-

ботиѣкс, што су ткале: Пела Ивкова и Стевка Ђаковића из Ст. Стапара;

за ткање финог беза: Милици Босанићевој из Шида, Перси Шарћанској из Сомбора, Тези Трифуновој из Ст. Стапара и Јелисавети Ивковића из Панчева.

Трећа награда (Диплома с похвалом и једним малим дукатом) дата је: — Из Срп. Арадца: Јели Непергаћа и Маци Марковој. — Из Башахида: Драгињи Рајићевој. — Из Вел. Бечкерека: Персиди Девића, Јулки Грубачкој и Драги Нићетиној.— Из Срп. Бечеја: Јелени Божићевој и Христи Дамјановића. — Из Брђана: Тодори Милојевића. — Из Врањева (Араче): Меланији Шугића, Јели Давидовчевој, Евици Бошковића и Милеви Милованчевој. — Из Земуна: Софији Пешића. — Из Срп. Елемира: Јулки Михајловој и Милици Јеремићевој. — Из Вел. Кикинде: Славни Момчиловој, Савети Иличиној, Јеци Симићевој, Соси Сабовљевића Драгињи Данкуловој, Милеви Поповој. — Из Коренице: Евици Крга и Латинки Милановој. — Из Каменице: Марији Војновића. — Из Кулпина: Даници Говорчиној. — Из Мокрина: Ирини Бошковој. — Из Меленаца: Луки Рајићу. — Из Новог Сада: Јелени Жарићевој, Соки Мољчевој, Лекси Станковој, Стани Будошанина. — Из Пачира: Анки Арадској. — Из Петроваца: Ружици Пилиповића. — Из Решетара: Милици Прици. — Из Ст. Стапара: Перси Јосића. — Из Суботице: Катици Сувајџиној, Савети Леовића и Мирославн Леовића. — Из Тараша: Јелени Протићевој и Лепосави Вучетића. — Из Томашеваца: Драги Витомировој. — Из Тиса-Хиђоша: Јели Рациној.

Четврту награду: (Диплому с похвалом и једним сребрним новцем) добили су:

Ракила Кузманова и Кристина Будурина из Башахида; — Христина Јоцкова, Јеца Блажина и Стана Зарића из Врањева (Араче); Милка Попова из Вукошеваца; — Живка Мијајлова из Срп. Елемира; — Ревека Новакова из Жабља; — Кузманија Велимирова, Јуца Попживанова Ленка Црвенкова, Милица Закићева, Јула Суботичка и Ленка Наићева из Вел. Кикинде; — Маца и Јуца Мијатова из Тараша. —

Б) За народну и вештачку рукотворину:

добили су дипломе:

Из Арадца: Катица Грујић, Марија Путић, Даница Сланкаменац, Јана Перина, Љубица Томина. — *Из Боје*: Дора и Емилија Атанацковића. *Из Батоње*: Ленка Лудајића, Олга Стојановићка, Катица и Ленка Видицка. — *Из Батајнице*: Јелисавета Марковић. — *Из Бежаније*: Стана Дозетова, Јелена Болянова. — *Из Бешенове*: Нестор Кукић. — Из Беча: Јелена пл. Пфајфер. — *Из Вел. Бечкерека*: Марија Јовановића, Катинка Адамовићева, Марија Кирћанска, Тинка Гојкова, Милева Гојкова, Макрена Јанкахидац, Милка Земунска, Леносава Завишић, Мила Рацкова, Емилија Јовановић, Јелена Јаковљева, Катица Исаковића, Марија Крстића, Јелисавета Биндер, Анастасија Станковића, Марија Недељковића, Тикачка школа, Софија А. Поповића, Душан Ј. Лукић, Нимфа Ђорђевића, Срп. осн. школа, Марија Ђоплића, Драга

Смедеревчева, Корнелија Стојшића, Александра Емануел. — *Из Срп. Бечеја*: Просветна Задруга, Лујза пл. Војновић, Јудита пл. Војновић, Јулијана Ђорђевић, Љубица Велицки, Теза Бошкова, Срп. осн. пар. школа, Емилија Јоцићка, Јулка Живковићка, Аница Цигурска, Јованка Медаковића, Катица Јелчића, Даринка Мравић, Јован Чиплић. — *Из Беле Цркве*: Ђока Поповић, Јелена Остојић, Олга Савић, Паулина Цигларићева, Леонтина Месарошева, Милица Поповића, Марија Ђ. Поповић, Катица Ристић, Емилија Божића, Анчица Банића, Катица Банића, Тасика Миленковић, Даница Бокшарева, Марија Станковића, Милица Михајловића. — *Из Брода*: Др. Ђока Красојевић. — *Из Будимпеште*: Стева В. Поповић, Срп. православна цркв. општина, Марија Станковића, Јустина В. Поповића. — *Из Војке*: Живана Гајина. — *Из Врањева*: Савета Рацкови, Јана Лазићева, Адела Сервинчева, Ракила Николића, Ковјана Главашева, Ната Попова. — *Из Вршца*: Срп. осн. нар. школа, Јулија Миловић-Нанчић, Доброгворна Задруга, Софија Балашевић, Марта Дурса, Катинка Урошевић, Мара Мандукић, Софија Радуловић, Емилија Обрадовић, Коста Ђопин, Амалија Радак, Наталија Акимовић, Милка З. Обрадовић, Софија Андрејевић. — *Из Вуковара*: Коста Стојшић, Катица Михајловић, Милица Петровић. — *Из Добрице*: Мара Х. Стојановић, Љубица Х. Стојановић. — *Из Дубице*: Милица Мишљеновић. — *Из Ђале*: Јелена Бајић, Јелена Маринковић, Анастасија Антонијевић — *Из Елемира*: Маца Петрова, Јулка Јовановића. — *Из Жабља*: Ана Рудићева. —

Из Земуна: Катарина Црнобарчева, Софија уд. Пешић, Анка Николића, Савка Суботић, Јулијана Младенова, Олга Младенова, Јелисавета Радосављевић, Катарина Поповић, Милева Бенкова, Јулка Деметријадес. срп осн. пар. школа, Кристина Банкова, Ката Летићева, Милева Теодосијевића, Наста Вулићева, Марта Николића, Анастасија Шиирта, Марија Чизмић, Јулијана Радуловић, Мара Петровића, Љубица Вукадиновића, Милена Младенова, Вера Марковића, Јелка Марковића, Софија Недељковића, Марија Барјактаровић, Софија Руварац, Перса Вукадиновић, Милева Петровића, Јелена Бенкова, Јулка Живојнова, Милка Петровића, Теодора Јовановића, Софија Јанићева, Десанка Вукомановић, Јулка Јагодићева, Светозар Милетић, Марија Јовановић-Шутари, Мила Југовића, Софија Давидовчева. — *Из Јасенова*: Марија Попова. — *Из Јегре*: Вукосава Трифуновић. — *Из Каменице*: Олга Недића, Љубица Недељковић. — *Из Карлова*: Марија Поповића, Гизела Виловић, Соса Вескова, Живка Голушина, Соса Ковачева, Викторија Ковачева, Дева Радновићева, Сара Бербакова, Јула Цуцића — *Из Карловаца* (Сремских): Даринка Шајковић, Савета Чакић, Софија Димитријевић, Олга Петровић, Паја Марковић, Драгина Ђукићка, Ана Чакићка, Срп. осн. школа. — *Из Гор. Карловца*: Маца Прица, Ирена Минацкијевић. — *Из Вел. Кикинде*: Добротворна Задруга, Даница Павловић, Јенка Баковљевић, Ирина Петровићка, Олга Јовановићка, Јелена Николићка, Јелена Трипковићка, Персида Пачу, Александар Радовић, Мила Радакова, Јулијана Протића, Ката По-

вакова, Даница Крстопошић, Ката Недучина, Катица Малогајска, Јулка Ђаковића, Персида Адамовића, Наталија Лујановића, Меланија Татића. Милева Недучина, Милица Средојева Љубица Средојева, Даница Ђакова, Драга Станисављевића, Јуца Момчилова, Персида Веселинова, Ката Рељина, Срп осн. нар. школа, Даринка Симића, Славна Трећакова, Мара Јанкова, Анка Јанкова, Тинка Удицка, Анка Симићева. — *Из Боренице*: Мила Дракулића, Ана Дракулића, Василија Прица. — *Из Кумана*: Сока Ковачева, Наталија Крстоношића. — *Из Крушедола*: Даница Васића Анђелија Проданова. — *Из Лединаца*: Фемка Станкова. — *Из Лијевна*: Мара Кујунџић. — *Из Митровице*: Марија Георгијевић, Љубица Ристивојевић, Марија Исаковић. — *Из Тиса Сент. Миклуша*: Јелена Крагујевића. — *Из Медака*: Јека Гвоздићева. — *Из Мокрина*: Дафина Пиварева, Мила Галешева. — *Из Мостара*: Софија Мештеровић, Мара Појатинова, Анђа Драганићева, Стана Шола, Сара Ћоровића, Риста Ивезића, Васа Оборин. — *Из Мохола*: Теза Дулића, Марија Каракашевић, Олга Каракашевић. Срп. осн. нар. школа, М. Д. Дејановић. — *Из Надаља*: Цвета Гавриловић. — *Из Новог Сада*: Антоније Хаџић, Јован Грчић, Софија Пушибрк, Марија Васиљеска, Марија Плавшић, Софија Јевтић, Милица Грунт, Катарина Јовановић-Ђомпарић, Ана пл. Рокнић, Марија Вучетић, Јелка Рајић, Даница Гостовић, Зорка Грчић, Таса Недељковић, Марина Завишић, Христина пл. Новић, Марија Бичанска, Софија Чакра, Милева Симић, Катинка Калић, Пела-

гија Трлаић, Теофана Бекић, Ленка Стајић, Олга Славнић, Љубица Грегоровић, Катица пл. Новић, Даница Завишић, Софија пл. Рокнић, Јелена Шафарцик, Ружица Максимовић, Софија Димић, Ангелина Стефановић, Милица Савић, Марица Ботић, Христина Мијатовић, Јелена Марковић, Теодора Ракић, Анка пл. Новић, Милана Димитријевић, Паулина Георгијевић, Катарина Исаковић, Јован Чавић, Софија Мирослављевић, Анђелија Дунђерска, Ана Кода, Тинка Грбићева, Јован Кода, Марија Мијатовић, Марија Бајић, Видослава Николић. Даринка Максимовић, Јелена Хофбауерка, Видослава Јездимировић, Марија Барић. Софија Стајић, Христина Екмецић, Катица Досе Поповића, Анка Вулпе, Олга Пеци-Поповић, Евица Радовановић-Шева, Јудита Дука, Зорка Јовановићева, Ирина Вујић, Милица Дудварска, Стана Ђорђевић, Нада Јојкић, Љубица Нешић, Ана Васиљеска, Љубица Бугарска, Вида Варађанин, Даринка Јовшић, Драга Димитријевић, Љубица Чакра, Олга Татић, Љубица Стајић, Олга Николић. Мара Крестић, Меланија Димић, Владислава Ђорђевић, Срп. виша девојачка школа, Вукосава Васиљеска, Десанка Политова, Вукосава Бичанска, Зорка Вучетића, Софија Давидовчева, Марта Кондороши, Милева Радосављевић, Ана Лукачек, Катица Адамовићева. — *Из Осека*: Никола Атанасијевић-Плавшић, Јелисавета пл. Замболи, Олга Георгијевић, Марија Муачевић, Милева Вучковић, Софија Јовановић рођ. Аргировић, Јелисавета Мачвански, Катарина Исајловић. — *Из Острва*: Перса Маринковић. — *Из Омољице*: Ангелина и Марија Томића. — *Из Панчева*: Јован

Поповић, Еуфимија ил. Шпирта, Апка Поповића. Даринка Брашованова, Драга Драгојлова, Олга Николић, Јулка Балашевић, Софија Лазаревић, Јулка Димитријевић. Мила Поповић, Катица Петковић, Марија К. Јовановића, Ана Стојановић, Милеса Ћурчин, Срп. осн. нар. школа, Српска виша девој. школа, Јелена П. Поповић, Софија Ј. Максимовића, Катица Поповић, Љубица Крњац. Мара Ј. Поповић, Вукосава Мијановић, Милица Живковић, Анђелија Петковић, Драгиња дра Ђ. Лазаревића, Јованка ил. Јагодића, Мила Мијатовић, Јелена Н. Јовановић, Евица Леовић, Мила Гађанска, Јелисавета Хаџијина, Јерина Лукић, Софија П. Јовановић, Катица Јосифовић, Јулка Николић, Софија Томић, Анка Перић. — *Из Ст. Паланке*: Анђелија Степићева, Срп. осн. школа, Латинка Марцикић, Марија Ивановић. — *Из Пивница*: Марија Димић. — *Из Поштеља*: Марија Негованова. — *Из Ст. Пазове*: Никола Петровић, Даринка Љубиша, Зорица Љубиша, Јулка Љубиша. — *Из Парага*: Смиљана Петровић. — *Из Сарајева*: Наталија Суботићева, Марија Јевтановић, Аника Ручевац, А. А. Авакумовића. — *Из Сараволе*: Ната Кнежевић. — *Из Сења*: Љубица Прица. — *Из Сентомаша*: Милева Дунђерска. — *Из Сенте*: Милана Николића, Јулка Михајловића. — *Из Ст. Сланкамена*: Јеца Пујић. — *Из Сегедина*: Емилија Сремац, Добротворна Задруга. — *Из Сомбора*: Ника Грујић, Зорка Бошкова, Софија Јорговићка, Софија Веселиновићка, Ана Павловић, Даница Чакловић, Софија Каракашевић, Јелка Стојковић, Берта Живановић, Вера Вукићевић,

Јулка Вујић, Зорка Бикарева, Пава Бркићева, Даница Јовановић, Софија Арсеновић, Ана Кирјаковић, Лепка Берић, Даница Жигић, Вукосава Маширевић Сида Лугумерска, Милица Ковачић, Амалија Ђисалова, Смиљка Стојковића, Евица Ајдуковић, Иванка Коњовић, Мара Рајковић, Вида Летић, Софија Јерковић, Зорка Рајковић. Вукосава Поповић, Вида Тодоровић, Јулка Тодоровић, Н. Павкова, Милица Стојшића, Терезија Дурузића, Даница Чупића, Сида Печурића Јелена Коњовићка, Анђелија Ракићка, Срп. осн. нар. школа. Срп. виша девој. школа, Срп. учитељска школа, Љубица Коњовића, Милева Краљевачка, Даринка Берића, Александра Ђорђевића, Зорка Вујковић Љубица Богосављевић, Марија Симића, Милева Плавшића, Катица Топалова, Мара Поштић, Марија Јовановић, Драга Седларова, Нада Грковића, Анђелија Спајићева, Александра Гргурова, Софија Живковића, Вукосава Крестић, Јелена Јовановићева. — *Из Сурчина*: Ната Мршићева. Живка Милуш. — *Из Ст. Стапара*: Милица Ковачева, Драга Јанчулићева, Драга Суботина, Рава Матерогина. — *Из Ст. Сивца*: Марија Јеремића. — *Из Станишића*: Перса Опанчарева. — *Из Суботице*: Ђура Гојковић, Емилија Мучалова, Милица Димитријевић, Добротворна Задруга, Срп. правосл. општина, Срп. осн. нар. школа, Олга Јовановића, Катица Магарашевић, Христина Крњанска, Олга Зарићева, Катинка Манојловић, Савета Манојловић, Марија Зорић, Христина Вучић, Марија Хаџић, Вукосава Сибинкић, Катица Радић, Мица Радић, Анка Јаношевић, Јенда, Таска и Озрен Леовић, Мила

Гојковић, Катарина пл. Папић. — *Из Вел. Средишта*: Александра пл. Лазаревић. — *Из Тараша*: Ракила Протића, Јелена Мијатова. — *Из Томашеваца*: Перса Аповића, Ревека Влајића, Даница Илијћа. — *Из Торне*: Стеванка Бајић, Агатија Бајић, Катица Бајић, Емилија Вујић. — *Из Тушиловића*: Мила Реља. — *Из Уљме*: Милка Стајића, Марија Живковића, Љубица Риговљева. — *Из Фелдварца*: Милица Кобилска, Софија пл. Војновић. — *Из Фоче*: Стака Глођајева. — *Из Тиса-Хиђоша*: Ката Богданова, Христина Богданова. — *Из Черевића*: Сара Стефановићка. — *Из Шида*: Јелена Спајићка. — *Из Ст. Футога*: Живка Куцурац, Срп. осн. нар. школа, Аница пл. Будаји, Милица Дуњђерска, Тина Петковић, Катица К. Поповић, Софија пл. Будаји. *Из Фаркашдина*: Јуца Бабића, Савета Зорић, Кристина Пруганић.

Изложба је донела поред велике моралне награде још: 5779 фор. 23 н. или 11.558·46 круна материјалне награде, а потрошено је око ње: 4164 ф. 85 н. или: 8:329·70 К., те је тако претекло још 3.228·76 круна материјалне зараде; не рачунећи ту друштвену колевку, која је изиграна и донела 483 ф. или 946 круна.

Ванредног рада, труда и трошка уложили су ту оногодишње одборнице и часнице друштвене, које су заслужиле, да им се овде успомене ради забележе имена, а то су: начелница: г-ђа Јулка Радовановићка; подначелница: г-ђа Ана пл. Рокнић, благајкиња: г-ђа: Софија Јевтићка, прегледачице рачунске: г-ђе: Марија Плавшићка, Зорка Грчић и Катарина Јовановић рођ Ђомпарић; одборкиње: Марија Ву-

четићка, Марија Завишић, Марија Бичанска, Марија Васиљеска, Даница Гостовићка, Христина пл. Новића, Таса Недељковићка, Софија Пуши-брк, Софија Чакра, Милица Грунт, Јелка Рајићка.

Поред наших одборкиња указале су необичног труда и рада у том и изасланице г-ђе: Нина Петровићка, Савка Суботићка, Емилија Мучалка, Нимфадора Ђорђевићева, Софија Јорговићка и Милева Симићева.

Од мушких чланова су највише труда и рада уложили око изложбе друштвени перовођа: Арк. Варађанин, секретар Матице Српске: г. Антон Хаџић, покретач изложбе г. Стева В Поповић, које је наша задруга, поред записничке захвале наградила и сходним даровима у знак свог особитог признања.

Тако се свршила ова прва и знаменита изложба женских рукотворина Српкиња, која је ту први пут сабрала и посестрила све Српкиње те оставила на свакој најлепши утисак и трајну успомену. Ова је изложба отворила врата нашим рукотворинама на светским пијацама, те се од то доба и зна за наше женске послове, и од то доба се и траже по свим напреднијим тржиштима (пијацама); она је дала повода и нашој кр. уг. влади да покуша да се српски ћилимови фабрички израђују и на светске пијаце износе, те је основала деоничарско (акциско) друштво за то и подигла у Вел. Бечкереку творницу за израду ћилимова. Но како то друштво није могло да напредује, не знамо из којих разлога, те се морала продати творница и дошла је тако у руке нашем богаташу, г. *Лази Дунђерском*, која сад, како смо извештени, лепо напредује.

Морална вредност ове изложбе не може се лако проценити, ал се огледа на живљем покрету наших Српкиња, које су прегле на све стране, да женски ручни рад унапреде, да им подмладак у том не заостане, и да се све више и више усавршава; њиховим покретом и подстаком полажу више пажње на то и општине и српске слободне државе, па је већ и то једва добит. За то би ваљало, по нашем мишљењу, што чешће приређивати овакве изложбе по нашим крајевима, да се тим што више подстичу наше раделице, а уједно, да се види на томе постепени напредак те да се сазна, коју би грану женског рада ваљало више потпомагати и истицати на једном и другом крају нашег народа. На томе пак не могу радити саме задруге, него су дужне и државе помоћи и потпомагати така подузећа, јер таки послови захтевају млого радних и вештих руку, па и млого трошка, што не могу сносити поједина женска удружења поред својих осталих важних задатака. И овде, да нису прихватили ствар толике задруге, женски одбори и толика посебна лица, не би се овако сјајно и овако величанствено издигла ова изложба, па за то и овом приликом одајемо свим задругама, женским одборима и појединим особама, који су нас потпомогли у овој ствари, нашу најтоплију захвалу.

* * *

Изложба је, нема сумње, пренула, прикупила и за јавне послове одушевила наше Српкиње у великој мери, и сад је настала потреба, да се та ватра даље подстиче, то оду-

шевљење више распаљује, а чиме се то може боље и јаче него листом. То је знала, то осећала, па о том и размишљала наша задруга. И једва да је прошла година дана иза изложбе, а наша умна одборкиња, г-ђа *Марина Завишићка*, изнесе предлог 8. (20.) јануара 1886. г. у одборској седници, да задруга у горњу сврху покрене заједнички лист. Предлог се једногласно прихвати, поднесе одобрења ради идућој редовној главној скупштини, која је заказана била 19. (31.) јануара исте године. Тај предлог прихвати главна скупштина, истина, не једногласно, ал великом већином гласова, јер се многе чланице бојале, да ће тај покушај захтевати велике материјалне жртве од друштва. Зато је скупштина и додала том приликом, да се овлашћује одбор, да изведе ту идеју само уз приступак и потпору осталих, донде већ помножених задруга, и кад су за тим дале приступак свој све старије па и новије задруге у *Руми*, *Вршцу*, *Вел. Бечкереку* и *Белојцркви*, и изјавиле, да ће потпомоћи лист као свој заједнички орган у купљењу претплате, тек онда је на молбу одбора пристао и примио задружни перовођа и писац ових редака, да издаје задружни лист на свој морални и материјални ризик. и лист је уз књижевну потпору нашег велеученог, дра Ђорђа Натошевића, глав. школ. референта и великог пријатеља вишег женског образовања, отпочео на цвети 1886. г. свој живот с овим „Приступом:“

„Обичај је већ, да сваки лист у почетку свога делања износи на челу своме тежњу куда намерава, да обележи правац и означи пут, којим ће спешити оној истакнутој мети. Овај би обичај могао нас ми-

моћи, јер листови оваке врсте немају шта образложивати, њихов се програм исказује у самом наслову. Али, да се не би огрешили ни о тај узакоњени обичај, покушаћемо, да изнесемо нашим читаоцима, онако летимичан преглед мисли, које мислимо уносити у ступце овога листа.

Наше су друштвене прилике тешке; како који дан, све нас већи терети притискују, све нас више невоља сустижу, и ми смо, хтели не хтели, самим овим околностима принуђени, да више радимо, да се снажније одупиремо навали, која се споља и изнутра силази на наш породични и народни живот. Док је само физичка сила нагињала на наш народ, дондс су доста снажне б ле груди наше мушке браће, да их, и без наше помоћи, отискују; ал данас је и култура, млого снажнија и опаснија снага, опасала наше народно тело, па ту се мора упрети и друга половина нашег друштва, ту морају стати на браник и наше сеје, наше матере и љубе, јер је у првој линији ту њихова додирна тачка. Без њих се не може ни највећом физичном снагом раскидати она мрежа, којом култура спутава народе, таку везу кадра је тек женска рука раскинрти и од стеге чувати. Ту важност женског уплива на културни развитак уочили су сви образованији народи, опазили највећи државници, те видимо, да се така питања износе чак и на првим европским парламентима и домишљају се најмудрије главе, како ће га решити у своју народну корист. А ми, овако слаб мали и расејан народ, позвани смо млого пре, упућени смо далеко више, да се побринемо, како ћемо у наш културни рад привући, спремити и очеличити наш женски свет за св ј узвишени позив.

Но с поносом можемо изјавити, да је наш женски свет, још пре нашег сећања, и пре нашег позива сам увидео и појао дужност, коју на њих културна струја овога века товари, па се, узастопце за напредним женама осталога света, сташе прикупљати у дружине, да заједничком и јачом снагом порадс на олакшање судбе и живота на напредак и развитак народног нам подмлатка. То драговољно удруживање за народну срећу, подстакло је у њих још више онај

удружени рад, који се онако у величанственој слици указао на новосатској изложби женских рукотворина, те од то доба ускрснуше ево за годину и по дана још четир нове добротворне задруге. То је за нас и наш народни живот врло лепа појава, чему се ми морамо само радовати.

Ова новосадска добротворна задруга, охрабрена тим сестринским одушевљењем, помишљала је на средства, како би и даље остала у ближи сестрински додир, који ју је о изложби онако топло привукао у свој загрљај, а при том тежи, да и осталим сестрама, које су још апатичне и немарне за наше јавне и народне ствари, улије оно слатко миље, које осећа човек, кад што добро учини, па би да их довуче у своје коло, да и оне раде и спремају народу и околини својој лепше дане. За ту идеју нашла је задруга ова да је најзгоднији и најбољи сејач један заједнички лист, који би све досадање задруге с ове стране везивао у духовну заједницу и при том одушевљавао и остале Српкиње на ту мисао удруживања за добротворну и културну цел свога напаћеног народа. Ту своју племениту намеру ево је одпочела ова задруга уз сестринску потпору свију овостраних добротворних задруга да врши, те ће по томе овај лист имати да шири у првој линији идеју заједничког рада и тврде слоге међу Српкињама за добро и напредак народа свога.

Други му је задатак, да износи на јавност рад наших овостраних жен. задруга, да тим народ и друштво уверава о свом лепом позиву, о чистој намери, о племенитом раду.

А на послетку узео је у задатак и да подиже наше женско више образовање, у колико се то оваким путем може чинити, а смер ће свој ограничити поглавито на она три правца, која су чисто женској природи богодана, а то је: даваће им савета као матерама, како ће одрањивати и одгајивати децу, пружа ће им поуке, како ће чувати и неговати здравље својих, то највеће благо човеково, поучавати, како ће као супруге стварати мир, срећу и задовољство у кући, тој породичној светињи и упућивати, како ће као газдарице своју кућу боље кућити у опште, помагаће, да

се у друштву наших женскиња утврђује хришћански морал, засађује врлина, крепи родољубље и подстиче одушевљење за све оно, што је лепо, красно и узорито.

Ми се у чисту свест и искрено родољубље наших Српкиња уздамо и очекујемо, да ће оне ову своју и народну жељу и тежњу својски пригрлити и својим силама помоћи, да се ова лепа намера оствари, те у то име поздрављамо их са овом цветном гранчицом љубави и изразом данашњег тропара, да је и у женском свету наступило „опште је васкресеније!"

Из тог приступа јасно се види, да је задатак нашем листу, поред просветне сврхе, истакнут и други смер, да подстиче Српкиње на удруживање за хумане, просветне и остале културне цељи.

Колико је лист умео да погоди жељу читалаца, којима је намењен, и у колико је знао да оправда задатак на опште културној сврси за минулих 20 година његовог опстанка, није наше да пресуђујемо, али онај леп одзив, који га је предусрео на првој појави и онај сталан прираштај његових читалаца из свију крајева нашег раштрканог Српства пружају нам уверења, да је лист задовољио жељу и потребу оне публике, којој је намењен. А у колико је успео, да изводи свој задатак на удруживању наших Српкиња, показаће чињенице, које ћемо овде изложити.

Покретом новосадске изложбе женских рукотворина Српкиња из Аустро-Угарске од 1881—1884. г. поникле су, као што смо мало час навели, нове Добротворне Задруге заузимањем г-ђе Софије Балашевићке и Ј. Милојевићке у *Вршцу*; заузимањем г-ђе Емилије Мунчић-Векецке у *Вел. Бечкереку*; заузимањем

г. Милана Николајевића, начелника, у *Руми*; а заузимањем г. Ђоке Поповића, учитеља и управитеља школског, у *Белојцркви*.

Можда би оно прво одушевљење међу Српкињама изазвало још које српско место на овај покрет; ал како је природа нашег народа бујна код сваке новине, па тако исто брза у опадању, тако би, по својој прилици, било и с одзивом Српкиња око удруживања, да није придошла нова покретна снага, — наш лист, — која је духове стално подстицала и вољу дражила на овака прегнућа.

Ако узмемо, да је почетак оснивања чисто српских женских удружења 1874. година, кад се појавила кикиндска задруга, онда је у нас овамо за првих дванаест година т. ј. од 1874--1886. кад се појавио наш лист, поникло равно девет задруга, а чим се лист наш одомаћио у српске домове и прокрчио пута у шире народне слојеве, одмах се опазило живље кретање на свима линијама и у свима слојевима нашег женскиња.

Већ прве четир године његова рада, т. ј. од 1886--1890. године, ускрснуше нове задруге

у *Сентомашу*, по својој прилици иницијативом њена прва тајника, пок. *Еврема Миковића*, учитеља.

Поводом нашег чланка у 1. броју „Женског Света“ од 1887. г. рад оснивања *крајцарских* женских удружења за хумане и просветне сврхе народне, појавила се така удружења:

у *Сарајеву*, заузимањем тамошње учитељице, г-ђе: *Евице Сарајевчићке*. Ово је удружењење потпомагао и митрополит сарајевски,

Поповић, Еуфимија уд. Шпирта, Анка Поповића, Даринка Брашованова, Драга Драгојлова, Олга Николић, Јулка Балашевић, Софија Лазаревић, Јулка Димитријевић, Мила Поповић, Катица Петковић, Марија К. Јовановића, Ана Стојановић, Милеса Ђурчин, Срп. осн. нар. школа, Српска виша девој. школа, Јелена П. Поповић, Софија Ј. Максимовића, Катица Поповић, Љубица Крњац, Мара Ј. Поповић, Вукосава Мијатовић, Милица Живковић, Анђелија Петковић, Драгиња дра Ђ. Лазаревића, Јованка уд. Јагодића, Мила Мијатовић, Јелена Н. Јовановић, Евица Леовић, Мила Гађанска, Јелисавета Хаџијина, Јерина Лукић, Софија П. Јовановић, Катица Јосифовић, Јулка Николић, Софија Томић, Анка Перић. — *Из Ст. Паланке*: Анђелија Степићева, Срп. осн. школа, Латинка Марцикић, Марија Ивановић. — *Из Пивница*: Марија Димић. — *Из Поштеља*: Марија Негованова. — *Из Ст. Пазове*: Никола Петровић, Даринка Љубиша, Зорица Љубиша, Јулка Љубиша. — *Из Параге*: Смиљана Петровић. — *Из Сарајева*: Наталија Суботићева, Марија Јевтановић, Аника Ручевац, А. А. Авакумовића. — *Из Сараволе*: Ната Кнежевић. — *Из Сења*: Љубица Прица. — *Из Сентомаша*: Милева Дунђерска. — *Из Сенте*: Милана Николића, Јулка Михајловића. — *Из Ст. Сланкамена*: Јеца Пујић. — *Из Сегедина*: Емилија Сремац, Добротворна Задруга. — *Из Сомбора*: Ника Грујић, Зорка Бошкова, Софија Јорговићка, Софија Веселиновићка, Ана Павловић, Даница Чакловић, Софија Каракашевић, Јелка Стојковић, Берта Живановић, Вера Вукићевић,

Јулка Вујић, Зорка Бикарева, Пава Бркићева, Даница Јовановић, Софија Арсеновић, Ана Кирјаковић, Лепка Берић, Даница Жигић, Вукосава Маширевић Сида Лугумерска, Милица Ковачић, Амалија Ђисалова, Смиљка Стојковића, Евица Ајдуковић, Иванка Коњовић, Мара Рајковић, Вида Летић, Софија Јерковић, Зорка Рајковић, Вукосава Поповић, Вида Тодоровић, Јулка Тодоровић, Н. Павкова, Милица Стојшића, Терезија Дурузића, Даница Чупића, Сида Печурића Јелена Коњовићка, Анђелија Ракићка, Срп. осн. пар. школа. Срп. виша девој. школа, Срп. учитељска школа, Љубица Коњовића, Милева Краљевачка, Даринка Берића, Александра Ђорђевића, Зорка Вујковић Љубица Богосављевић, Марија Симића, Милева Плавшића. Катица Топалова, Мара Поштић, Марија Јовановић, Драга Седларова, Нада Грковића, Анђелија Спајићева, Александра Гргурова, Софија Живковића, Вукосава Крестић, Јелена Јовановићева. — *Из Сурчина*: Ната Мршићева. Живка Милуш. — *Из Ст. Стапара*: Милица Ковачева, Драга Јанчулићева, Драга Суботина, Рава Матерогина. — *Из Ст. Сивца*: Марија Јеремића. — *Из Станишића*: Перса Опанчарева. — *Из Суботице*: Ђура Гојковић, Емилија Мучалова, Милица Димитријевић, Добротворна Задруга, Срп. правосл. општина, Срп. осн. пар. школа, Олга Јовановића, Катица Магарашевић, Христина Крњанска, Олга Зарићева, Катинка Манојловић, Савета Манојловић, Марија Зорић, Христина Вучић, Марија Хаџић, Вукосава Сибинкић, Катица Радић, Мица Радић, Анка Јаношевић, Јенди, Тасика и Озрен Леовић, Мила

Гојковић, Катарина пл. Папић. — *Из Вел. Средишта*: Александра пл. Лазаревић. — *Из Тараша*: Ракила Протића, Јелена Мијатова. — *Из Томашеваца*: Перса Аповића, Ревека Влајића, Даница Илијћа. — *Из Торне*: Стеванка Бајић, Агатија Бајић, Катица Бајић, Емилија Вујић. — *Из Тушиловића*: Мила Реља. — *Из Уљме*: Милка Стајића, Марија Живковића, Љубица Риговљева. — *Из Фелдварца*: Милица Кобилска, Софија пл. Војновић. — *Из Фоче*: Стака Глођајева. — *Из Тиса-Хиђоша*: Ката Богданова, Христина Богданова. — *Из Черевића*: Сара Стефановићка. — *Из Шида*: Јелена Спајићка. — *Из Ст. Футога*: Живка Куцурац, Срп. осн. нар. школа, Аница пл. Будаји, Милица Дунђерска, Тина Петковић, Катица К. Поповић, Софија пл. Будаји. *Из Фаркашдина*: Јуца Бабића, Савета Зорић, Кристина Пругапић.

Изложба је донела поред велике моралне награде још: 5779 фор. 23 н. или 11.558·46 круна материјалне награде, а потрошено је око ње: 4164 ф. 85 н. или: 8:329·70 К., те је тако претекло још 3.228·76 круна материјалне зараде; не рачунећи ту друштвену колевку, која је изиграна и донела 483 ф. или 946 круна.

Ванредног рада, труда и трошка уложили су ту оногодишње одборнице и часнице друштвене, које су заслужиле, да им се овде успомене ради забележе имена, а то су: начелница: г-ђа Јулка Радовановићка; подначелница: г-ђа Ана пл. Рокнић, благајкиња: г-ђа: Софија Јевтићка, прегледачице рачунске: г-ђе: Марија Плавшићка, Зорка Грчић и Катарина Јованович роћ Ђомпарић; одборкиње: Марија Ву-

четићка, Марија Завишић, Марија Бичанска, Марија Васиљеска, Даница Гостовићка, Христина пл. Новића, Таса Недељковићка, Софија Пушибрк, Софија Чакра, Милица Грунт, Јелка Рајићка.

Поред наших одборкиња указале су необичног труда и рада у том и изасланице г-ђе: Нина Петровићка, Савка Суботићка, Емилија Мучалка, Нимфадора Ђорђевићева, Софија Јорговићка и Милева Симићева.

Од мушких чланова су највише труда и рада уложили око изложбе друштвени перовођа: Арк. Варађанин, секретар Матице Српске: г. Антон Хаџић, покретач изложбе г. Стева В Поповић, које је наша задруга, поред записничке захвале наградила и сходним даровима у знак свог особитог признања.

Тако се свршила ова прва и знаменита изложба женских рукотворина Српкиња, која је ту први пут сабрала и посестрила све Српкиње те оставила на свакој најлепши утисак и трајну успомену. Ова је изложба отворила врата нашим рукотворинама на светским пијацама, те се од то доба и зна за наше женске послове, и од то доба се и траже по свим напреднијим тржиштима (пијацама); она је дала повода и нашој кр. уг. влади да покуша да се српски ћилимови фабрички израђују и на светске пијаце износе, те је основала деоничарско (акциско) друштво за то и подигла у Вел. Бечкереку творницу за израду ћилимова. Но како то друштво није могло да напредује, не знамо из којих разлога, те се морала продати творница и дошла је тако у руке нашем богаташу, г. *Лази Дунђерском*, која сад, како смо извештени, лепо напредује.

Морална вредност ове изложбе не може се лако проценити, ал се огледа на живљем покрету наших Српкиња, које су прегле на све стране, да женски ручни рад унапреде, да им подмладак у том не заостане, и да се све више и више усавршава; њиховим покретом и подстаком полажу више пажње на то и општине и српске слободне државе, па је већ и то једна добит. За то би ваљало, по нашем мишљењу, што чешће приређивати оваке изложбе по нашим крајевима, да се тим што више подстичу наше раделице, а уједно, да се види на томе постепени напредак те да се сазна, коју би грану женског рада ваљало више потпомагати и истицати на једном и другом крају нашег народа. На томе пак не могу радити саме задруге, него су дужне и државе помоћи и потпомагати така подузећа, јер таки послови захтевају млого радних и вештих руку, па и млого трошка, што не могу сносити поједина женска удружења поред својих осталих важних задатака. И овде, да нису прихватили ствар толике задруге, женски одбори и толика посебна лица, не би се овако сјајно и овако величанствено издигла ова изложба, па за то и овом приликом одајемо свим задругама, женским одборима и појединим особама, који су нас потпомогли у овој ствари, нашу најтоплију захвалу.

* * *

Изложба је, нема сумње, пренула, прикупила и за јавне послове одушевила наше Српкиње у великој мери, и сад је настала потреба, да се та ватра даље подстиче, то оду-

шевљење више распаљује, а чиме се то може боље и јаче него листом. То је знала, то осећала, па о том и размишљала наша задруга. И једва да је прошла година дана иза изложбе, а наша умна одборкиња, г-ђа *Марина Завишићка*, изнесе предлог 8. (20.) јануара 1886. г. у одборској седници, да задруга у горњу сврху покрене заједнички лист. Предлог се једногласно прихвати, поднесе одобрења ради идућој редовној главној скупштини, која је заказана била 19. (31.) јануара исте године. Тај предлог прихвати главна скупштина, истина, не једногласно, ал великом већином гласова, јер се многе чланице бојале, да ће тај покушај захтевати велике материјалне жртве од друштва. Зато је скупштина и додала том приликом, да се овлашћује одбор, да изведе ту идеју само уз пристанак и потпору осталих, донде већ помножених задруга, и кад су за тим дале пристанак свој све старије па и новије задруге у *Руми*, *Вршцу*, *Вел. Бечкереку* и *Белојцркви*, и изјавиле, да ће потпомоћи лист као свој заједнички орган у купљењу претплате, тек онда је на молбу одбора пристао и примио задружни перовођа и писац ових редака, да издаје задружни лист на свој морални и материјални ризик, и лист је уз књижевну потпору нашег велеученог, дра Ђорђа Натошевића, глав. школ. референта и великог пријатеља вишег женског образовања, отпочео на цвети 1886. г. свој живот с овим „Приступом:“

„Обичај је већ, да сваки лист у почетку свога делања износи на челу своме тежњу куда намерава, да обележи правац и означи пут, којим ће спешити оној истакнутој мети. Овај би обичај могао нас ми-

моћи, јер листови оваке врсте немају шта образложивати, њихов се програм исказује у самом наслову. Али, да се не би огрешили ни о тај узакоњени обичај, покушаћемо, да изнесемо нашим читаоцима. онако летимичан преглед мисли, које мислимо уносити у ступце овога листа.

Наше су друштвене прилике тешке; како који дан, све нас већи терети притискују, све нас више невоља сустижу, и ми смо, хтели не хтели, самим овим околностима принуђени. да више радимо, да се снажније одупиремо навали. која се споља и изнутра силази на наш породични и народни живот. Док је само физичка сила нагињала на наш народ, дондс су доста снажне б ле груди наше мушке браће, да их, и без наше помоћи, отискују; ал данас је и култура, млого снажнија и опаснија снага, опасала наше народно тело, на ту се мора упрети и друга половина нашег друштва, ту морају стати на браник и наше сеје, наше матере и љубе, јер је у првој линији ту њихова додирна тачка. Без њих се не може ни најјачом физичном снагом раскидати она мрежа, којом култура спутава народе, таку везу кадра је тек женска рука раскинрти и од стеге чувати. Ту важност женског уплива на културни развитак уочили су сви образованији народи, опазили највећи државници, те видимо, да се така питања износе чак и на првим европским парламентима и домишљају се најмудрије главе, како ће га решити у своју народну корист. А ми, овако слаб мали и расејан народ, позвани смо млого пре. упућени смо далеко више, да се побринемо, како ћемо у наш културни рад привући, спремити и очеличити наш женски свет за св ј узвишени позив.

Но с поносом можемо изјавити, да је наш женски свет, још пре нашег сећања, и пре нашег позива сам увидео и појао дужност, коју на њих културна струја овога века товари, па се, узастопце за напредним женама осталога света, сташе прикупљати у дружине, да заједничком и јачом снагом пораде на олакшање судбе и живота на напредак и развитак народног нам подмлатка. То драговољно удруживање за народну срећу, подстакло је у њих још више онај

удружени рад, који се онако у величанственој слици указао на новосатској изложби женских рукотворина, те од то доба ускрснуше ево за годину и по дана још четир нове добротворне задруге. То је за нас и наш народни живот врло лепа појава, чему се ми морамо само радовати.

Ова новосадска добротворна задруга, охрабрена тим сестринским одушевљењем, помишљала је на средства, како би и даље остала у ближи сестрински додир, који ју је о изложби онако топло привукао у свој загрљај, а при том тежи, да и осталим сестрама, које су још апатичне и немарне за наше јавне и народне ствари, улије оно слатко миље, које осећа човек, кад што добро учини, па би да их довуче у своје коло, да и оне раде и спремају народу и околини својој лепше дане. За ту идеју нашла је задруга ова да је најзгоднији и најбољи сејач један заједнички лист, који би све досадање задруге с ове стране везивао у духовну заједницу и при том одушевљавао и остале Српкиње на ту мисао удруживања за добротворну и културну цел свога напаћеног народа. Ту своју племениту намеру ево је одпочела ова задруга уз сестринску потпору свију овостраних добротворних задруга да врши, те ће по томе овај лист имати да шири у првој линији идеју заједничког рада и тврде слоге међу Српкињама за добро и напредак народа свога.

Други му је задатак, да износи на јавност рад наших овостраних жен. задруга, да тим народ и друштво уверава о свом лепом позиву, о чистој намери, о племенитом раду.

А на послетку узео је у задатак и да подиже наше женско више образовање, у колико се то оваким путем може чинити, а смер ће свој ограничити поглавито на она три правца, која су чисто женској природи богодана, а то је : даваће им савета као матерама, како ће одрањивати и одгајивати децу, пружа ће им поуке, како ће чувати и неговати здравље својих, то највеће благо човеково, поучавати, како ће као супруге стварати мир, срећу и задовољство у кући, тој породичној светињи и упућивати, како ће као газдарице своју кућу боље кућити у опште, помагаће, да

се у друштву наших женскиња утврђује хришћански морал, засађује врлина, крепи родољубље и подстиче одушевљење за све оно, што је лепо, красно и узорито.

Ми се у чисту свест и искрено родољубље наших Српкиња уздамо и очекујемо, да ће оне ову своју и народну жељу и тежњу својски пригрлити и својим силама помоћи, да се ова лепа намера оствари, те у то име поздрављамо их са овом цветном гранчицом љубави и изразом данашњег тропара, да је и у женском свету наступило „опште је васкресеније!“

Из тог приступа јасно се види, да је задатак нашем листу, поред просветне сврхе, истакнут и други смер, да подстиче Српкиње на удруживање за хумане, просветне и остале културне цели.

Колико је лист умео да погоди жељу читалаца, којима је намењен, и у колико је знао да оправда задатак на опште културној сврси за минулих 20 година његовог опстанка, није наше да пресуђујемо, али онај леп одзив, који га је предусрео на првој појави и овај сталан прираштај његових читалаца из свију крајева нашег раштрканог Српства пружају нам уверења, да је лист задовољио жељу и потребу оне публике, којој је намењен. А у колико је успео, да изводи свој задатак на удруживању наших Српкиња, показаће чињенице, које ћемо овде изложити.

Покретом новосадске изложбе женских рукотворина Српкиња из Аустро-Угарске од 1881—1884. г. поникле су, као што смо мало час навели, нове Добротворне Задруге заузимањем г-ђе Софије Балашевићке и J. Милојевићке у *Вршцу*; заузимањем г-ђе Емилије Мунчић-Векецке у *Вел. Бечкереку*; заузимањем

г. Милана Николајевића, начелника, у *Руми*; а заузимањем г. Ђоке Поповића, учитеља и управитеља школског, у *Белојцркви*.

Можда би оно прво одушевљење међу Српкињама изазвало још које српско место на овај покрет; ал како је природа нашег народа бујна код сваке повипе, па тако исто брза у опадању, тако би, по свој прилици, било и с одзивом Српкиња око удруживања, да није придошла нова покретна спага, — наш лист, — која је духове стално подстицала и вољу дражила па овака прегнућа.

Ако узмемо, да је почетак оснивања чисто српских женских удружења 1874. година, кад се појавила вкикиндска задруга, онда је у нас овамо за првих дванаест година т. ј. од 1874—1886. кад се појавио наш лист, поникло равно девет задруга, а чим се лист наш одомаћио у српске домове и прокрчио пута у шире народне слојеве, одмах се опазило живље кретање на свима линијама и у свима слојевима нашег женскиња.

Већ прве четир године његова рада, т. ј. од 1886--1890. године, ускрснуше нове задруге

у *Сентомашу*, по свој прилици иницијативом њена прва тајника, пок. *Јеврема Миковића*, учитеља.

Поводом нашег чланка у 1. броју „Женског Света“ од 1887. г. рад оснивања *крајцарских* женских удружења за хумане и просветне сврхе народне, појавила се така удружења:

у *Сарајеву*, заузимањем тамошње учитељице, г-ђе: *Евице Сарајевчићке*. Ово је удружењење потпомагао и митрополит сарајевски,

пок. *Ђорђе Николајевић*, те је добило и своја одо'рена правила од земаљске владе, а цел му је била, да се из прихода тога друштва, кад му фонд нарасте до 40.000 форината, издају потпоре сиротој мушкој и женској деци из Босне и Херцеговине за више образовање, отприлике оно исто, што данас тамо врши друштво: „Просвјета“. По тим правилима друштво се звало: „Крајцарско штедовно друштво православних Српкиња“. Са смрћу пок. митрополита Ђ. Николајевића почео се гасити живот и овом друштву, и тек прошле године васкрснуло је поново и претопило се у *Сарајевску Добротворну Задругу Српкиња*.

Истим поводом поникла су овака крајцарска удружења и међу *Бечкеречкињама*, те су таким уштедама оне основале фонд, из кога су после подигле српско православно забавиште.

И у *Загребу* се удружиле Српкиње: Јелена Поповић, Јулијана Орешковић, Паулина С. Торбица, Паулина Матијевићка, Катица П. Јовановић и Даница Петковић, те својим првим крајцарским уштедама од 21 фор. 96 н. положише основу за школски фонд, из чега се данас развила четвороразредна автономна осн. нар. школа, а из тог круга Српкиња поникла је тамо доцније и сама Добротворна Задруга.

Новосаткиње су такође, поред своје задруге, у ужем кругу склопиле овакe крајцарске уштеде и потпомагале њима срп. народ. позориште.

Уз овај покрет за крајцарске уштеде поникоше за то време и добротворне задруге

у *Дубровнику*, заузимањем родољубиве Браће Бошковића;

у *Ади*, заузимањем г-ђа: Катице Поповићке, пароховице, и Ракиле Ковачевићке, поседнице;

у *Вуковару*, настојавањем г-ђа: Амалије Пауновићке, Ангелине Петровићке, Миле Дробац и Меланије Панићке.

Године 1889. г. отпочеше се оснивати и *Девојачка Удружења* и за кратко време поникоше у Вел. Кикинди, Вел. Бечкереку, Нов. Саду, Вршцу, Загребу, Вуковару, Руми, Панчеву и Вел. Сент. Миклушу. Панчевачко се удружило са својом мушком омладином у стално друштво „Узданицу", те под председништвом г. Милана Мандровића, управитеља срп. више девој. школе, држи сваке недеље своје састанке, у којима се чита, пева, свира, декламује и јавне поуке држе. Остала се већином придружила својим добротворним задругама и потпомажу их у њиховим хуманим и просветним задатцима.

Од 1890. до 1895. године основане су овакс задруге:

у *Инђији*, у кући пок. Младена Петковића, трговца, уз заузимање г-ђе Јелене Николићке;

у *Тур. Бечеју и Врањеву*, заузимањем дра Богдана Давидовића, адвоката и г-ђе Даринке Јоце Малетића, управитеља штедионице.

у *Меленцима*, заузимањем г-ђе Анке Петровићке а помоћу пок. Ђоке Николића адвоката и г-ђе Катинке нл. Трифунац и Софије Чокрљан.

у *Дању*, радом начелника г. Милана Карановића а уз пристанак и потпору г-ђа: Милане Максимовићке, ћерке Њег. Светости патријарха г. г. Георгија Бранковића и Катарине Миланковићке;

у *Панчеву*, заузимањем пок. Јована Поповића, управитеља срп. више девој. школе и г-ђе Даринке Милутиновићке;

у *Задру*, заузимањем самог епископа задарског, г. др. Никодима Милаша.

у *Пакрацу*, заузимањем г. професора Јована Јанка Кнежевића;

у *Винковцима*, радом г. г. др. Стевана Стојковића правника, др. Паје Ковачевића, адвоката и Арсе Поштића професора монашке школе.

Од 1895 до 1900. удружиле се;

Земункиње, заузимањем и радом г. Вељка Петровића, учитеља;

Загрепкиње, заузимањем напред поменутих госпођа и учитељем Митом Грујићем;

Сомборкиње, заузимањем пок. г-ђе Милеве Гавриловићке, пароховице;

Митровкиње, раскинуше заједницу с Хрватицама и основаше засебно удружење;

у *Срем. Карловцима*, заузимањем г. г. Васе Вујића, управитеља срп. вел. гимназије, ректора богословије Јована Вучковића, професора богословије Милутина Јакшића и госпођа: Ружице Вујићке, Милеве Гојковићке, Јелене Лазићке и Ангелине Станковићке;

у *Осеку*, покретом г-ђе Ане В. Ђурђевића, Јелене П. Радосављевићке, Миле В. Радосављевићке и професора Уроша Поповића;

у *Новој Градишци*, заузимањем пароха г. Василија Свилара;

у *Будимпешти* основана је просветна Задруга „св. Мајке Ангелине“ заузимањем и радом г. Стеве В. Поповића, кр. саветника и управитеља Текелијанума уз потпору г-ђе

Олге Стеве Јовановића, дворског саветника и ћерке прве новосадске начелнице, г-ђе Софије Лазе Дунђерског;

у *Новом Селу*(код Панчева),заузимањем г-ђа: Александре Николићке, Драгиње Јовановићке, Вукосаве Удицке и учитеља Косте Тапазевића;

у *Вел. Сент.-Миклушу*, радом и заузимањем г. г. Јоце Мартиновића, поседника и Петра Агриме, пароха;

у *Темишвару*, радом г. г. дра Светозара Димитријевића, адвоката и супруге му г-ђе Јулке, пароха Илије Белеслина и учитеља Душана Берића;

у *Даруварy*, заузимањем г. Павла Поповића, трговца, супруге му г-ђе Миле и родољубивих г-ђа: Кристине И. Добровићке, Персиде Јовановићке и Анке Север;

у *Пријед ору* (Босна), заузимањем г-ђе Маре Р. Стојановићке;

у *Бос. Петровцу*, радом г-ђица: Драге Бањац и Катице Крајићеве.

Било је покушаја за овака удружења у тих пет година у Гор. Карловцу, Опаву (у Банату) и Перлезу, али се нису остварила.

У времену од 1900—1905. године установљене су оваке задруге у:

Босанској Дубици, радом г-ђе Стојке Ј. Мисаљевића;

Бањојлуци, усталаштвом г-ђе Јованке Саве Милошевића;

Бјељини, заузимањем г-ђице Јованке Адамовићеве учитељице;

Сарајеву, претопило се Крајцарска друштво у Добротворну Задругу заузимањем г-ђе Јелене Самарџија;

у *Мостару* су саме госпође помоћу књижевника и првог тајника г. Светозара Ћоровића основале задругу;

у *Бечу* је покренула мисао г-ђа Јелена Остојићка а потпомогле су је, г-ђе: Јелка Прохаска и Вукосава Мишићка, протиница;

у *Книну* (у Далмацији) покушавало се на томе пре пет година, па није ишло; сад се заузеле г-ђе: Марија Мандићка, Марица Боровићка, Јованка Амановићка, Ана Синобад, Марица Берићка, Даница Војводић и г. Јован Берић те подигоше задругу;

у *Петрињи* створише задругу г-ђе: Јулка Кушевић, Олга Пелеш, Тинка Пушкар, Софија Пајићка, Драгица Мраовић и Драга Томић.

у *Ст. Пазови*, г-ђе Ана Љубиша и Вукосава Шимићева, учитељица, уз помоћ Дра Радивоја Пешића и Радивоја Мандића, управитеља школског;

у *Иригу*, покренули су рад за то г-ђе: Јулка уд. Машић, учитељица, Софија Петровићка и Дане Мишић, парох;

у *Чуругу*, Василије Теофановић, парох;

у *Броду* (Славонском), г-ђе: Милка Михајловићка, Даринка Добрићка и први тајник г. Александар Богдановић;

у *Глини* (није нам познато које покренуо и остварио идеју удружења);

у *Госпићу*, покренуо парох г. Гено Илијћ, и Лазар Бркић;

у *Огулину*, г-ђа Јулка Стојићка;

у *Батоњи* (преко Мориша) г. Стева Вукадиновић, учитељ и управитељ школски.

у *Сан-Франциску* (у Америци) г-ђа Олга Саве Зеновића.

у *Мекиспорт-Па и Експорт-Па* (у Америци) незнамо ко су покретачи и радници били;

у *Ст. Футогу*, покренуле су рад још 1896. г. а довршиле тек 1903. г-ђе: Софија Будаји, Милица Илијћ и г-ђица Катица К. Поповић;

у *Ст. Стапару*, покренула, а још није довршила г-ђица Ружица Мрђенова, учитељица;

у *Жабљу*, покретала је још пре девет година ствар, г-ђа Ангелина Француска, учитељица, али је тек прошле 1905. г. доконала идеју ову са г-ђама: Маријом Сарајлићком, Маријом Мајинском, г-ђицом: Аном Рудићевом и правником, г. Љубомиром Апићем.

У току последњих десет година чињени су покрети за то и у *Турији, Будви, Перлезу, Ковину, Санском Мосту, Брчкој, Доњ. Тузли, Доњ. Лапцу, Мохолу, Шибенику, Скопљу* и другим местима, али нисмо извештени, да су и тамо остварење оваке задруге.

Ми цео тај покрет за удруживањем наших Српкиња, ван Србије, приписујемо највише писању и заузимању нашег листа, „Женског Света,“ јер је његовом појавом и овај покрет постао живљи и активнији. У првих 12 година, једва је било основано девет оваких задруга а данас их имамо 57 те је тако самим листом наравно и нашом потпором, — јер су већином нове задруге удесиле своја правила по правилима наше задруге, — покренуто и остварено 48 задруга 7 девојачких кола и 3 крајцарска удружења. У добу од 1886—1890. г., кад је лист покренут, поникло је, за те четир године, четир нове задруге, три крајцарска удружења и шест девојачких кола; у времену од 1890—1895. године: осам нових задруга и два девојачка кола; у добу од

1895—1900. г. ускрсло је нових четрнаест задруга; а последњих пет година, т. ј. од 1900—1905. године: двадесет и две задруге. Види се, да је са напретком листа напредовала и идеја удруживања међу нашим Српкињама на свима Крајевима и како је свест и љубав за опште народно добро све више терена освајала у крилу њиховом, а у томе, без сумње, има доста заслуге и наш лист.

Осим тога стекао је наш лист заслуга и на проширењу књижевне радње међу Српкињама.

Кад је пре 20 година, поникао лист, једва да смо 4—5 женскиња бројали у редове његових сарадника, а данас, после 20 година, бројимо их 40, које су посветиле своје умне радове овом свом заједничком органу и дају му врло умне и лепе радове, којима би се могли подичити и много напреднији народи.

Поред тога пала је у део нашем листу још једна за данашње прилике врло важна мисија, да одржава духовну везу не само међу овостраним Српкињама и њиховим задругама, него и међу васколиким раштрканим Српством. Кад савез, које су тражиле овостране Задруге Српкиња, није успео код политичних власти, онда је нашем листу намењено, да подржава заједницу, негује међусобни одношај и даје упутство за међусобну потпору у општим народним потребама на хуманом, просветном и привредном развитку.

* * *

Искуством је осведочено, да друштво и околина имају знатна утецаја на расположај, склоност и рад појединог човека; за то човек

већ по нагону своме тражи друштво и осећа се у њему угодно. То се осетило и на нашим женскињама.

Први додир, који их је приближио и сљубио у ширем обиму, била је изложба женских рукотворина од 1884, г.; оне су већ том приликом осетиле потребу, да се чешће састају и још више спријатељују. Отуда је потекла и мисао, да се издаје заједнички лист, који би их духовно подржавао у заједници, а набрзо затим појави се жеља међу Београђанкама, да дођу у ближи додир са овостраним Српкињама и Женско Друштво позове 1890. г. Новосаткиње на своју редовну главну скупштину, и Новосаткиње се одазову са три своје чланице. Одмах друге године позову Новосаткиње београдско Женско Друштво на своју мајску забаву. Тако се везао блиски и пријатељски одношај између ово- и оностраних Српкиња и од то доба позивају се ово- и онострана удружења женскиња на сваку свечанију прилику и посећују једно друго. Тим начином престале су граничне преграде међу нашим Српкињама и оне се свуда осећају своје и сестре. Њиховим примером разбила се и међу мушкима она тесногрудост, која је пређе делила браћу по политичним границама и завичајима.

Да би веза међу овостраним задругама још тешња била и да би се на добру народном још више порадило покрену Загрепкиње 1898. г. заједнички састанак у Нов. Саду, ради договора, како да се међу задругама склопи савез.

На састанку који је одржан у Матици Српској 20. новембра (2. децембра) 1898. г.

било је заступљено 17 овостраних задруга са 17 женских и 8 мушких чланова и то: *Загреб*: са г-ђом Катицом П. Јовановићком и Митом Грујићем; *Нови Сад*: Јулком Радовановићком, Катицом пл. Новићком, Маријом Плавшићком и Арк. Варађанином; *Меленци*: Анком Петровићком и Сенком Јанковићком; *Сентомаш*: Катицом Каћанском и Миливојем Спвачким; *Карловци*: Милевом Гојковићком, Ангелином Станковићком и Иваном Маширевићем; *Суботица*: Олгом Станковићком; *Земун*: Софијом Недељковићком, Јованком Милутиновићком и Даницом Павловићком; *Митровица*: Зорком Ивановићком и Зорком Боротом; *Сомбор*: Лујзом Бркићком и Милевом Гавриловићком; *Ст. Бечеј*: Стеваном Жекићем: *Вел. Бечкерек*: Савом Кле-ом: *Вел. Кикинда*: Мишом Косићем; *Тур. Бечеј*: Тихомиром Остојићем професором; *Вршац* и *Винковце*, брзојавно су пристале на сваки закључак, а *Панчево* и *Нову Градишку* заступали су по овлашћењу изасланици загребачке задруге.

Овај састанак није донео коначно решење у том погледу, јер није било све спремљено и образложено, али је изрекао једнодушним закључком, да хоће савез са једним центрумом и поверио је загребачкој и новосадској задрузи, да у том смислу саставе правила свака по својим мислима, јер је загребачка тражила да се изведе савез на материјалној основи а новосадска на морално-хуманој и да се по том штампају и разашљу свим задругама на проучење и односно на изјасњење, који јој се од та два правца боље свиди, па да се по том поново састану и ствар коначно утврде.

Тим поводом састали се поново у Новом Саду на дан Цара Константина и Јелене 21. маја (3. јуна) 1902. г. заступници од 18 задруга, од којих су 14 биле заступљене са изасланицима а четир су писмено изјавиле своје пристајање и то: темишварска, осечка, бос. петровачка и вел. кикиндска. Ова последња тек условно, да се не отпочне савез, док не порасте фонд до извесне своте.

На овом састанку било је заступљено, као гост, и Женско Друштво из Београда са својом потпредседницом: г-ђом Љубицом Луковићком и деловоткињом, г-ђицом: Катарином Холецовом.

Од осталих задруга била је заступљена:

Босанска Дубица: са г-ђама: Стојком Мисаљевићком и Стапом Цикота; *Нови Сад*: Јулком Радовановићком, Софијом Пушибрковом и Маријом Плавшићком; *Ст. Бечеј*: Емилијом Јоцићком, Еуфимијом Влаховићком и Маријом Жекићком; *Сомбор*: Катицком Вукићевићком, Јеленом Коњовићком и Катинком Калићком; *Суботица*: Мицом Радићком и Јеленом Недељковићком; *Сентомаш*: Софијом А. Павловићком и Миливојем Сивачким; *Ст. Футог*: Милицом Илијћком, Терезијом Ковачевићком и Катицом Поповићевом; *Белацрква*: Даринком Покорном и Наталијом Гавриловићком; *Панчево*: Милесом Ћурчиповом, Олгом К. Јовановићком, Анком В. Константиновићком, Исидором Секулићевом и Душаном Радуловићем; *Вел. Бечкерек*: Даринком Страјићевом, Софијом Пешићком и Савом Кле-ом; *Загреб*: Јеленом Бр. Јовановића, Јеленом Ђ. Поповићком и Милицом Ћуковом; *Земун*: Софијом дра Т. Недељковића и Вељком Петровићем; *Митрови-*

ца: Зорком Ивковићком, Катицом Мркићевом, Љубицом Радошевићком и Драгомиром Радошевићем; Срем: *Карловци*: Милевом Гојковићком, Катицом Меанџићком и Ђорђем Ракићем.

Састанак гостију заказан је био у дворани срп. више дев. школе, одакле се сви с ученицама и наставницима те школе кренули у саборну цркву на св. литургију. После св. литургије ишле су изасланице на подворење епископу бачком, г. Митрофану Шевићу, а по том у Матичину дворану, где се искупио млоги отмен наш свет мушки и женски, да присуствује овом лепом и значајном састанку наших женскиња.

Чим се жагор утишао отворила је скуп начелница наше задруге, г-ђа: Јулка Радовановићка, као домаћица, и позвала је заступнице, да се конституишу, те на предлог пароха и тајника митровачког, г. Драгомира Радошевића, буду изабране три председнице: Јулка Радовановићка, из Нов. Сада, Милеса Ћурчинова из Панчева и Јелена Бр. Јовановића из Загреба, а тако и три бележника: г-ђица Јелка Лујановићева из Нов. Сада. Исидора Секулићева из Панчева и Милица Ђук-ова из Загреба. Политичну власт, заступао је г. др. Влада Деметровић, вел. капетан сл. кр. вароши Новог Сада.

Кад су часници заузели своја места, поздрави госте перовођа домаћичке задруге, Арк. Варађанин, и пожели им срећна успеха; за тим г-ђица Милица Ђукова у подужем и лепом говору изјави, која је цел и задатак нашем женскињу у данашње дане и позове их на заједнички рад за народне идеале. Говор је с пажњом саслушан и пропраћен честим: живела.

По том се прешло на читање правила за савез, које је саставио писац ових редака и која су штампана у 3. броју „Женског Света“ од 1902. г. Правила су та са малим изменама примљена и поднета су високом кр, уг. министарству унутарњих послова на одобрење, али је министарство решењем својим од 31. јануара 1903. г. бр. 136. 126/V. ex 1902. г. вратило непотврђена правила с мотивацијом: „да се не могу под једним насловом основати задруге, које имају разне сврхе, а народносне задруге могу се само у књижевну и културну сврху оснивати, али ни ове се не могу ра простирати на иноземске задруге, па ни на оне из хрватско-славонско-далматинске краљевине“.

Тиме се и ова лепа и полезна мисао наших Српкиња осујетила, те сад и немамо другог ван духовног савеза, који се врши путем заједничког листа: „Женског Света“.

Приликом тога састанка приредила је наша задруга заједнички ручак у дворани „Царице Јелисавете,“ а у вече свечан концерат, на коме су свирали војничка капела 70. пуковније, и г-ђа Вида Вулко-Вараћанин. Истом приликом држала је леп и поучан говор почасна чланица наше задруге и призната говорница, г-ђа Савка Суботићка. На завршетку су приказале живу слику: „Четир годишња времена“, ученице новосад. срп. више девој. школе, коју је приредила. г-ђица Јелка Лујановићева, учитељаца, а сам скуп био је поздрављен многим брзојавним честиткама из Београда, Бањалуке, Бос. Петровца, Сентомаша, Вршца, Гор. Карловца, Загреба и др.

Гости су ванредно задовољни били лепим

и искреним дочеком наше задруге и њених чланица и понеле су са овог састанка опет једну лепу успомену из заједничког рада, која ће их одушевљавати, да не клону па путу рада за опште добро.

Још пре но што се и мислило на склапање савеза међу овостраним добротворним женским задругама поднела је наша задруга, 1890. г., уз пристанак и потпис свију донде постојећих задруга Српске Митрополије, представку на наш Народно-Црквени Сабор, да се уз једну од постојећих женских учитељских школа оснује одељење за стручно спремање српских забавиља, јер је ова задруга предвидела, да ће настати потреба у нашем овострапом народу за оваке учитељице, пошто је државни закон већ спреман био за присилно подизање оваких школица. И како је Школски Савет, као наша највиша автономна власт, и сам предвидео ту потребу, прихватио је ову мисао и спремио законски предлог, који је на Сабору од 1892. године претресен и усвојен, но од државних власти нису ни тај ни млоги други предлози тога Сабора одобрени, те се и данас служе наша српска забавишта са учитељицама (забавиљама), које су оспособљене на државним заводима, а које морају накнадно да полажу испите из српског језика на нашим автономним учитељским школама.

*
* *

Из предходних разлагања увидиће свако, да је млоге материјалне жртве принела ова задруга за минулих 25 година на месне и опште народне потребе. Толике жртве нису се

могле подмирити из оне малене чланарине од 8 кр. годишње, него је задруга морала да тражи пута, како да привуче што више свога грађанства на прилагање за оваке народне и човекољубиве цели; на чиме је могла боље и лакше то постићи него лепим и поучним друштвеним забавама.

Тако није прошла скоро ни једна година а да наша задруга није приредила по једну, а кад и по две, а било је прилика, кад и по три забаве у корист своје друштвене благајне. У трипута је приредила и заједничке забаве са све три овдашње добротворне задруге, кад су то захтевали који општи интереси наших суграђана и државља̂на, као што је поплава у горњој Угарској, подизање стрељачке куће и нове рим. кат. цркве. Поред тога смо сваке године припомагали и приређивању забава у корист новосадског филијала друштва „Црвеног Крста."

У току минулих 25. година приредили смо 26 забава у корист друштвене благајне 3 забаве: у корист погорелаца у Вел. Кикинди, српско бугарског рата и од земљотреса пострадалих Загребчана; купили смо прилоге за поплављенике у Шајкашкој, Црној Гори и Србији, погорелце у Тур. Бечеју, Раковцу и т. д.

Од забава, које су приређене у друштвену корист, било је 7 концерата са предавањем, представама, или живим сликама а остале су биле обичне игранке (венчићи). Једном приликом приређена је заједничка вечера с игранком, при којој су чланице давале јело и пиће на поклон, а друштво продавало искупљеној публици.

Ове су забаве постале врло омиљени са-

станци наше српске отменије публике из места и околине и увек су биле лепо посећене, те су нам тако и могле донети за то време чистог прихода: *31.214·84* крупа, из којих смо могли млогу добру ствар потпомоћи и млогу сироту сузу утрти.

Поред тога ми смо често, не само за поједине страдалнике, него и за своје месне потребе купили од грађанства добровољне прилоге, те смо и на тај начин знатне своте прибирали у корист сиротих и невољних.

Често су нам и сами грађани слали добровољне прилоге за друштвене потребе, јер су се уверили, да ово друштво употребљује то једино на потпору сиротих и пострадале ближње своје. На тај начин прибавили смо ми за 25 година: *5.956·30* К. добровољна прилога.

А колико је друштво својим родољубивим радом привукло пажњу и наклоност својих суграђана види се и из тога, што је наш суграђанин, пок. *Ђорђе Ф. Недељковић*, још за живота оставио друштву своју фундацију од *10.000* К, на ту цел, да се половина прихода употреби на одевање сироте деце из основ. народ. школа, а друга половина на зимни огрев сиротим удовицама.

Дужност нам је, да изнесемо овде имена оних пријатеља и пријатељица, који су радом и суделовањем својим испомогли, да се овака лепа свота прикупи за добротворне цели, а то су: г. г. Антоније Хаџић, Благоје Бранчић, Јован Грчић, Милан А. Јовановић, Александар Јорговић; уметници: Димитрије Ружић; — др. Јован Пачу и Роберт Толингер, из Вел. Кикинде,

Фрања Гал (из Суботице), Стеван Дескашев; Петар Стојановић, из Беча, (у двапута), Читаоничко певачко друштво из Нов. Сада и певачка друштва: из Сомбора и Срем. Карловаца. Београдски уметници: г. г. Сташа Бињички, дворски капелник са својом г-ђом Милком, Стеван Вагнер, адвокат, Михл, апотекар, Редлер, војнички капелник, Ружичка, професор музичке школе и г-ђица Јелена Шоповићева, конзерваториснкиња. — Даље: г-ђа Савка Суботићка, г ђа М. Цветићка, чланица београдског позоришта, Милка Марковићка, чланица срп. нар. позоришта; — г-ђе: Марина Завишић, Марија Јовановић, Јустина В. Поповић, Марија Бичанска, г-ђа Самош, капетаница из Петроварадина, Вида Вулко; Г-ђице: Зорка пл. Ротулић, Ангелина Лозанова, Јелена Угљешићева, Милка и Ленка Дунђерска, Вида Варађанина, Вида Ђ. Вукичевића, Јулка Павловић-Поповићева (из Срп. Бечеја), Бетика и Леонора Соргер, Емилија Славнић, Емилија Адамовић, Даница Јовановић, Зорка Поповић-Манигодић, Даница Тешић, Љубица Чакра, Христина Екмеџић, Десанка Јездимировић, Ида Колмајер, Јулка Прица, Видосава А. Сандић, Вида Стајић, Ана и Марија Стерио, Десанка Тапавица, Марија и Катинка Скофа; — ученице срп. више девој. школе новосадске: Марта Будимир, Зорка Стефановић, Марија Симић, Даринка Максимовић, Даница Завишић; — даље: г-ђице: Јелка Дерина, Ивана Гостовићева, Дара Милованова, Катица Поповићева, Милица Павловићева, Десанка Павловићева, Софија Вукова и г. г. Живко Бајазет, Ђорђе Величковић, Јов. Георгијевић, Пера Дамјановић, др.

Милан Савић, Веселин Поповић, Бранко Рашић, Никола Кондороши, Димитрије Манигодић, Богдан Манојловић, Милош Бокшан, Шаца Дунђерски, Јанко Перић и Станко Арапицки, као коровођа: Иса Бајић.

*
* *

Потребно је, да изнесемо и материјалну страну нашег друштва, коју смо постигли за прошлих 25 година.

У смислу § 4 и 18. друштвених правила има да се оставља у резервни друштвени фонд $^1/_3$ чистог прихода изузимајући легате, који су намењени једној и другој цели.

Кад се сви приходи, које је наша задруга постигла у току од 25 година, прикупе у једну своту, онда излази, да је примила задруга: 145.089·57 круна, а издала је за то време на милостиње, потпоре, забавиште, и разне друга цели: 101.047·36 К. — Од прихода овог имају се одузети: 3698 круна, што су уплатили деца, која полазе забавиште и: 1093.96 К. што су поједини легатари друштву уступиле за разне хумане цели, онда $^1/_3$ од 140.297 К чини: 46.766 К. што се налази:

у фактивној вредности куће и празног плаца од: 32.800 К. и готовине из 1905. г. од: 13.510·60 К.

Кад би рачунали прометну вредност друштвене куће и празног плаца у 40.000 К., коју би цену могли постићи, онда се види, да се задруга, поред све своје издашности очувала у границама свога законитог прописа и на овом пољу материјалног стања.

Према томе задруга наша рукује кућом и поменутом готовином као својим резервним фондом, а уз то и фундацијом, пок. Ђорђа Ф. Недељковића, која износи са прибраним интересом: 11.581·86 К.

*
* *

Да се види, колики је рад развила ова задруга у току прошлих 25 година, навешћемо, да је имала 290 седница, од ових 260 одборских и 30 скупштинских, у којима је решено: 2215 предмета. Огуда долази просеком скоро 12 седница и 89 предмета годишње. Осим тога имала је задруга своје три светковине и два састанка за савез, који нису у горње бројеве узети.

V.

На овом месту хоћемо да говоримо о оним радовима задруге, који нису правилима прописани, али су тесно везани са животом и делањем овог удружења, а то су корпоративна судоловања на поједине народне светковине или тужаљке на које је друштво као морално тело било упућено, и на светковине, које је само друштво приредило.

*
* *

Задруга је наша употребила сваку прилику, да укаже своје поштовање угледним и заслужним особама нашег народа и свога грађанства, а кад се год у месту и пароду одржавале поједине друштвене светковине или светковине просветних завода, задруга је учествала у њима и тим показала, да цени и уважава установе, које постоје.

Тако је задруга 1882. г. суделовала на шестнедељном парастосу, који је срп. правосл. цркв. општина новосадска приредила у почаст великог и заслужног свог сина пок. *Ђуре Даничића*;

присуствовала је 1884. г. (у Матици Српској) 50. годишњој прослави великог књижевника, *дра Јована Суботића*, и у знак свог високог поштовања предала му лавров венац с тробојницом и сходним натписом;

суделовала је 1885. г. 25. г. прослави заслужних чланова срп. нар. позоришта: г. *Димитрија и* г-ђе *Драге Ружића*;

корпоративно је учествовала 1887. г. на погребу заслужног књижевника, просветног раденика и великог пријатеља женске просвете, пок. дра *Ђорђа Натошевића*;

присуствовала је 1890. г. 100-годишњој прослави месног *Стрељачког Друштва*;

учествовала је 1891. г. на 20 годишњој прослави месног друштва *Срба Занатлија*;

присуствовала је исте године на парастосу књижевника, *Вука Стеф. Караџића*, који је приредила месна срп. православна цркв. општина;

заступљена је била 1895. године у Београду са две чланице на четрдесетдневном парастосу пок. *Персиде Пинтеревићеве*, заслужне председнице Женског Друштва и почасне чланице наше задруге;

учествовала је 1896, г. корпоративно о државној *миленарској прослави* у школским свечаностима;

исто тако учествовала је 1897. г. у 25. годишњој прослави месног *Ватрогасног Друштва*;

приликом неприродне смрти наше љубљене *Краљице Јелисавете*, 1898. г. изразила је задруга Њег. Величанству Краљу Францу Јосифу I. своју дубоку тугу и учествовала на парастосу, који је у покој душе Велике Покојнице приредила овдашња срп. правосл. цркв.

општина. Суделовала је изасланством својим на заједничкој конференцији женских угарских задруга у Будимпешти 9. (21.) септембра те године и приложила том приликом 400 К. на фонд Краљице Јелисавете, који је том приликом у спом. Њен основан за хуману цел;

суделовала је 1899. г. 25. год. прослови овдашње *срп. више девојачке школе* и овдашње кр. уг. *рим. кат. велике гимназије;*

корпоративно је учествовала 1901. г. на погребу великог сина народног, дра *Светозара Милетића*;

тако исто 1903, г. на 70. годишњој прослави дичног песника и сина нашег *Змај Јована Јовановића*, а одмах 1904. г. и на погребу овог великог песника.

За месни филијал друштва „*Црвеног Крста*", прикупила је задруга 89 чланова и учествовала је 1885. г. на земаљској изложби у Будимпешти са 70 предмета.

Поред тога поздрављала је брзојавно сваку народну светковину од већег значаја, која је приређена у народу и сваког знаменитијег и заслужнијег члана, коме је народ ма у ком крају приредио светковине у знак поштовања свога.

Сама пак задруга приредила је три своје светковине: десетогодишњу и двадесетпетогодишњу прославу свога опстанка и 70. годишњу светковину наше заслужне кћери и почасне чланице друштвене, госпође Савке дра Јов. Суботића.

Десетогодишња прослава одржана је на дан Цара Константина и Јелене, 21. маја (2. јуна) 1891. г. С овом светковином скопчана

је и 25. годишњица покрета међу Српкињама за оснивање оваких задруга, о чему смо мало раније говорили.

Светковина се отпочела благодарењем у св. саборној цркви. На благодарењију су служили г. г. прота Милан Ћирић, његов капелан Петар Костић и администратор футошке парохије, г. Василије Чупић. Задруга Срба Занатлија одавала је почаст својим дуплирима на благодарењију, а гимназијски кор одговарао је на јектенија.

После благодарења прешло је сво друштво у гимназијску дворану, где је начелница отворила свечану седницу и поздравила госте, а за тим је перовођа друштвени, Арк. Варађанин у подужем говору изнео историјски развитак женског удружења у нас Срба и приказао васколики рад друштвени за минулих 10 година. Говор му је био често прекидан са живеле и слава.

Иза говора приступила је одборкиња, г-ђа Кристина Коцићка, начелници, г-ђи Јулки Радовановићки, поздравила ју одабраним речма у име одбора задружног и предала јој велику уоквирену слику са ликовима одборкиња и часница, коју су у почаст својој заслужној и уваженој начелници спремили за данашњи дан. Начелница је пријатно изненађена пажњом својих садругарица и топло је захвалила на том лепом дару.

После подне тога дана био је заједнички ручак у стрељачкој башти за 92 особе. на коме су биле заступљене обе месне горепоменуте женске задруге, филијала друштва „Црвеног Крста,“ немачко певачко друштво: „Фро-

сип“, немачко Радепичко Друштво, друштво „Срба Занатлија“, Српско Народно Позориште, Српска Матица сви месни просветни заводи, месна политична власт и све вероисповедне општине са својим представницима. Задруга ст. бечејска са две чланице, инђијска са пет чланица, гошће из Срем. Карловаца, Сентомаша, Жабља, Каменице, Земуна, Београда (пок. Јован Бошковић са своје две нећаке) Ст. Футога, Вел Бечкерека и Мелепаца.

О ручку се наздравило прво Њег. Величанству Краљу Францу Јосифу I. и Његовом Дому, високој земаљској влади, политичном поглаварству, свима заступљеним корпорацијама и просветним заводима. Ручак је трајао до пола пет сати и онда је отпочета игранка.

Врло је лепа појава била, кад су у башту улазили 20 пари српских ратарских момака и девојака са свирцем, што је задруга приредила у почаст страним гостима. Ови су ту у српским играма пробавили до 10 сати и онда се захвалили и тако исто двоје и двоје отишли, а „Венчић“ се продужио до зоре.

Гости су и са ове прве задружне прославе понели најлепше утијске.

На ову прославу стигло је, 17 брзојавних поздрава понајвише од посестринских задруга.

Друга је прослава приређена у недељу 10. (23.) новембра 1904. г., као на дан 70. годишњице наше почасне чланице и кћери новосадске, г-ђе *Савке дра Јована Суботића рођ. Полит*.

Одбор је нарочитим позивом за тај дан, после св. литургије, позвао свечану скупштинску седницу, а путем јавних позива и осталу

публику, да учествује на тој свечаности. Општинска дворана у средишњој основ. нар. школу, у св. николајевској порти, била је дупком пуна мушког и женског света, најодабраније публике. Скупштину је одликовао својом посетом и Његово Високопреосвештенство, заштитник друштвени, г. г. Митрофан Шевић, епископ бачки и т. д.; а међу публиком видесмо и брата слављенице, г. дра Михајла Полита-Десанчића. Били су заступљени ту: Матица Српска, срп. вел. гимназија, срп. виша девојачка школа, епархијска школска управа, уредништво „Нашег Доба“ и многи други.

Кад је г. епископ приспео и заузео своје почасно место, онда је, у отсуству начелнице, подначелница, г-ђа Катица пл. Новићка, отворила седницу лепим прикладним говором, нагласивши, да је ова свечана седница сазвата у почаст 70. годишње прославе заслужне, многопоштоване и многоуважене г-ђе Савке Суботићке, која има неувелих заслуга за многе опште народне интересе, те поздравља госте, усрдном добродошлицом и умољава перовођу друштвеног, г. Арк. Варађанина, да у почаст слављенице изволи држати свој свечан говор. И перовођа отпоче:

Ваше Високопреосвештенство!

Поштовани гости!

Славна Скупштино!

Није се навршила ни година дана, како смо са овог места прославили 70. годину дичног нам сина и поноса народног, на жалост већ упокојеног, Змај-Јована Јовановића, па смо се, ево, искупили, да на том истом месту и из истих груди и побуда прославимо и једну дичну ћерку нашу и нашег народа, уважену госпођу Савку Суботићку.

Сутра се навршује 70 година, како је у овој колевци угледала света, гђа Савка Суботићка, ћерка угледне и старе породице новосадске: Јована Полита и супруге му Јулијане рођ. Десанчић. Још се у раној младости опазили на овој ћерци нашег народа велики умни дарови и одличне особине. А кад ју је судба добацила у наручја мудра и трезвена, родољубива и племенита друга, пок. дра Јована Суботића, нашла је њена душа погодна земљишта за развитак и избила је на брзо на површину она духовна и морална снага, која је тињала у грудима младе девојке и одушевљене Српкиње. И ми је већ на првим корацима брачног живота видимо где излази полако из уског оквира породичног рада те се вије у шире коло народног живота, не напуштајући светињу брака, — бригу материнску и домаћичку. Њен домазлук није посрнуо, њена брига око дечице није попустила, њена оданост према супругу није малаксала. Све је то она још већом вољом, још вишим пожртвовањем неговала; а сведоци су нам живи пример лепог брачног живота све до смрти садруга јој, леп, здрав и угледан пород, којим се дичи не само она и родбина, него и цео народ наш, јер су јој деца заузела највиша места у науци, најодличније положаје у друштву. А домазлук њен, поред свег трошка око образовања своје дечице и политичких неприлика, које су сналазиле њеног пок. супруга, није посрнуо ни назадовао. Видимо, да су стари дани наше поштоване славленице осигурани и да она још и данас има својих сопствених извора, са којих црпи свој ужитак. Да су њу јавни послови и тежње за сујетом, као што се често хоће да мисли и говори, преко мере заносили и одвајали од куће и њеног породичног позива, не би се ни на кући ни на деци ни на њеном срећном брачном животу видели таки лепи резултати. Ал' она је, као мудра и разборита жена знала, да доведе у склад позив свој у породици с позивом својим у друштву и народу и зато је показала успехе на једном и другом пољу.

Њено мудро и родољубиво око набрзо је увидело недостатке и мане нашег народа из отменог и ратарског сталежа, а позиви њеног пок. супруга одводили су је с једног краја нашег овостраног народа

на други крај, па је имала и прилике да загледа у домове и душе отменијег а поглавито нижег сталежа народног. Како је знала, да је отменија класа народна у грдној мањини према општој маси и како је упознала, да је отменији сталеж духом и кругом виших сталешких принципа већим делом испечено тесто, те се не може од њега друго што стварати, а маса народна тек замешено тесто, од ког се може, доста што-шта створити у добрим и вештим рукама, то је поглавиту бригу бацила на ову страну да њу подигне, да ју узвиси морално и испомогне материјално, јер је у првим корацима својим у јаван живот увидела, да је материјална страна у животу оно тежиште, што привлачи на вази живота и културни и морални и национални полет народни и појединог човека. Зато је она употребила сваку прилику, кад год су јој дошли у конак ратарке наше или као клијенткиње код мужа адвоката, или да траже помоћи и заштите код поджупана и судца, да се распитује за њихове прилике, њихов живот и њихово схватање свога и националног живота, па је увек знала, да исправља заблуде, да обавештава неуке, да упути незнане. Поред тога је и сама залазила у села и сеоске домове овога ради, те је тако постала још пре 40 и 50 година бесплатни путујући народни учитељ, а колико утиче лепа и поучна реч из уста тако отмене госпође, као што је била у оно доба, гђа Суботићка, то може појмати само онај, који је проживео оно доба, кад је народ у својој господи и својим ученим људма сматрао особе, које треба само уважавати и поштовати. Данас, верујем и сам, нема више тог утецаја на народ ни Златоустова реч, јер је у њему подрмано поверење, те је и онај углед и она вера ослабила према својим образовиним синовима и кћерима.

Из једног поклона, што је добила од своје пок. свекрве, сељанке, створила је наша слављеница нову студију. Она је замислила, да нашу женску рукотворину доведе у склад са модерном творевином те врсте и да је тако подигне на угледно и њој достојно место, како би доспела на светску пијацу. Ту је мисао и извела својим неуморним радом и својом одлучном

вољом те је и уздигла нашу народну рукотворину до узора данашњих фабричких производа.

Она је прва унела народне ћилимове и нашу платнену тканину у господске куће и подигла их на најукусније намештаје и најугледније кофере женске. Новосадска изложба од 1884. г., пештанска изложба од 1885., па за тим и париска од 1900. год. задивиле су сав западни свет са нашим ћилимарством и платнарством и оно се од то доба шири по салонима најбогатијих и највиших кругова, а платно носе и облаче чак и дворске даме. Колико је то угледа, колико поноса и колико материјалне користи донело нашем народу не да се проценити, и покојни супруг, др. Јован Суботић, погодио је својим проницавим погледом, да нас је то ћилимарство и платнарство народно у очима образованог света исто тако увеличало, подичило и прочуло, као и наше народне песме, но није знао да погоди, ко ће тај Вук бити, који ће ту поезију женске руке нашег народа пронети по свету и приказати нас као народ способан за живот и за напредак људски. Тај Вук женски била је главом његова супруга, а наша дична слављеница, гђа Савка Суботићка. И да није ништа друго учинила осим што је пропагандисала за наш женски рукотвор у великом и напредном свету, па је заслужила опште поштовање и уважење васколиког Српства, јер је она тим начином унела велике капитале у наше народне руке, олакшала житак и створила извор за живот многој српској сиротињи, а поред тога уздигла нас је високо у моралном погледу код образованог света и виших, свагда најмеродавнијих кругова друштвеног положаја, јер се туда више говорило о српском имену и српском напретку. Држим, да нам ни народне песме нису толико прошириле име народно у том свету, колико су то учиниле ове рукотворине.

Али наша слављеница није застала само код ћилимова, веза и платна, него је она тражила пута, да се и интелигентни део наших женскиња загреје за мисао, да народу нашем није толико од потребе пружање потпоре и милостиње, колико пружање рада и заслуге, па је често и замерала, што се народу само милостиња пружа, јер је увидела, да милостиња убија

у човеку оно, што му је најсветије, убија му понос и самопоуздање. Зато је више радила за тим, да се даје народу зарада, јер рад диже и украшава човека и народ, рад га оплемењава, морално и умно крепи и телесно снажи, он га подиже над животињским светом. Но осетила је, да је за такав велик и огроман позив, да подиже у народу вољу за рад, да му ствара поље и услове за то, одвећ слабачка једна људска снага. Стога је дошла на мисао, да подиже на ту цел у нас женска удружења, па да ова тај позив приме на себе. Али и за то је било пре 40 и 50 година слаба изгледа. У нашим крајевима није било ни једног таквог удружења ни у нас Срба, ни у наших суседа Немаца, Мађара и Хрвата, те није било за то угледа и подстрека.

Али наша слављеница није у својим тежњама попуштала и није од своје замисли одустајала и чим је уграбила прилику, она је подстицала ту идеју.

Једном се нађе овде у Нов. Саду 1867. год. гђа Суботићка са младим и одушевљеним доктором, пок. Јованом *Андрејевићем* и поведе разговор о покретању и стварању женске задруге у Новом Саду. Овај је млад човек био онда познат у Новом Саду као велики пријатељ народног напретка, те је за то њему и саопштила била ту мисао слављеница наша, и није се преварила у њему. Он прихвати оберучке ту лепу мисао и његовом помоћу оствари се овде те године прва „Новосадска Женска Задруга“, која није носила обележје народносно и верско, него чисто хумано обележје. Она и данас постоји, али сасвим на другој основи но што су је покретачи замишљали и доцније је морала српска страна, да ствара нову задругу на чисто српској и православној основи, јер политичне и друштвене околности захтевале су то од наших Српкиња.

Кад је та прва „Женска Задруга Новосаткиња“ поникла иницијативом наше слављенице, није било до Беча и даље до Немачке никахвих женских задруга и ми се ипак можемо и у том погледу подичити, што је покрет за удружење женскиња у нашем крају и у нашем народу, поникао у глави наше Српкиње и наше новосадске кћери, гђе Савке Суботићке, а који

се данас развио у тако китњастом бокору, да се њиме цео наш народ диче, јер му кћери његове поњају задатак данашњег времена и својим радом у многом олакшавају бреме, које му је судба, где више где мање натоварила на народна плећа.

Данас имамо у нашем народу до 90 женских удружења по свима крајевима, и у њима до 8000 чланица, које врше хуману и културну мисију у народу и ми смо уверени да наша слављеница налази у том највећег задовољства, што је под јесен свога трудног и радног живота повела у културни и хумани рад толики број својих сестара. Одушевљена том лепом појавом, примила се, ето, и у својој 70. години пачелства најновијег женског покрета у Краљевини Србији, „Кола Српских Сестара“, које купи прилоге и потпоре за сирочад и потлачену браћу и сестре наше у Старој Србији и Маћедонији, и које је до сад поделило већ тој браћи око 80 хиљада круна потпоре. Она је начелница и другог хуманог женск г друштва београдског, које носи наслов: „Друштво Кнегиње Љубице“, а редовна је чланица Женског Друштва у Београду и наше задруге овде.

У одушевљењу свом за опште добро свога народа није дакле наша слављеница ни данас малаксала; она путује од задруге до задруге, и својим лепим и поучним говорима одушевљава, крепи и ободрава чланице на интензивнији рад око задружног задатка, учи их сносити и праштати увреде, које се у друштву често из саме љубави за општу ствар појаве, те је тако постала анђео љубави и мира међу женским удружењима.

Наша слављеница није заборавила у свом подхвату ни на више женско образовање као потребу народну.

Кад се састао Нар.-Цркв. Сабор 1870. г., она је прва пошла од посланика до посланика, да их моли и наговара да отворе бар једну српску вишу девојачку школу са четир разреда, колико су онда имале све таке школе у целој Европи. И њена представка од 18. маја 1870. г. потписана од 10 овдашњих најотменијих госпођа, као и њено заузимање, помогло је, те су створене три таке школе с ове стране, а

примером тим подстакнути отворили су одмах и Срби у Србији и они у Црној Гори таке школе а сад се дижу и по старој Србији; а то је знак, да их образовани свет у нас и даље сматра за најбоље расаднике културе и сваковрсног напретка, те се данас надмећу народи и државе, који ће што више и што напреднијих оваких школа отворити, јер су сви убеђени, да се просвета, морална и привредна страна као најдрагоценије врлине човечије, уносе најлакше, најбрже и најсигурније у подмладак народни путем добрих, образованих и родољубивих матера, а образоване и честите матере, домаћице и жене спремају се само у вишим женским заводима, кад су деца зрелија и способнија за схваћање својих позива. Основна школа припрема само децу, она спреми и углади дрво, а виша школа истеше после из њега гусле, виолину и гласовир.

Многи је наш свет у оно доба био противан оваким школама, јер је мислио да су оне више од штете него од потребе, и судио је, да се женска омладина у оваким школама отпађује од домаћег посла и природног задатка свог, да се учи моди. Чак се чули поједини гласови пре две године и у „Матици Српској,“ кад је кр. уг. министарство богочасти и јавне наставе досудило, да се из једне закладе њене могу испомагати и женска деца, која се одају вишим студијама: „Не треба њима наука, него корито и варјача!“ Из тога се види, да наш свет ни у вишим круговима интелигенције народне није још довољно обавештен о потреби вишег женског образовања. Не мислим ја овде високо и стручно образовање за поједине позиве у друштву и држави, коме такође нисам противан за поједине случајеве, него мислим, да је потреба, да се пружи маси женског подмлатка више образовање баш тога ради, да се поправи и подигне наша кућа и наш народ, да постане племенитији, разборитији, ближи по духу и осећајима другу свом, јер бадава су сва мудровања и резоновања, док и жена, као наш друг и помагач у животу и раду, не буде спремна и способна, да схвати и уважи тежње и потхвате мушке стране, док их и она не подупре својим умним, моралним и другим врлинама, нема и

не може бити напретка ни на једној страни народног стабла. Човек је зрак народног живота а жена сок, тек обе те снаге заједнички могу подићи и унапредити стабло народно. Пала је она мисао, да само човек диже кућу и народ; на против баш вели наша пословица, да не стоји кућа на земљи, него на жени, а тим хоће да се каже, да је женин уплив на дому претежнији и замашнији од човековог, а зна се и то, да је свака кућа и свака породица по један камен, из ког су саграђене општине и државе; да је огњиште домаће оно исто у друштву, што је савест једне личности у целом скупу, те по томе је и за народ и за државу потребно, да свако његово огњиште даје својим члановима упечатка неизгладива морала и карактера као основе сваком раду и сваком напретку. За тако важан позив као што је женин на дому и у народу, треба ју спремити, да буде достојан друг, саветник и помагач човеку. Допуштамо, да ове школе у нас, па и у других народа, по своме данашњем склопу не одговарају потпуно оном задатку, који је њима намењен, али ће време и искуство одвести њих њиховом задатку, јер и ако нам оне и не дају данас свестрано спремне домаћице, дале су нам хиљадама боље образованих матера и патриоткиња, које олакшавају мушкој страни сносити бриге, што их је на њих свалио дух времена и прилике, у којима се нашао наш народ с ове стране. Толико видимо, да нам је књижевност буйнија, од како су поникле ове школе у нашој средини видимо, да су нам порасли хумани и просветни заводи, да ничу добротворке у свима крајевима, које жртвују своје тековине општим народним потребама, и у опште опажамо, да у нашем женском друштву веје много ведрији, напреднији и родољубивији дух, но што је пре 30 година вејао док нисмо имали оваких завода. И отворено кажемо, да ми не презамо јако ни од ових најокрутнијих мера, које се на уштрб нашем језику и имену спремају, јер ми смо наоружали досада довољан број добрих и родољубивих матера, које ће са прага свога знати одбити сваку најезду на њихову домаћу светињу.

Ето, и за то смо дужни да се захвалимо нашој слављеници и оним пријатељима народним из 1870.

године, што су прихватили молбу покретачице наше и њених десет друга и подигли нам ова три бедема народне културне борбе за данашња тешка времена.

Кад је 1891. г. изишао обвезни закон за малодечија забавишта, са ког је потекла бојазан, да ће нам се у клици убити народни језик, име, па можда и вера прадедовска, појавила се опет слављеница, у нашој Добротворној Задрузи, гђа Савка Суботићка с предлогом, да се оснује овде српско православно забавиште новим прилозима самих чланица и потпором задруге ове, те је за ту цел у средини саме задруге прикупљено до 2000 круна, те се том и другом потпором подигло у нашој средини српско забавиште, које и данас штити дечицу нашу од туђинске заразе и чува ју у крилу наше св. цркве.

Наша слављеница одликовала се и на књижевном пољу. Поред њених јавних говора, са којих је и себе и нас прославила и који су је опет као јединствену и прву женску на том пољу приказали, изашли су на глас и њени духовити афоризми, којих има преведених већ и на енглеском језику; а њени чланци „О народним тканинама и рукотворинама“, што их износи Летопис „Матице Српске“ у IV. и V. свесци а који ће се довршити скорим у VI. свесци о. г., изнели су је не само као вешту и оригиналну приповедачицу својих доживљаја, него је приказују и као умну и даровиту списатељку, која је многу скривену ману нашег народа својим чистим погледом уочила и многу његову добру страну изнела и показала, како се она може лечити а ова усавршити. Зато је и рекао професор Вел. Школе, г. Михајло Валтровић, о овом спису, да је епохалан и да је цењен принос за сазнавање једног дела културног стања из друге половине прошлог века, да је нова појава у нас по врсти својој, појава корисна и сувремена.

Огрешили би се о пијетет матере наше дичне слављенице, кад на овом свечаном месту и у овом свечаном тренутку не би исповедили, да у том великом духу, у том племенитом срцу у том пожртвовању за опште народне потребе, које су избиле код наше слављенице, нема заслуга поред покојног супруга и блажене успомене покојна мати њена, Јулијана, која

је нашој слављеници била прва васпитачица, најближи и најчистији углед. То беше ванредно бистра и образована женска; говорила је у оно доба поред матерњег српског језика: грчки, мађарски и немачки, а то је за оно доба, кад није било никаквих женских школа, била велика реткост. С њоме је у оно доба најрађе опћио пок. научењак словенски Шафарик, бивши управитељ овдашње српске гимназије. Њу нису красила само лепа образованост, него и велико родољубље.

Кад им је у Земуну, где су избегли њени родитељи 1848—9. г., донео глас њихов сусед салашки, неки бостанџија Пера, да им је у Н. Саду све пропало и изгорело, она му мирно и достојанствено одговори: „Перо, брате, без жртве не може бити ништа. Само се тако може добити и спâсти Војводина“. Ове су речи и то мирно и родољубиво понашање њене матере толико одушевљења улиле овом човеку бостанџији, да је оданде отишао управо у логор народни, јуначки се борио и у једној битци и погинуо.

Од таке велике матере рађају се и деца велика.

Нека је слава гђи Савки Суботићки! А наше признање на данашњи њен завршни дан 70. г. нека је ободри, да и даље ради на добру свога народа; а преблаги Бог нека је подржи још дуго у кругу миле јој породице на дику и понос нашег женског пола, на добро и напредак свога милог народа. Живела!

Овај је говор био пропраћен честим узвицима живела Суботкћка — Слава јој!

За тим је прочитан скупштински брзојавни поздрав слављеници, која се у то доба налазила у Паризу код једног од својих синова и публика се разиђе са: живела Савка Суботићка!

Поводом ове прославе добила је слављеница са разних страна преко 70 брзојавних и писмених поздрава, а највише од појединих Добротворних Задруга Српкиња, а Његово

Величанство, српски краљ Петар, одликовао је слављеницу том приликом св. савским орденом IV. степена.

Трећа и завршна светкована друштвена одржана је у славу 25. годишњег рада друштвеног.

Редован рад, који се оснива на одобреним друштвеним правилима отпочет је априла месеца 1881. г., али зачетак задруге датира се од српских цвети 1880. г,, за то је 25. годишња прослава и приређена на завршетку 25. године њеног покрета, дакле 1905. године.

Очекивало се, да ће се преукрашена св. саборна црква осветити пре цвети, те би онда и ова светковина била на тај дан приређена; али се то осујетило и одбор је онда наредио светковину за недељу 1. (14.) маја 1905. г., која се јавним гласилима нашим у напред означила и публиковала посебним позивима на грађанство и задруге.

Одзив је био неочекивано леп, како од грађанства, тако и од појединих Добротворних Задруга и целог Српства. Дан је био прекрасан.

Око 9 сати пре подне искупило се више од 60 чланица Добротворне Задруге Српкиња Новосаткиња у дворници српске више девојачке школе, међу којима су чланице девојке биле врло лепо заступљене. Ту су придошле и изасланице из Београда: Катица Белимарковић са ћерком, Олга Ј. Барловац и Лепосава Бошковић; из Беле Цркве: Марицика Ђ. Поповићка и Емилија Ђорђевић-Нанчић; из Ст. Бечеја: Еуфимија Влаховић и Јулка Живковић; из Ст. Футога: Милица Илијћ, Лепосава Николић и Катица Поповићева; из Ст. Пазове: Милица Белка Ивковић, Катица Араницка Зорка Јанковић, Вукосава Шилићева и Радивој Мандић; из Земуна: Кристина Еман.

Лаушевића. Јелка Л. Спишића и Вељко Петровић; из Срем. Карловаца: Милева Гојковићка; из Беча: мати композисте и суделача г. Пере Стојановића.

Српска виша девојачка школа, па и српска велика гимназија, учествовали су са својим наставницима на прослави; а гимназијски кор појао је том приликом пуним бројем својих бираних певача нову литургију, коју је за ту прилику спремио професор музике, г. Исидор Бајић. Улице, које воде к цркви св. Три Јерарха (Алмашкој), био је прекрилио наш мушки и женски свет, изобучен у свечаном оделу. Св. литургију је одслужио парох исте цркве, пречасни г. Ђорђе Велић са дворским ђаконом, г. Никанором Николићем, а када ће да се отпочне благодарење, уђе у св. олтар, Њег. Високопреосвештенство, г. епископ Митрофан Шевић да началствује, поред поменутих још Високопречасни архимандрит ковиљски, г. Георгије Видицки, протопресвитер новосадски г. Милан Ћирић, катихета гимназијски г. Михајло Миловановић и протопресвитерски капелан г. Јован Мушицки.

По довршеном благодарењу отиде сав мушки и женски свет у нову зграду српске велике гимназије, где је свечана дворница била већ спремна за дочек толиког отменог нашег грађанства са Њег. Високопреосвештенством госп. епископом Митрофаном на челу. Дворница је била дупком пуна света, а највише женског. Чим се стишало друштво, изађе начелница Добротворне Задруге Српкиња Новосаткиња, 25-годишња истрајна раделица друштвена, гђа Јулка Радовановићка, отвори свечану седницу и поздрави Њег. Високопреосвештенство, као друштвеног заштитника и остале госте искреном добродошлицом, радујући се, што види тако леп број искупљених изасланица сестринских задруга, чланица и других пријатеља на овој свечаности и моли перовођу друштвеног, да прочита свој свечан говор у славу друштвене двадесетпетогодишњице.

Перовођа, Аркадије Варађанин, стане на узвишицу, поклони се епископу и гостима и отпочне следећи говор:

Ваше Високопреосвештенство,
Високопречасна Господо свештеници и сва остала уважена Господо, Госпође и Госпођице,
Наши мили Гости!

Данашњи је дан посветила Добротворна Задруга Српкиња Новосаткиња успомени оних светлих момената, кад смо пре 25 година отпочели наше друштвено делање, а за тим и оним данима, што су се низали до наших дана.

Ко је био сведок оног дана од пре 25 година, кад смо први пут ушли у просветни храм Матице Српске, да пред лицем онoликих добротвора народних изјавимо жељу, да хоћемо да се удружимо ради добра и напретка нашег милог и млогонапаћеног народа, ко је видео онај лепи призор одушевљења за нову установу, тај се морао заплакати од радости. Па и данас ће, уверен сам, млого родољубиво око засузити од радости, кад нас види у овом другом нашем просветном храму, у нашој обновљеној српској великој гимназији, да смо се овако многобројно искупили, да прославимо дела и лица, која се у низу од минулих 25 година гомилала и истицала на пољу ове наше хумане установе.

Јест, узвишен је то призор и ми смо поносни на овај леп одзив, који нам се указао данашњег свечаног дана од Вас, многопоштовани Гости наши, и не знамо, који моменат више да ценимо, ил онај, кад смо зачели и остварили спасоносну мисао, ил' овај, којим нам се овако величанствено одаје признање на труду и раду. И један и други моменат су светли зраци на путу наше прошлости, и будућег нам друштвеног делања. Но неки моменти чине нам ипак данашњи дан нешто свечанијим. Почетни су дани обично нешто хладнији, јер скривају неку неизвесност, неку слутњу, а задњи дани износе нам већ гомилу свршених дȇла, а дела увек више задовољавају него мисли и жеље.

Има и друга једна околност, што нам ове дане чини угоднијима; а то је, што поред гомиле млађих чланица гледамо у кругу своме све почетне друштвене старешине, Богу хвала, још чиле и здраве.

Редак је, а можда и јединствен случај, да у једном друштву дочекују четвртстолетну прославу исте особе, које су покренуле мисао и положиле темељац нашој хуманој друштвеној згради. Овом је друштву указана та ретка божија милост; и ми захвални Богу за то, поносимо се, што гледамо у своме колу и данас млогозаслужну г-ђу Софију Дунђерску, нашу прву начелницу, уважену г-ђу Нану Натошевићку, нашу прву подначелницу, вредну и неуморну данашњу начелницу, а бившу прву благајкињу, г-ђу Јулку Радовановићку, која није никад прекидала мислити и делати за напредак нашег друштва; у том је колу и моја маленкост као почетни па и данашњи перовођа, а ту је и г-ђа Милица Милетић удата Томић, као први изабрани перовођа од прве скупштине. У редовима наших заслужних раденица светле и данас својим примерним делима све наше почасне чланице г-ђе: Савка Суботићка, Нина Петровићка, Мис Ирбијева и Елодија Мијатовићка. Поред њих гледамо у своме кругу још 50 од оних чланица, које се прве ухватише у наше коло добротворака, те нас за сво време од 25 година подупираше делима и даровима својим.

Све су то радосни знаци за наше удружење и наше ове чемерне дане, кад видимо, да је бар овде на путу доброчинства толики број раделица истрајао за пуних 25 година, те својим лепим примером не само што су себе уздигле него су у своје коло непрекидно привлачиле млађе снаге и своје друштво попуњавале, те нам друштво ево, ни после 25 година није бројем чланица устукнуло, него се још повисило са 7 чланова више, но што је у почетној години било. (Прве смо године имали 222 чланице, а данас имамо 229 чланица.) Та светла појава, што се тако обилно указује са женске стране на путу добра код нашег млађег женског нараштаја, пуни нам груди поносом и даје и нама старијима снаге и полета, да још истрајемо на започетом путу доброчинства.

Ми смо највише за то и застали мало на овој четвртстолетној граници, не, да се похвалимо, него да се захвалимо онима, који нам пружаху и који нам и данас пружају руку и испомажу да вршимо бого-

угодна дела у своје и њихово име, јер ми стојимо на том становишту, да није човек на свету само себе ради него и својих ближњих ради, па што човек учини једном од малих, учинио је мени, рекао је Господ наш Исус Христос; и уверени смо, да се удруженом снагом може много више добра чинити, него што је то у стању да учини појединац. То је и разлог, што се данас на све стране стварају удружења, јер она данас дижу људе и народе.

Наше је удружење већ по својим правилима намењено служби наших ближњих. Ми смо посветили душе своје Богу, а срце народу и ближњем свом. Штогод смо као друштво радили, радили смо, да угодимо Богу, народу, човечанству и — својој савести. У тој тежњи чинили смо све, што смо могли, али не и што смо хтели, јер нам често прилике нису допуштале, да изводимо и оно, што смо желели. Зато остављамо времена и прилике нашим посленицима, нашем млађем нараштају, да продуже тамо, где смо ми застали, можда ће они бити боље среће и срећније руке. А ми ћемо им примера ради навести овде неке податке свога делања, па нека из тог траже, којом ће стазом пробитачније и боље наставити своје даље путовање.

За тим је прешао говорник на набрајање чињеница и добрих дела, која је починила ова задруга за минулих 25. година, а која су у овој Споменици још опширније изнешена, и завршио је свој говор овако:

„Велики немачки песник, Шилер, чија се 100 годишња успомена од смрти му, баш ових дана прославила у целом немачком свету, изрекао је још тада за женскиње ове значајне речи: „Поштујте жене! јер оне плету и уткивају небеске руже у земаљски живот, плету срећну везу љубави, и, под скромним велом милине, лепом руком будно хране вечни огањ лепих осећаја.“ Држим, да би и ми, после оваких дела наших Српкиња, које се ухватиле у коло љубави према ближњем свом, могли те изте речи применити на наше Српкиње и у знак поштовања, ја им у име свих мушкараца довикујем: живеле!

Ја сам, ето, многопоштовани зборе, дошао на измак прегледног расматрања о 25-годишњем раду наше Добротворне Задруге Српкиња, опширније ће бити то изложено у „Споменици“, коју је намерно издати наше друштво у току идуће године, а сад ми остаје, да се у име задруге топло захвалим свима онима, који нам ма у чем учинише услугу или пружише какву потпору. Нека буду уверени, да су својом услугом и прилогом потпомогли свога ближњега, за кога нам је и Бог рекао: љуби ближњег свог као самог себе. Уједно се захваљујем нашем високом заштитнику Њ. В. г. епископу Митрофану на одликовању са својом посетом, захваљујем се заступнику пол. власти, високоблагородном г. заменику градоначелника, Влад. пл. Стратимировићу, и свој осталој присутној Господи. а нарочито изасланицима наших сестринских задруга, Женском Друштву из Београда, нашим сестрама и заступницама из Беле Цркве, које су из таке даљине дошле; Српкињама Бечејкињама и оним из Ст. Футога, Ст. Пазове, Карловаца, Земуна, Беча, па ако их има и с других страна, и молим их, да приме уверење, да су нас веома обрадовале својим присуством, за то нека приме нашу захвалу и нека однесу својим другама наше искрене сестринске поздраве. Још једном, хвала свима и живели!

После овог говора успне се на говорничко место, гђа *Марија Ђ. Поповића*, изасланица белоцркванске задруге, и у бираним речма поздрави у име свих овостраних добротворних задруга, а нарочито у име своје задруге, слављеницу: Добротворну Задругу Српкиња Новосаткиња, на њеном лепом и племенитом раду. Радује се, што види у овако лепом броју искупљене сестре своје из разних крајева и тако велик број остале одабране публике, који су дошли, да деле радост са својим сестрама Новосаткињама. Хвали узвишен и велик рад ове задруге на хуманом и просветном пољу и храбри сестре Новосаткиње, да истрају на том путу доброчинства и да и даље служе осталим овостраним задругама за вође и примерне раденице на народној њиви.

Овај је говор учинио тако леп и дубок утисак

на присутне, да су сви у глас повикали: живела; и за тим су мушки и женски прилазили честитали јој и захваљивали на лепом и смишљеном говору, међу којима је први пришао, г. епископ Митрофан.

Иза овога разишао се свет. Гости и велик део публике отишли су у обновљени храм св. Ђуђевски, да виде тамо нове украсе и веште слике нашег уметника Паје Јовановића, којима је украшена ова црква, и онда су све стране изасланице са великим бројем Новосаткиња ишле под водством подначелнице новосадске, гђе *Катице ил. Новићке*, на подворење високом заштитнику Добротворне Задруге Српкиња Новосаткиња, Њег. Високопреосвештенству г. Митрофану, који их је врло љубазно примио и топло се захвалио на пажњи.

Гости су ручали код својих домаћина, а после подне су разгледале Нови Сад, његов парк и околину.

У вече је приређен сјајан концерат с игранком у Мајеровом „Гранд-Хотелу."

У Новоме Саду није скоро било тако лепо посећеног концерта, као што је овога пута био наш концерат; но, али је и концерат текао тако, да је не само задовољно, него задивио сву ону отмену публику, која се ту нашла у многобројном числу. На концерту је суделовао свирком на виолини данашњи најбољи српски виртуос, г. *Пера Стојановић* из Беча, у три комада. На гласовиру је свирала г-ђица *Зорка ил. Рогулић* уз пратњу војничког оркестра 70. петроварадинске пуковније Листов концерт тако прецизно и вешто, да је изненадила и стручну публику. Исто је тако вешто и лепо отпевала три песме изучена певачица, г-ђа капетаница *Самоша* из Петроварадина.

После свирке и песме приказала је г-ђа *Милка Марковићка* алегориску слику *Драгу-*

тина Илијћа „Доброчинство и Захвалност“, коју је тај песник написао био баш за ово друштво о његовој 20. годишњици, али није до овога пута приказана, и сад је баш згодна прилика била за то, где је у живим сликама „Патња“ и „Очајање“ са „Сиротицом и Сирочадма“ нашла заштите у „Доброчинству“, на чему се „Захвалност“ — г-ђа Милка Марковићка — у песничким бираним речима захвалила и у знак своје благодарности обасипала цвећем „Доброчинство“ (живу слику) и потом и публику. То је био величанствен и дирљив призор, који је умела да изведе само тако вешта чланица срп. нар. позоришта, као што је г-ђа Милка Марковићка.

У живим сликама суделовале су: г-ђица *Мара Шилићева*, као „Доброчинство;“ а Патњу, Очајање и Сиротицу приказивале су ученице срп. више девој. школе: Тинка Стакићева, Вида Милићева и Даница Мандићева, а четворе сирочади: ученица срп. више дев. школе: Јованка Тодоровићева и ученице осн. нар. школе: Вера Бранчићева, Теодора Форкапићева и Невенка Б. Поповићева.

Тако одличне уметнике обдарила је задруга, поред признања публике, још: г. Перу Стојановића дивном лиром од цвећа с траком и сходним натписом; г-ђе и г-ђице суделачице раскошним пукетима цвећа с тракама и сходним натписима.

После концерта била је заједничка вечера управе задружне, гостију са стране и суделача концертних. Овој вечери суделовао је и заштитник друштвени, Њег. Високопреосвештенство, г. епископ Митрофан Шевић.

донині

Јелене.

Жене

њицу. Т

да врем

радује

риле вредн

Кан

Високе

ле. уместо

тој просл

сланицама

се удостоје

поздрава.

Од

ницама наст

киње са

Маријом Об

ком и Мари

биле заступљене са две и Земуњкињс са две. Оностране подружине биле су све заступљене.

Кад се сутра дан у топчидерском парку, после богате закуске, коју је приредила Висока Заштитница у почаст гостима, опраштала од гостију, подарила је изасланицама за њихове председнице и начелнице у знак свог високог благовољења по једну слику са својеручним потписом.

На тај начином удостојена је наша задруга и наша начелница, г-ђа *Јулка Радовановићка*, двојаким признањем Високих Представника слободне Краљевине Србије: овом драгоценом сликом: *Кнегиње Јелене Карађорђевићеве* и својеручном писменом захвалом бивше *Краљице Наталије*, после српско-бугарског рата од 1886. г. коју овде у пуном слогу доносимо:

Госпођи

Госпођи Јулки Радовановићки,

председници добротворне новосадске Задруге

у Новом Саду.

Поштована Госпођо,

Колико сам захвална прилагачима оне своте новаца, коју сте изволели донети и мени лично предати на наше храбре рањенике, — толико више заслужују моје срдачно признање поштоване Госпође чланице добротворне новосадске задруге, које су, као врле Српкиње, не само знатну помоћ од своје стране приложиле на ову хуману цељ, већ и тако огроман труд уложиле око прикупљања ове знатне помоћи.

Поред усмене благодарности, ја Вас и

овим путем молим, поштована Госпођо Председнице, да изволите уверити поштовану задругу о мојој најтоплијој захвалности и најсрдачнијем признању на овом живом доказу сестринских осећаја.

Вами увек благонаклона и благодарна.

Београд, 23. фебруара 1886.

Наталија.

*
* *

Ми смо, у име божије, доспели до краја нашег 25. годишњег рада. Није обилат како би могао бити; али, је пут прокрчен, стазе утрвене, сад ће моћи лакше наше последнице по тој путањи стеченог рада и искуства корачати. Колико смо могли, ми смо учинили. Нека је хвала Богу и на томе.

Следбеницама пак нашим желимо, да буду боље среће и да на крају 50. године покажу и лепша и берићетнија успеха на путу, ком смо ми следовали пуних 25 година.

У то име, Бог им помогао!

